

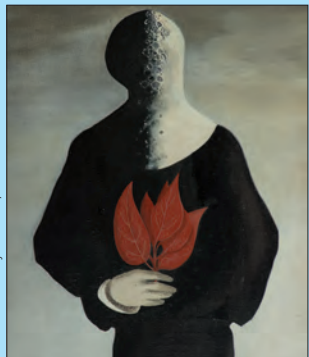
A HVG ZRT. KIADVÁNYA

MŰÉRTŐ

2013. OKTÓBER

MŰVÉSZETI ÉS MŰKERESKEDELMI FOLYÓIRAT

ÁRA: 890 FORINT

Szent István Király Múzeum, Szekesfehervár

Kulturális archeológia

a MODEM tárlatáról

Ország Lili: Dohánylevelű, 1956

11. oldal

Történelem tárgyakból

párizsi tudósítás

Roy Lichtenstein: Csenedélet aranyhallal, 1972

23. oldal

© Estate of Roy Lichtenstein New York / ADAGP Paris, 2013

Isztambuli tárlatvezető

biennále és kiállítások

Ayse Erkmen: Bangbangbang, 2013

21. oldal

Ajándékok a Birodalomba

a Szépművészeti Múzeum leltárából törölve

6–7. oldal

A REEAC Budapesten

A Tate új stratégiája

Szeptember közepén kétnapos látogatást tett Budapesten a Tate orosz és kelet-európai akvizíciós bizottsága (REEAC), amely 2012-ben alakult, s jelenleg 24 tagja van. A régióban élő, illetve a régió művészete iránt elkötelezett műgyűjtőkkel a Tate részéről Frances Morris, a nemzetközi gyűjtemény főkurátora, Juliet Bingham kurátor, Claire Gylphé gyűjteményi igazgató és Michael Linington fejlesztési menedzser érkezett Magyarországra. A bizottságnak megalakulása óta a budapesti volt a legelső közös – moszkvai programokkal folytatódó – utazása. Kira Flanzraich, a bizottság elnöke vezetésével a REEAC 13 tagja vett részt a budapesti látogatáson.

Az itteni programokat a REEAC magyar tagjai, Küllői Péter, Somló Zsolt és Carl Kostyál a Tate csapattal egyeztetve állították össze. A bizottság megtekintette a Ludwig és a Szépművészeti Múzeum XX. századi és kortárs gyűjteményének állandó kiállítását, az acb, a Kisterem és a Vintage galériák által közösen rendezett Bookmarks és a Kiesbach Galériában a Magyar avantgárd című tárlatokat, felkereste Maurer Dóra és Gáyor Tibor, valamint a Kis Varsó műtermét, látogatást tett Sauska Krisztián műgyűjtőnél és a Villa Budapestben.

A Műértőnek a Tate részéről Frances Morris, a REEAC képviselőjében pedig néhány tekintélyes tag nyilatkozott a Budapesten szerzett tapasztalatokról.

Frances Morris elmondta, hogy a Tate 2000 óta hoz létre akvizíciós bizottságokat állandó gyűjteménye bővítésének céljából; van dél-ázsiai, ázsiai és csendes-óceáni, afrikai, közel-keleti, észak- és dél-amerikai testülete. Az intézmény korábban az Egyesült Királyság, az USA és Nyugat-Európa művészetét gyűjtötte, s hosszú időbe telt, míg fölismer- te a földrajzi határoknak a művészeti történet szempontjából mesterséges, a kortárs művészet szempontjából korlátozó voltát.

(folytatás a 3. oldalon)

MűvészetMalom és Vajda Lajos Stúdió Pinceműhely, Szentendre

Na persze jó, hogy...

Csontó Lajos: The last minute, 2013

installáció, részlet

Miafene (40 éves a szentendrei Vajda Lajos Stúdió) címmel nyílt kiállítás. Az alcím megtévesztő, ugyanis nem történeti visszatekintésre vállalkoztak a MűvészetMalomban. Arra nincs is szükség, hisz megtörtént 2002-ben a Műcsarnokban, kellő alaposággal, komoly katalógussal. A szakma és a nagyközönség ismeri a VLS-t az ellenállás amatőrségéből indult főszereplőket, a szentendrei hagyomány tiszteletlen tiszteletét, a korai parttalan dadát és a fontos mellékszálát, az A. E. Bizottság art-rock együttést, amelynek szintén a Műcsarnok szentelt nagyobb teret a közelmúltban (Műértő, 2011. október).

A kapcsolódó tárlat (Vajda Stúdió klasszik, 1972–1982) hűségesebb a címéhez: a VLS pincéjében valóban az első évtizedből válogattak nagyon véletlenszerűen, ám leg- alább üdén.

Szóval Miafene. Tulajdonképpen klasszikus szalon. S mint minden szalon: vegyes. A művészcsoporthoz az elmúlt évek munkáiból adnak közre néhányat. Ez is, az is úszik a szoftban. Konceptió, kurátori munka híján szalon-kritika írható. Felsorolás következik: a jó művek (a szokásosnál több akad) és a gyengéké (sajna van kifejezetten kínos is).

FeLugossy László a maga kedvelt modorában értekezik a művészlétről, a hétköznapiakról, a mindenségről. Installációs elemei, videói és egyéb szösszenetei mind találók. A mai Laca nem tud mellényülni. Csillanó paradoxonjai – „Az ember olyan könnyen összezavarható” – felvillanyoznak. Akárcsak ez: „Én még az elidegenedés korszakában idegenedtem el.” Szirtes János videomunkái önálló tanulmányt érdemelnének már. Egymáshoz kötött férfi és nő, egymást köpködő férfi és

dezés nem sokat ad az anyaghoz, a katalógus pedig – mint manapság általában – nem tudja utolérni a kiállítást: nem az itt szereplő munkákat adja közre, hanem épp valamit a résztvevőktől. De persze jó, hogy egyáltalán megjelent a tárlat idejére.

Ez a fordulat – „de persze jó, hogy...” – a látogatás után még viszszaeng a néző fejében, mire kikeveredik a szentendrei turizmus manu- faktúraboltjai és sátrai közül.

Nincs olyan erős karaktere, mint az induláskor, nem annyira friss és pofátlan, mint a kezdeti években, de legalább a művészet nevében működik a Vajda Lajos Stúdió. Nem tör politikai szerepvállalásra, nem vesz részt hatalmi harcokban, hanem alkotók szabad társulása. Nem hagyott maradandó nyomot az elmúlt tíz éven, de jelen volt folyamatosan a VLS-pincében, a MűvészetMalomban, neheze- nei fesztiváljaival a pesti Gödörben, alkalmi kiállításával Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, s még inkább performanszokkal. De persze jó, hogy eshet szó művészetéről anélkül, hogy másra kel- lene gondolni sandán. De persze jó, hogy ilyen sok javakorabeli, középgenerációs és fiatal művész nem rest egybehordani a műveit, tiszteletképpen a kollégáknak és a klasszikus közönségnek, mely a műélvezet, vagy, igen: akár az elgondolkodás és megrendülés kedvéért igyekszik a kiállítóterembe, s nem demonstrálni pro vagy kont- ra. Itt tartunk: jólesik ez a szalon- érzés egy őszi szombat délelőtt. (Megtekinthető november 10-ig.)

BÁN ANDRÁS

PÁRISI GALÉRIA

MŰVÉSZETI SZALON és AUKCIÓS HÁZ

- XIX–XX. SZÁZADI FESTMÉNYEK
- ANTIK ZSOLNAY-PORCELÁNOK
- SZOBROK, KISPLASZTIKÁK
- MODERN FESTMÉNYEK
- ANTIK BÚTOROK
- HERENDI ÉS ZSOLNAY-PORCELÁNOK
- EGYEDI IPARMŰVÉSZ ÉKSZEREK

A KÖVETKEZŐ AUKCIÓNKRA KERESÜNK XIX–XX. SZÁZADI KVALITÁSOS FESTMÉNYEKET, SZECCESSZIÓS ZSOLNAY-PORCELÁNOKAT

INFORMÁCIÓ: PÁRISI GALÉRIA ÉS MŰVÉSZETI SZALON – PÁRIZSI NAGYÁRUHÁZ, 1061 BUDAPEST, ANDRÁSSY ÚT 39. TEL.: +36 1 269 96 11. MOBIL: +36 20 924 25 13 WWW.PARISIGALERIA.HU

917714191056018 13010

Jó embert keresünk

Nem először halljuk már azt az érvet kormányzati szereplőktől egy-egy új, sietve összedobott törvény ügyében, hogy ugyan már, ne foglalkozunk a részletekkel, a jogalkotónak és a jogalkalmazónak nincsenek rossz szándékai, minden rendben lesz.

A médiatörvény esetében hangzott el az első efféle megnyugtató L. Simon Lászlótól, nevezetesen hogy ismeri ő a médiahatóság vezetőit, jó emberek, nem kell aggódni. Most Halász János biztosít minket a múzeumi törvényhez benyújtott módosítások kapcsán: jót akarnak. És nem is értik, hogy aki aggódik, az miért teszi. Balog Zoltán kultúráért felelős miniszter minden bizonnyal egyedül dönthet majd műkincsek, alkotások, közgyűjteményi javak elhelyezéséről. Remek ember ő, önzetlen, fáradhatatlan, felelős vezető, efelől szemernyi kétségünk sincsen. De talán ő sem tévedhetetlen. Másrészt, mi van, ha majd egyszer nem ő lesz a miniszter? Tudom, nehéz elképzelni, hogy egyszer majd minden másképp lesz, és nem a nemzeti együttműködés kormánya vezeti rezsicsatától rezsicsatáig az országot, de mégis, tegyük fel. Mi van, ha sötét erők kiragadják kezükből a kormányrudat?

Most komolyan: miért kellene jogi és szakmai garanciák nélkül egy önmagát komolyan vevő parlamentnek elfogadnia egy ilyen módosítást, mint az L. Simon–dr. Gyimesi-féle? A miniszter rendelkezhet bármilyen állami tulajdonú műtárgy elhelyezéséről, bemutatásáról. Miért? Miért ő? Mi köze hozzá, hol van kiállítva egy szobortöredék, kalotaszegi hímzett terítő, monokróm festmény, orrszarvútrófea, videoinstalláció? Ki ő, hogy meg tudja ítélni, hova tartozik, hol a helye? És hogy lehetséges az, hogy egy adott politikusra, ízlésre, személyes preferenciáira legyen írva egy ennyire fontos törvény? Mi van, ha előkerülnek Nyuszi rokonai, barátai és üzletfelei? Kérnek ezt-azt. És Nyuszinak teljesítenie kell. Nem állítjuk, hogy Balog Zoltán volna Nyuszi. De feltéve, hogy a jelenlegi kormány nem marad hivatalában bis hundert und zwanzig, ne zárjuk ki, hogy Balogot Nyuszik követhetik a bársonyszékben. És egyszer egy Nyuszi esetleg nem érti majd, hogy a jogállam, az mégiscsak intézményi jogi garanciák rendszerét jelenti. Addig is, amíg Nyuszi megérkezik, jó emberek kerestetnek miniszteri pozícióba, hogy éljenek bátran mindazon teljesen irracionális hatalommal, amit rájuk ruházott a centrális erőter.

CSÓK: ISTVÁN

Antik & Kortárs

műtárgy.com
műtárgykeresés szakértelemmel

A hazai műkereskedelem vezető műtárgyhirdetési weboldala

www.mutargy.com

MŰVÉSZETI ÉS MŰKERESKEDELMI FOLYÓIRAT

Főszerkesztő: ANDRÁSI GÁBOR
Főszerkesztő-helyettes: PRÉKOPA ÁGNES
Tervezőszerkesztő: CSÉVE GÁBOR
Olvasószerkesztő: FENYVES KATALIN
Korrektor: KISS MARIANNE
Munkatársak: AKNAI KATALIN, GRÉCZI EMŐKE, EMŐD PÉTER, KOZMA ZSOLT, NAGY GERGELY, SPENGLER KATALIN

Külföldi tudósítók:
BERECZ ÁGNES – New York
CALBUCURA LAURA – Bécs
DARÁNYI GYÖRGY – Bázél
HUNYADI SZILVIA – Eindhoven
HUSHEGYI GÁBOR – Pozsony
KERÉNYI ÉVA – Madrid
KRASZNAHORKAI KATA – Berlin
MOLNÁR DÓRA – Párizs
MOLNÁR EDIT – Berlin
UHL GABRIELLA – Tripoli
STEIERHOFFER ESZTER – London

Szerkesztőség:
1037 Budapest, Montevideo u. 14.
Telefon: 436-2270, fax: 436-2275
E-mail: muerto@hvg.hu
KIADJA A HVG KIADÓ ZRT.
Felelős kiadó: Szauer Péter
ügyvezető igazgató
Kiadóhivatal:
1037 Budapest, Montevideo u. 14.
Telefon: 436-2000
Hirdetés: Szelevényi Judit
Telefon: 436-2027, fax: 436-2089
E-mail: hirdet@hvg.hu
Előfizethető:
HVG Zrt. terjesztési osztály
1037 Budapest, Montevideo u. 14.
Telefon: 436-2045, fax: 436-2012
E-mail: terjeszt@hvg.hu
Előfizetési díj egész évre 15% kedvezménnyel: 8575 forint, HVG klubkártyás előfizetői ár egész évre: 8070 forint.
Nyomdai előkészítés: HVG Press Kft.
Erényi Ágnes ügyvezető igazgató
Nyomtatás: MESTERPRINT Kft.
Felelős vezető: Szita Lajos ügyvezető igazgató
ISSN: 1419-0567

A Műértő folyóirat kiadója, a HVG Kiadó Zrt. a lap bármely részének másolásával, terjesztésével, a benne megjelent adatok elektronikus tárolásával és feldolgozásával kapcsolatos minden jogot fenntart. A Műértőben megjelent minden szerzői mű (cikkek, fotók, táblázatok, grafika) csak a kiadó előzetes írásbeli vagy elektronikus dokumentumban foglalt engedélyével tehető hozzáférhetővé, illetve másolható a nyilvánosság számára a sajtóban. Ez a nyilatkozat a szerzői jogról szóló 1990. évi LXXVI. törvény 36. § (2) bekezdésében foglaltak szerint tiltó nyilatkozatnak minősül. A hirdetések tartalmáért a kiadó nem vállal felelősséget.

Paksi Képtár

Posztok poszt-jai

A Késői képek / Late Works cím-választás egyfelől érthető, hiszen Szinyova Gergő legújabb művei láthatók a Paksi Képtárban. Másfelől meglepő, lévén ez a fiatal, még harmincon inneni művész első önálló intézményi bemutatkozása. Az ok nem kizárólag a festő nem mindennapi ambíciójában, hanem a kortárs vizuális kultúrához fűződő viszonyában rejlik.

Szinyova munkái a képalkotás kései korszakában, a posztmodern jövőndölések beteljesülése után születnek. Fredric Jamesonnal szólva a vizuális kultúra elemei „olvashatatlan hieroglifikává váltak ebben a technokrata világban”, az ember a felmérhetetlen képözönben visszavonhatatlanul eltávolodott a képek hagyományok formálta eredetétől. Az újonnan érkezők a virtuális teret remixelik. Szinyova elsősorban a geometrikus absztrakció formanyelvét használja. Különböző térformákat alakít át szignálszerű, akrillal festett síkidomok halmazává. A képet felépítő formák állványok, hajdani neonreklámokat tartó vasszerkezetek reminiscenciáiként, az industrial landscape (ipari táj) elemeinek távoli rokonaiként jelennek meg előttünk. Az urbánus vizuális kultúra másik megjelenési módja Szinyovánál a graffitire emlékeztető festékszórós technika használata, amely oldottabb, gesztusszerű festésmódot eredményez.

Szinyova Gergő: AOC27082013, 2013
akril, vászon, 100x70 cm

Ám mindezek pusztán vizuális markerek, amelyek nem szavatolnak e jelenkori hieroglifikák értelmezéséért. Az összkép kialakításához többre van szükség, ahogy a kiállítás is több a szisztematikusan gyarapodó Szinyova-sorozatok felvonultatásánál. A képtár galériaszintjén már-már zavarba ejtően kevés műtárggyal találkozunk, számuk az egy tucatot sem éri el. A kiállítás egésze viszont totális installációként is felfogható, ahol a jelentést az alkotóelemek együttese, valamint egymással való kölcsönhatása generálja. A leghangsúlyosabb elem a Falnak támasztott fal több mint nyolc méter

hosszú, festékszóróval fújt gesztusokkal borított masszívuma, amely a festmények helyének ambivalenciáját példázza. Az architekturális elem, amelyre egykor a képeket függesztették, maga is a reprezentáció helyéből annak tárgyává, valamint integráns részévé (lásd graffiti) alakult át. Hasonló kétértelműséget hordoz a posztamensre helyezett Csavarba fűrt csavar, valamint a Fának támasztott gerenda is.

E harmóniába rendezett belső feszültség munkál az akrilképekben és a papírkivágásokban is. Az előbbieken mértani precizitással szerkesztett alakzatok szerepelnek együtt kézzel rajzolt, cikcakkos szélű formákkal. Az utóbbiaknál a kézzel megrajzolt alapotívumokat Szinyova vektoros grafikákká szerkeszti át, melyeket a lézeres égetés ipari technikájával metsz ki a papírlapokból. A papírképek keretén spray-vel fűjt festéknyomokra figyelhetünk fel, amelyek áthúzódnak a falra is, egyszerre téve bizonytalanlanná a művek határait és teremtvé kontinuitást az elemek között.

Az installációvá szervesülő kiállítás konceptuális háttéréről a vetítőteremben látható anyag révén szerezhetünk tudomást. A képek a művész archívumából származnak, aki az internetről tölti le a mindennapi vizuális municiót. Kedvenc forrásai a tumblr képmegosztó olyan blogjai, ahol a szerkesztők sem a képek származási helyét, sem bármilyen más, eligazodást segítő információt nem tüntetnek fel. Leginkább e kipoztolt képek alakítják a posztmodern utáni vizuális totalitást. *(Megtekinthető november 3-ig.)*

LIGETFALVI GERGELY

Szent István Művelődési Ház, Székesfehérvár

Klasszikus újjászületés

A VI. Szakrális Művészetek Hete keretében a Székesfehérvári Egyházmegye Kortárs Művészeti Gyűjteményének vezetője, Reha György idén Jovián György munkáiból rendezett kiállítást.

Jovián sötét tónusú színkezelése kezdetben többnyire a földszínekre és szürkébe hajló koloritra redukálódott, mára viszont – különösen az ipusztériális hulladékhegyeket ábrázoló képein – előtérbe került a kontrasztok intenzív használata. Az élénk színek játékosága ellentétben áll az élettelen anyag megjelenítésével, ily módon fokozva a kompozíciók drámaiságát. A monumentális méretű képeken a pusztulás és a rohamos technicizálódás által eluralkodó, modern kiutatlanság érzése nyilvánul meg, és a fogyasztói magartás lassú öngyilkosságát jelképezi: a Bontásképek és a vörösiszappal borított törmelék ábrázoló festmények a saját hulladéka által elborított társadalom víziói. A képeken az emberi alakok hiánya kísérteties hangulatot teremt, mintha egy totális katasztrófa által sújtott Zónában találnánk magunkat a Sztalkerből.

A kiállításon a hulladékot ábrázoló festmények mellett figurális kompozíciókat is láthatunk. Jovián időben és térben meghatározhatatlan, melankolikus hangulatú, figurativitásuk ellenére is csendélet-szerű képei általában a magányról, a kiszolgáltatottságról, az elmúlásról szólnak. A kicsavarodott pozícióban köztereken alvó alakokat ábrázoló

művek az ipusztériális témájú kompozíciók figurális újraértelmezései: a „hajléktalan” a jelenlegi társadalmi berendezkedés haszontalannak ítélt „mellékterméke”, egyúttal bizonytalan jövőnk damoklézsi ígérete.

Az elmúlt időszakban Jovián művészete letisztulni látszik, a festő ma a klasszikus képzőművészeti tendenciák felé közelít. A korábbi zilált, katóikus hatású, borongós színvilágú – egyfajta keresztény egzisztencializmustól áthatott – kompozíciókat a tradicionális szépségideált életre keltő, időnként szándékosan avítnak ható portrék festésével ellensúlyozza. Korábbi, változatos anyagokból (homok, föld, textildarabok) és techni-

Jovián György: A park, 2013
olaj, vászon, 170x200 cm

kákkal (ragasztás, vakolás, karcolás) alkotott reliefszerű munkái gyakran a nyers föld rögös felszínét imitálták, ma viszont kizárólag olajfestéket használ, amelyet ecsettel egyenletesen oszlat el vásznain. Jovián nem-

Jovián György: Korzenszky Klára énekesnő
olaj, vászon, 130x110 cm, 2011

csak a mesterségbeli tudás tökéletesítését tekinti aktuális programnak, de tranzavantgárd gyökereihez hűen legutóbbi festményein – saját bevallása szerint – Manet és Courbet hatása érvényesül. Az egyik kompozíción például Baráti Kristóf hegedűművész a Manet híres Balkon című művéről származó korlátra támaszkodik. A Szabó Ildikó csellóművészt ábrázoló, különleges finomságú portré a látlat egyik csúcspontja. Baráti Kristóf Jovián LX című, Kiscelli Múzeumban rendezett kiállítását nyitotta meg, Szabó Ildikó pedig a jelenlegi visszatávozás vett részt – Gabrielli Ricercar című művét és Ligeti szólószonátáját adta elő.

Jovián György a zene elvontságát és spiritualitását a materiális képzőművészet abszolúciójaként éli meg, de 2011-es, Tájékp vörös sárral című alkotásán a szeriális zene festészeti eszközökkel való leképezése is kísérletet tett. *(Megtekinthető október 26-ig.)*

SÍPOS LÁSZLÓ

A REEAC Budapesten

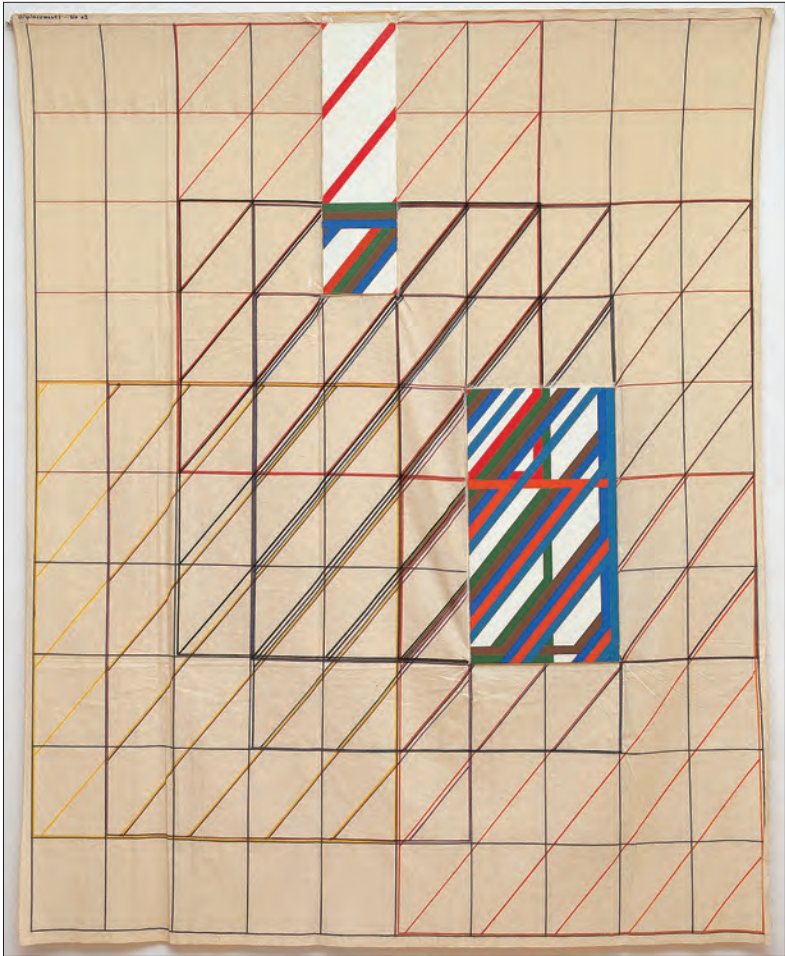
A Tate új stratégiája

(folytatás az 1. oldalról)

Új stratégiájának megfelelően a Tate arra törekszik, hogy helyreállítsa az európai modernizmus történetének és hagyatékának művészeti egységét, továbbá hogy a kelet- és közép-európai régió kortárs művészetének legfontosabb kérdéseire reflektáljon. A REEAC első utazásának célpontja éppen azért lett Budapest, mert a Tate érdeklődik egyfelől a nemzetközi avantgárd történetében igen jelentős magyar származású alkotók, másfelől az 1960-as évek experimentális művészei közül azok iránt, akik a magyar határon túl is ismertté váltak, mint például Maurer Dóra. „A műteremben tett látogatáson megtapasztalhattuk Maurer Dóra munkáinak kivételes erejét és eredetiségét – összegezte a budapesti élményeket a főkurátor. – Rendkívül hasznos volt számunkra továbbá két kiemelkedő budapesti kiállítás megtekintése. A Bookmarks című tárlat megmutatta, hogy milyen erős a neoavantgárd hagyományok továbbélése a mai magyar művészetben. Mind az idősebb, mind a fiatal generációból láttunk ismerős alkotókat, de új felfedezéseink is voltak. A Magyar avantgárd című kiállításon Kassák Lajos és Moholy-Nagy László művei mellett Bortnyik Sándor Lámpagyűjtőjára fókuszáltunk. Ez a késői alkotás a történelem egy zajos időszakából a radikális művészet mesterműve.” Frances Morris szerint a pályájukat külföldön beteljesítő progresszív magyar alkotók erőteljesen vannak jelen egy szélesebb nemzetközi kontextusban, s a Tate szeretné módot találni arra, hogy gyűjteményében megjelenítse művészetüket. A főkurátor elismerően nyilatkozott azokról az ambiciózus galeristákról és értő műgyűjtőkről is, akiket megismert.

Az orosz és szlovén művészetet gyűjtő, amerikai Neil Rector a budapesti programok után szeretne még többet megtudni a magyar képzőművészetről. „Nagy hatással volt rám a mai magyar művészet kvalitása és nemzetközi beágyazottsága. Meglepett a lokális közeg élénksége, sokszínűsége, a szofisztikált művészeti diskurzus” – mondta Neil Rector, aki a Bookmarks kiállítás inspirációjának hatására az acb Galériában ismerkedett tovább Tót Endre munkáival, és Maurer Dóra művei is mély benyomást tettek rá. Véleménye szerint a magyar neoavantgárd legjobb képviselői komoly figyelmet tudnának generálni az Art Baselen vagy a Frieze Masters művészeti vásáron, és természetesen a Tate Modern kollekciójában is ott lenne a helyük.

A holland Cees Hendrikse a bizottság legtöbb tagjához hasonlóan életében először járt Budapesten. A neves gyűjtő, aki az ázsiai-csendes-óceáni bizottságnak is tagja, elismerően nyilatkozott budapesti tapasztalatairól: „Igen rövid idő alatt sokat megtudtunk a neoavantgárd és a posztkonceptuális magyar művészetről, múzeumi gyűjteményekről az 1960-as évektől napjainkig, s amit láttam, jóval fölülmúlta várakozásaimat. Különösen informatívnak találtam a Bookmarks anyagát és a Szépművészeti Múzeum által-

Maurer Dóra: Displacement, 1976
akrill, toll, vászon, fatábla, 200x160cm

dó kiállítását. Maurer Dóra, Gáyor Tibor, Lakner László és a Kis Varsó kitűnő művei nemzetközi figyelmet érdemelnek. Meggyőződésem, hogy a magyar kormány és az ország sokat profitálhatna abból, ha többet tenne a magyar kortárs művészet nemzetközi megismertetéséért. Ez a módszer nálunk, Hollandiában már bevált és jól működik.”

Kis Varsó: Nefertiti teste, 2003
installációs-részlet

Az Amszterdamban élő román kurátor, Maria Rus Bojan korábban is sokat tudott a magyar szcénáról, de a REEAC programja révén a magyar művészet egy tágabb szelétét is megismerte. Elsősorban a neoavantgárd, valamint Lakner László és Gáyor Tibor művésze, illetve a Vintage Galériában látott fotográfia keltették föl az érdeklődését. Úgy véli, a magyar képzőművészet integrálódott a globális művészeti közegbe, de a nagy nyugati intézmények nincsenek még fölkészülve arra, hogy kellő figyelmet fordítsanak erre, és ugyanez a helyzet a többi kelet-európai országgal is.

A Londonban élő fiatal orosz műgyűjtő, Alina Uspenskaya nagyra értékelte, hogy a művészet iránt komolyan elkötelezett műgyűjtőkkel, galeristákkal, kurátorokkal találkozott Budapesten. A város modernista építésze éppúgy megérintette, mint az acb Galéria fiatal művészeket promotáló programja, vagy a Maurer Dóra műtermében tett látogatás. Nagy hatással volt rá a Kis Varsó Nefertiti-projektje is.

A REEAC magyar tagjai részéről Carl Kostyál szerint a szcéna szereplői kitűnő áttekintést nyújtottak a bizottság tagjainak és a Tate kurátorainak a hazai képzőművészetről, különösen kiemelkedőnek tartja a három kortárs galéria együttműködésével létrejött neoavantgárd kiállítást. Úgy véli, a REEAC látogatásának kézzelfogható hozadéka, hogy nyilvánvalóvá tette a magyar művészet néhány kulcsfigurájának fontosságát a Tate gyűjteménye számára.

A REEAC másik magyar tagja, Somló Zsolt fontos eredménynek tartja, hogy a nemzetközi művészeti szcénából ilyen sok elismert, véleményformáló személyiséget sikerült Budapestre vonzani, akik itt pozitív benyomásokat szereztek. Példaértékűnek érezte a hazai szakembereknek az ügyért érzett felelősségét, professzionális összefogását, felkészültségét, különösen kiemelkedőnek találta Székely Katalin és Fehér Dávid tárlatvezetését, valamint Maurer Dóra prezentációját. Véleménye szerint a magyar művészetet sikerült új perspektívába helyezni a REEAC és a Tate számára, s ezen a budapesti látogatást követő moszkvai program sem változtatott: a magyar művészeti szcéna Moszkvából nézve is vonzó és figyelemfelkeltő.

S. K.

Főszerkesztői üzenet

Tisztelt Olvasók! Október 31-én megnyitja kapuit az egykori Közraktárak épületében a Bálna, benne az Új Budapest Galéria első, Budapesti merítés című kiállításával. Az ÜBG azonban olyan intézmény lesz, amely személyes érintettségem miatt nem szerepelhet majd a Műértőben. Szeptember 1-től ugyanis a lap szerkesztése mellett a Budapest Galéria művészettörténészeként dolgozom; ugyanakkor – a sajtóban és az interneten terjedő téves információkkal szemben – nem lettem a Bálna főkurátora, sem igazgatója. A Műértő olvasói továbbra is bízhatnak a lap pártatlanságában és függetlenségében: két feladatkörömet – mint korábban, az Óbudai Társaskör Galéria és a PIM Kaszák Múzeum vezetése idején – ezután is elválasztom egymástól.

Andrási Gábor

Leopold Bloom díj – 2013

Apja neve: Nemes Csaba című projektjéért Nemes Csaba kapta az idén másodszor átadott 10 ezer eurós Leopold Bloom-díjat. A festő édesapja által készített, korrajzként is felfogható amatőr fotók festészeti átértelmezésével a díjazott munka a közelmúlt feldolgozására tesz kísérletet. Indoklásában a zsűri nagy hangsúllyal méltatta a művész közéleti érdeklődését és elkötelezettségét.

Új múzeum Óbudán

A korábbi hasonló intézmény helyén látogatható az Óbudai Múzeum Goldberger Textilipari Gyűjteménye, amelynek 112 millió forintból felújított épületében új állandó kiállítás is létrejött. A Goldberger család másfél évszázadon át működtetett képfestőüzemet, majd világhírű textilgyárat Óbudán, a gyűjtemény az ő vállalatuk egykori, Lajos utcai székházában kapott otthont. A megnyitón L. Simon László, az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának elnöke, az NKA alelnöke hangsúlyozta: „A 2014-es emlékévkapcsán oly módon kell megemlékeznünk a holokausztról, hogy egyértelművé tegyük: közös veszteségekről van szó, ahogy a Goldberger család tragédiája is a magyar nemzet tragédiája.”

Partage Plus digitalizációs projekt

Az Iparművészeti Múzeum csaknem 200 műtárgyáról, így számos Zsolnay kerámiáról készült 3D-felvétel szeptemberben a Partage Plus digitalizációs projektje keretében. Az eredmény mindenki által könnyen megtekinthető, interaktív PDF fájlok formájában az interneten is elérhető lesz. A másfél éve futó nemzetközi projekt az EU támogatásával folyik, és 23 európai intézmény vesz részt benne.

Múzeumban a teljes Boglár-hagyaték

A neves műgyűjtő Unger Ödön fia, Richard de Unger nagylelkű támogatásának köszönhetően a Néprajzi Múzeum gyűjteményébe került a Boglár Lajos-hagyaték utolsó két, nagy értékű tolldíszé is. Ezek a Boglár által gyűjtött legszebb tárgyak, amelyeket élete végéig magánál tartott: egy kazsapó tollkorona és egy, a tapirape indiánok által készített tollmozaikos maszk. A teljessé vált, 250 darabos anyagot 2014 márciusában, a Néprajzi Múzeum Napján nyíló kiállításon tekinthetik meg a látogatók.

Mexikói műalkotás a budapesti metróban

A Mexikói Nagykövetség és Julio Carrasco Bretón mexikói festőművész felajánlásával mostantól a Keleti pályaudvar metróállomást díszíti A mexikói textilkézművesek képzeletvilága című alkotás, amelyet a művész idén februárban adományozott Budapest városának a BTM Budapest Galériában tartott kiállítása alkalmából. A festő 1950-ben született Mexikóvárosban. 1973-tól kiállító művész, munkáit a világ 19 múzeumban őrzik. Bretón több mint 50 falfestményt készített műhelyében speciális, egyéni technikával szilikon és márványpor keverékéből álló alapra.

Nemzetközi kollekció az üzletházban

Az Andrássy úton szeptemberben megnyílt multibrand luxus üzletház, az IL BACIO DI STILE tulajdonosai nemzetközi gyűjtemény építésébe kezdenek. A Nemes Attila kurátor segítségével létrehozandó kollekció darabjai az üzletház különböző pontjain lesznek láthatók. Nagy Kriszta x-T és Sziládi Mónika, a Godot Galéria művészeinek alkotásai itt többek között Marina Abramovic, Anna Margit, Tracey Emin, Havadtőy Sámuel, André Kertész, Martin Munkácsi, Grayson Perry, Cindy Sherman és Tihanyi Lajos munkáival szerepelnek majd együtt.

Megszerezni szenvedély,
gyűjteni érdemes

Nemzetközileg elismert kiválóságaink és ambiciózus fiatal művészeink kisméretű festményei, grafikái és egyedi stúdió üvegek széles választékban kaphatók:

Kiskép Galéria a Budai Várban

A művészekről olvasható: www.muternek.com

A galéria kiállításai követhetők Facebookon: Kiskép Galéria

Cím: 1014 Budapest, Országház utca 15.

Nyitva naponta: 10-18 óráig

Telefon: 201.4935

E-mail: kiskepgaleria@gmail.com

CSILLAGPOR

100 éve született

ANNA MARGIT

kiállítás a Zsidó Múzeumban

Bp. VII. Dohány utca 2.

2013 október 9-december 7-ig.

Mátrai Erik Táj című alkotása szer-
vesen illeszkedik korábbi munkái-
hoz, ugyanakkor ki is lép a művé-
szetére alapvetően jellemző keretek
közül. Nem először dolgozik vízzel
– sőt egyik legfőbb motívuma ez –,
és vízesést sem először hoz játéka-
ba. Nem első ízben valódi a víz, de
a Vörös-tenger kettéválasztása című
alkotásban a kettéhasadt tenger két,
egymással szembe fordított, fölfelé
zuhogó, vetített vízfalként jelent
meg. Ott a hang is felvételtől szól,
most azonban a magasból a mély-
be hulló, anyagságában is jelen
lévő vízfal tényleges dübörgése tölti
be a teret – a vízpárával, a becsa-
pódás felkavarta levegővel együtt.
Az arany szín, a sárgás, azaz vala-
milyenre hangolt fény sem idegen
Mátraitól. Alapvetően jellemző rá,
hogy fénnel, füsttel írja át a tere-
ket, hogy virtuális valóságokat hoz
létre videoinstallációk, vetítés segít-
ségével.

Valódiságot, megragadhatóságot
nélkülöző képekből bőven jut ma
nekünk, számos csatornán át ezek
ömlenek ránk, ám Mátrai Erik mű-
vei mást, többet kínálnak. Mun-
kái minden esetben élményt is
nyújtanak: néha interaktív módon,
néha csak érzékeink gyönyörköd-
tetése, holmi felnőtt – és (nem
csak) felnőtteknek szóló – „varáz-
lás” révén. Nekünk is jár ugyanis
a „csoda” érzete, a szépségben való
elmerülés lehetősége – giccs, ideo-
lógiák, erőlködés nélkül, azon a vi-
zuális nyelven megalkotva, amely
mindennapjaink szerves része, azaz
nagyon is otthonos a számunkra.

Mátrai műveinek szemlélése-
kor könnyen tör fel a „wow” érzés,

mert sok esetben valami mélyebb,
ősibb, gyermekibb, azaz őszin-
te részünket találja el. Munkái-
nak konkrét szakrális vagy azt
idéző aurája, a fénnel létrehozott
terek elemelik a nézőt a minden-
napok kézzelfogható konkrétságá-
tól; néha azt sem tudjuk, pontosan
hol is vagyunk mi, hol kezdődik és
végződik a mű, és hová lettek a fa-
lak. Elmosza a valóság kontúrjait,
és anyagtalanra teszi körülöttünk
az amúgy nehézkes teret és időt.

Mátrai a kereszténységből, va-
lamint az őszösvetségi és zsidó mo-
tívumkincséből merít. Megalkot-
ja az időtlen, pontosabban éppen
az idő által is legitimált szent tar-
talmak aktuális és adekvát, kortárs
verzióit. Nemezszer a buddhis-
ta mandalák látványvilága juthat
eszünkbe, noha „hivatalosan” ke-
resztény kiindulóponttal van dol-
gunk. Meditatív, önmagunktól is
eloldó, tudatunkat az e világi látsza-
tok változékony világán túlra emelő
alkotások ezek, s ennyiben ismét
a buddhizmus szemléletére asszo-
ciálhatunk. A munkák a változat-
lan lényegű transzcendenst körénk
híva a vallásos élmény vagy az ima
funkcióját töltik be. Mátrai eközben
folyamatosan kommunikál a mű-
vészettörténet korábbi és kortárs
alkotóival és műveivel, emlékeivel
– a (Martin Henrikkel közös) Hul-
lámter című munkával például abba
az időbe utaztatja a nézőt, amikor

Múcsarnok, Budapest

Víz és arany

a diósgyőri várakban még víz
hullámozott. Ebben az alkotásban
a valódi víz helyére vitt virtuálisat,
fényvisszaverő damilok rajzolták
az éjszakába a kékesen lebegő víz-
felszín fodrait.

A Táj című műben épp az ellen-
kezője történik: a valós természet
egy darabja kerül be egy épület-
be, azaz mesterséges táj jön létre
a mesterséges, az ember alkotta
világot képviselő (kiállító) térben.
A kristálytisztá, zuhogó víz min-
den érzékünket bevonja a nézésbe.
Ahogy a nagyobb vízfelületek álta-
lában is meditatív hatást keltenek
(erre épülnek Mátrai videoalapú
„vizes” munkái), lelassítanak, már
látványukkal is „átmosnak” be-
nünket, ez a belső vízesés is így hat
a nézőre. De a mű tovább megy:
a víz ugyanis játékba kerül, egy
aranyozott felületű „tóba” zubog, s
tolja szét annak felszínét, ék alak-
ban hasítva ketté a fémesen csillogó
felületet. Az éterien tiszta, „égből”
érkező víz és az aranyozott felü-
let egyértelmű szakrális jelentést
hordoz. A mű szimmetriája, ahogy
a sajtóanyagból is kiderül, a barokk
oltárokról is utal.

Mátraira jellemző a mű mini-
malista alapgesztusa: tulajdon-
képpen két nagy, egyszínű felület
ütköztetésével, egymásba folyatá-
sával hoz elének komoly tartalma-
kat – archetipikuságában, örökré-
vényűségében egyszerű jelentést,

Mátrai Erik: Táj, 2013
installáció, Múcsarnok

s ennek oka a mű monumentalitá-
sában is rejlik. Így nagyon erősen
hat: erős lesz a vágy, hogy csak ül-
jünk, és nézzük a vizet; hagyjuk,
hogy lenyűgözzön az őselemi erő
látványa.

A munka mindemellett egészen
más irányba is mutat: a dübörög-
ve leszakadó vízhez képest lassan
hömpölygő, súlyosabbnak, tömö-
rebbnek érzett, fémesen csillogó
„tó” olajjal, vegyszerekkel fojtoga-
tott vizeink látványát is eszünkbe
juttathatja. Ha így nézzük, érde-
kessé válik a küzdelem a fentről
tisztán érkező és a lenti „tisztáta-

lan”, egymással birkózó minősé-
gek között. S ez a metafora számos
jelentésréteget ad a műnek – a kör-
nyezetvédelmitől a szakrálison, fi-
lozofikuson át a „jó” és a „rossz”
mindennapos küzdelméig. Köze-
lebb lépve azonban egyértelmű-
vé válik az arany csillogás, az iko-
nok és szakrális alkotások végtelen
isteni teret földre hozó színének
uralma a műben. Statikusság he-
lyett itt mozgásban, élő anyagként,
az égből érkező makulátlan anyag
befogadjaként. (Megtekinthető ok-
tóber 20-ig.)

PÁL GÁBOR–SOMOGYI ZSÓFIA

LEGYEN ÖN IS

Felugosy László installációja, 2013

ELŐFIZETŐI KEDVEZMÉNYEK

Igen, megrendelem a Műértő folyóiratot

☐ egy évre – 15% kedvezménnyel – 8575 Ft-ért, ☐ Mutatványszámat kérek.

☐ egy évre – HVG-klubtag vagyok – 8070 Ft-ért.

Számlázási név:

Cím:

Kézbesítési név:

Cím:

Telefon/fax:

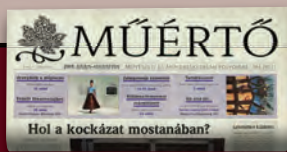
E-mail:

Megrendelő aláírása:

SMUE1310

Kérjük, a kupont küldje vissza a HVG terjesztési osztály címére: 1037 Budapest, Montevideo u. 14., vagy a (06-1) 436-2012-es faxszámra. Megrendelését az ugyfelszolgalat@hvg.hu e-mail címre is elküldheti. A visszaküldött adatokat további akciókhoz is fel kívánjuk használni. Ha adatai felhasználásához nem járul hozzá, kérjük, ezt jelezze!

Előfizethető: bolt.hvg.hu/egyebkiadvanyok

www.muerto.hu

M E G J E L E N T !

Keresse
a benzinkutaknál
és a nagyobb
újságárusoknál!

- INTERJÚ CSERNUS IMRÉVEL
- BUDAPEST LEGJOBB BORBÁRJAI
- NAGY PEZSGŐTESZT
- BORTÚRÁK-MELLÉKLET

hvg KIADVÁNYOK

bolt.hvg.hu/egyebkiadvanyok

Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely

Privát béke

A memória természetes működé-
nek tulajdoníthatóan még ha régóta
ismerjük is valamely művész pályá-
ját, a róla alkotott képet a legutóbbi
kiállításai befolyásolják a legerőseb-
ben. Így van ez a januárban elhunyt,
többnyire Mártélyon élő, de hód-
mezővásárhelyiként számon tartott
Szalay Ferenc (1931–2013) esetében
is. Bár az elmúlt években már csak
ritkán jelentkezett önálló bemuta-
tóval, csoportos tárlatokon rendsze-
resen képviseltette magát egy-egy
festménnyel. Az ilyen alkalmakkor
látott művei egyfajta csendes lírát,
a hagyományos vásárhelyi festészet-
től eltérő lágyabb, emberközelibb,
sőt intimnek mondható élményt jele-
nítettek meg anélkül, hogy elhagyta
volna a lokális tematikát.

Az idős mester minden tekintet-
ben új távlatokat nyitott a hosszú
ideje mozdíthatatlan monolitiként
felfogott és a hagyományok hálóját
konzekvensen továbbszövő alföldi
festészetben: kivilágosodott és meg-
színesedett a palettája, könnyeddé
vált, laza ecsetkezelése pedig amel-
lett, hogy vérbő festőiségűvé tette
vásznait, a rétegzettség okán egyre
gazdagabb emocionális tartalom-
mal telítette képeit.

A dél-alföldi festészet történetében
talán csak Endre Béla némely művei

Szalay Ferenc: Kossuth Lajos azt üzenete, 1979
tempera, farost, 90x70 cm

re vonatkozik, mert stíluseltolódá-
sok persze a művésztelep harmadik
nemzedékének festésmódjában is
vannak, bár a csapások jószerivel
csupán kétfelé – egy festőibb és egy
grafikusabb irányba – ágaznak. Ez
utóbbi Kurucz D. István művésze-
tével honosodott meg itt, akinek
hatása az őt követő nemzedékre
meglehetősen rányomta bélyegét;
többek közt ebben a „rajzos festé-
szetben” teljesedett ki Zoltánfy Ist-

Szalay Ferenc: Hazatérés, 1975
olaj, farost 40x70 cm

árulkodnak ilyesfajta érzékenysé-
gről, hiszen a Vásárhelyre visszatérő
s ott letelepedő Tornyai János (szép
lassan maga mögött hagyva a szent-
endrei évek gyengédebb líráját, ame-
lyet például a Tengerpart, alkony, kis
hotelszoba című műve képvisel) egy-
fajta markánsan harcos, indulatos
és summázó tömörítésben határoz-
ta meg az alföldi életforma mellet-
ti festői kiállítás alaphangját. Amivel
(és verbálisan is megerősített célki-
tűzéseivel) etikai feladattá súlyozta
az Alföldön működő festő státusát,
amely aztán olyan elvárt morális
kötelezettséggé vált, hogy a XX. szá-
zadba mélyen belenyúlóan, még na-
gyon sokáig szinte moccanatlanul
élt tovább.

Ebből az eszmei indulótókéből
formálódott ki s öröklődött három
generáción át az a fajta emblema-
tikus, tragikus felhanggal terhelt
fogalmazásmód, amely éppúgy
jellemez Kohán György és Kurucz
D. István festészetét, mint Németh
Józsefét és Fejér Csabáét, de a sor
Fodor Józseffel, Csikós Andrással,
Hézsó Ferencel és Fülöp Erzsébet-
tel is kiegészíthető.

A meggyökeresedett folytonos-
ság elsősorban a narratíva jellegé-

ván pályája, egy korábbi periódus-
ban pedig Szalay Ferencé.

S ezzel eljutottunk a hódmező-
vásárhelyi múzeumban megren-
dezett Szalay-emlékkiállításához,
amely nem kronologikus, hanem
tematikus rendben halad – így
a teremsor végén találjuk azokat
a képeket, amelyek a pályakezdő

Szalay Ferenc: Virágzik a vadikória, 1994
tempera, farost, 79x90 cm

festőt ért impulzusokról tudósíta-
nak. Az életmű végére érve tehát
értelmet nyernek bizonyos etapok,
amelyeket a főiskolai évek meste-
re, Szőnyi István, a hatvanas évek-
ben szinte kikerülhetetlen Barcsay
Jenő, s az ötvenes évek közepétől
Hódmezővásárhelyen is huzamo-

san tartózkodó Kurucz D. István
befolyásolt.

Kurucz D. szemlélet- és festés-
módja főleg azokon a műveken mér-
hető le, amelyeken Szalay az alföldi
(tanyasi) élet jellegzetes karakterű
és viseletű figuráit örököltette meg
subában, bekecsben, kucsmában
– ritkábban arckép, gyakrabban
mozdulatlan, frontális egész alakos
formában. E „felmutató” típusú
portrék mellé tehetők a szociográ-
fusi pontossággal ábrázolt, téveszes
témájú, nagyméretű tablói is, ame-
lyek az itt élők társadalmi helyzete
iránti elkötelezettségéről vallanak.

Szalay azonban – szemben Ku-
rucz D. távlatosságával – közel
ment a témáihoz, ám ekkor még in-
kább tudatosan, elemző igénnyel és
kevésbé érzelmileg szemlélte azo-
kat. A magyar sorssal érzett azonos-
ságtudat nála már ekkor dekódol-
ható, s bár festészete leveti magáról
a heroikus jelzőt, annak egy sze-
mérmes, de határozott sugallata ko-
rábbi műveiben is tetten érhető.

Jóval később, az 1980-as évektől,
amikor hátrahagyja a társadalmi
ihletettségű témákat, és munkás-
sága szinte örömfestészetté csen-
desül, a hovatarozás fontossága
és az identitás szerényen benső-
sleges jelzése örök gesztusa marad
– s nem csak a 2000-ben festett
Március 15. című képen, amelyiken
egy apró, nemzeti színű zászlócska
tűződik be az enteriőr tárgyai közé.

Az utóbbi majd három évtized
termése életműve beteljesedése.
Modorát tekintve visszatér a – már
az autentikus festővé vált művész ta-
pasztalatain átszűrte és magáévá tett
– Szőnyi-féle oldottság, témái pedig
a személyes világra redukálódnak.
Tájszeletei – amelyek leginkább a vi-
rágzó rét vagy kert kivágott darabjai
– ugyanannak a mellőzött világnak
a masszívan túlélő részei, amelyről
anno az emberi sorsokon keresztül
kommunikált. Csak most máshová
került a lényeg, s ezáltal a fókusz-
pont, mert a közösségi problémák
helyét a privát (remete)élet békéje
vette át, amelyet a természet tör-
vényeivel szimbiózisban élő ember
szellemi dimenziói töltenek meg.
Így már a szobabelsők sem népraj-
zos-dokumentarista igényűek, ha-
nem saját terek: egy külső hatások-
kal nem terhelt sziget-élet vonzóan
puritán lenyomatai.

Szalay Ferenc az egyik legjelen-
tősebb jelenkori festője a vásárhelyi
iskolának, amelynek lokális behatá-
roltsága vitatható ugyan, jelenléte
azonban megkerülhetetlen.

Az emlékkiállítás, műfajához il-
lően, egyfajta összegzést nyújt –
attól függően, hogy mit értünk e
kifejezés alatt. Mert kérdés, hogy
művészettörténeti értékítélettel kö-
zelítve az életműhöz valóban ösz-
szegzőnek tekinthető-e az a tárlat,
amely erővonalak kijelölése helyett
mindent felsorol. Vajon kellene-e
a zsenék, a nyilvános bemutató-
ról föltehetően az alkotó által is
visszatartandónak ítélt darabok,
a könnyű ujjgyakorlatok, a fárad-
tabb és erőltetebb témaismétlé-
sek? Nem kevés bizonytalanság
érzékeltető e téren a Tóth Károly
kurátor és Kratochwill Mimi ren-
dező együttműködésében megva-
lósult kiállításban, amelynek nem-
csak tartalmi, hanem installációs
összhatása is előnyösebb lehetett
volna határozott elveken nyugvó,
szelektív döntések rögzítésével.
(Megtekinthető november 10-ig.)

IBOS ÉVA

1962. október

Tárlatvezető – a múltba

Kádár János elvtárs világosan rámutatott, hogy a művészet csak akkor találja
meg helyét korunkban, a kommunizmus kapujában, ha részt vesz a való-
ság feltárásában, értelmezésében, átrendezésében. A párt és a nép számára
a művészi alkotás eszmeisége, a szocialista tartalom a legfontosabb. Ennek
a követelménynek és a tömegizlés tervszerű pallérozásának is eleget tesz az

Építjük, védjük szép hazánkat

című kiállítás. A lassan hagyománnyá váló tárlatot kezdeményező művészek
üzemekben, állami gazdaságokban, katonai alakulatoknál vállaltak közvetlen
részt a dolgozók mindennapjaiból. A valóság tanulmányozásának e formája

Mácsai István: Honvéd
zeneiskola

Mint minden évben, most is találkozhatunk Csáki Maronyák József, Ék Sándor
és Mácsai István műveivel. Az alkotók helyesen értelmezik a korszerűséget, el-
kerülik a kispolgári megalkuvás és a nagypolgári arisztokratizmus veszélyét.
A korábbi bemutatókhoz képest látványos fejlődés tapasztalható, és a társadalmi
szervezetek támogatása is jelentős. (Megtekinthető volt: Ernst Múzeum, szept-
ember 9-től október 8-ig.)

XXXI. Velencei Biennále

A 32 ország részvételével megrendezett idei Velencei Biennálén 9 alkotónk ad
számot művészetünk helyzetéről. A Giardiniban Bernáth Aurél életművének
legszebb darabjai, mellette Kmetty János és Kurucz D. István válogatott anyaga
látható. Martyn Ferenc és Kokas Ignác friss művekkel jelentkezett. A biennáléra
betört az újrealizmus – igaz, a legtöbb művet az egyetlen tekintettel történő
befogadásra való törekvés jellemzi, amelynek első számú pszichológiai eszköze
a meghökkentés, a sokszor inzultussá fajuló nyugtalanítás. Az avantgardizmus
kalandja azonban már a múlté, most a fiatal neorealistákat nevezik „dühöngő
ifjúságnak”.

Bernáth Aurél: Reggel, 1927 (MNG)

ez az érdeklődés a siker bizonyítéka. A megnyitón a művészek közül ketten is
megjelentek, Bernáth Aurél külföldi útját szakította meg itt, Gádor István pedig
IBUSZ társasút keretében érkezett. A haladó olasz kritikusok elítélik a biennále
konformizmusát, ám kivételként kiemelik a magyar pavilon „magas színvona-
lát”, és dicsérik „humánus poézisét”. (Megtekinthető volt október 7-ig.)

Kuba és a forradalmi hangulat

Az októberi múzeumi hónap legnagyobb érdeklődésre számot tartó kiállítása
a kubai fotótárlat, amely a Revolucion című lap munkatársainak képeit – Helsin-
ki és Varsó után – a Múcsarnokban mutatja be, s amelyet Oscar M. Brinquez,
a kubai nagykövetség tanácsosa és Papp Árpád, a munkásörsg országos pa-
rancsnoka nyitott meg a Múcsarnokban. Tizenhárom kubai fotós és forradalmár
képei szemléltetik hazájuk tízéves küzdelmét, az amerikai imperialista provo-
kációkat és leverésüket. Sok felvételen látjuk a kubai nép szeretett fiát és vezető-
jét, Fidel Castrót, de többnyire a boldog kubai nép a főszereplő. A több mint 500
fotónak sajátos ritmusa van. Batista elnyomó uralma és a múlt csupa fájdalom
és keserűség, a harci képek pedig a pillanat hevében született alkalmi tudósítá-
sok. A tárlat harmadik része egyetlen nagy ujjongás: a győzelemé. Nem csoda,

Alberto Korda:
Milicistalány, 1962

hogy a kiállítás három hét alatt 140 ezer látogatót vonzott,
s a bejáratnál kígyózó sorokra való tekintettel reggel 9 órá-
tól este 7-ig tart nyitva, hétfőn is. Az amerikai agressziós
cselekedetek kiobbantotta válság napjaiban a látogatottság
a korábbit is felülmúlta, október 24-én pedig tüntetés tört
ki a helyszínen. A fiatalok ellepték a Hősök terét is, Fidelt
éltették, és békét követeltek Kubaén. A kubai diákokat
hangos éljenzés közepette vezették fel a Múcsarnok lépcső-
jére. A bejáratnál felszerelt megafonokból kubai forradalmi
indulók hangja szállt, míg a kiállítás megtekintésére vára-
kozó úttörők, ifjúmunkások tömegében rögtönzött táblák
emelkedtek magasa. „El a kezekkel Kubától!” – követelték
a szavalókórusok, a termekben és a vendéggönyv körül egy gombostűt sem le-
hetett leejteni. A szolidaritási tüntetés késő estig tartott. A Kubai forradalom
című fotókiállítás következő állomásai Moszkva, Szófia és Peking. (Megtekin-
thető volt: Múcsarnok, október 9–30-ig.)

Cs. A.

A Szépművészeti Múzeum leltárából törölve

Ajándékok a Birodalomba

Göring születésnapja

Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum szaktanácsának 1943. január 8-án megtartott ülésén a résztvevők mindössze egy napirendi pontot tárgyaltak. Dr. Oroszlán Zoltán múzeumi igazgatóőr ismertette Kállay Miklós m. kir. miniszterelnök óhaját, aki Hermann Göring 50. születésnapjára Franz Adam Sétalovaglás előtt című festményét kívánta az ünnepeltnek ajándékozni. Másnap az igazgatótanács hozzájárult a kéréshez, noha nem egészen tíz hónappal korábban írásban leszögezte, hogy óvakodni fog a múzeumi tárgyak elidegenítésétől, hivatkozva arra a rendeletre, amelynek értelmében a háború alatt műtárgyak és nyomtatványok nem küldhetők külföldre. Felmerült, hogy adományozás céljából helyesebb lenne szabad forgalomban lévő műtárgyat vagy kortárs magyar művészeti alkotásokat vásárolni.

Minthogy Göring születésnapja vérszenes közeledett, a 2971. leltári szám alatt őrzött, 1876-ban vásárolt olajfestményt azonnal törölték a leltárból. A kép értékét 30 ezer pengőre becsülték, és kérték a miniszterelnökséget, hogy az állomány gyarapítása céljából mihamarabb utalja át az összeget.

1943. január 10-én, vasárnap vitéz nagybacsoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszter négytagú kíséretével Berlinbe utazott. A német légierő parancsnoka január 12-én lett ötvenéves, mely alkalomból pompázatos ünnepségsorozatot szerveztek számára. Az ünnepelt és ünneplői nem hagyták magukat befolyásolni a tengelyhatalmak számára végzetes hadszíntéri fordulattól: ezekben a napokban kezdte meg a Vörös Hadsereg a 6. német és a 2. magyar hadsereg felmorzsolását Sztálingrádnál.

Az esemény kapcsán az MTI egyebek mellett arról is beszámolt, hogy a birodalmi marsall a Magyar Érdemrendnek a Szent Koronával ékesített nagykeresztjét kapta kitüntetésképp. Ugyanakkor a hírgyűnökség hallgatott arról, hogy a Berlinhez közeli Carinhall rezidencián, legkedveltebb lakhelyén Göring a 88×80 cm-es, keretezett szuvenírt is átvette. Ezen a házi fogadáson mérsékeltabb volt az ováció. A nagy napon a vártnál kevesebb külföldi delegáció képviseltette magát: a magyarok mellett olaszok, finnek és horvátok éltették csak a Birodalom második emberét – a többi baráti nemzet távirati úton vagy diplomatai révén tolmácsolta jókívánságait. Nem tudjuk, mennyire örült a szenvedélyes műgyűjtő Göring a Sétalovaglásnak – múzeumra hasonlító palotájának falain főként rablott vagy kisajátított középkori és reneszánsz műalkotások díszeltek. Mindenesetre kollekciójában ez az Aréna út 41. szám alól érkezett dísztárgy volt az első és egyben az utolsó a német származású Franz Adam ecsetjéből. Azt sem tudjuk, hogy a képet melyik teremben helyezték el, csak annyi biztos, hogy 1945 kora tavaszáig ott időzött. Göring nehezen vált meg kincseitől – már saját fülével hallhatta a szovjet tankok dübörgését, amikor elrendel-

te carinhalli értéktárgyainak evakuálását.

Az amerikai felszabadítók Göring kollekcióját – benne 1500 festménnyel – különböző bajorországi helyszíneken lokalizálták, és beszállították a müncheni múkincsgyűjtő állomásra (Central Art Collecting Point). Franz Adam festményéről 1945. augusztus 5-én vették fel az adatlapot. Ekkorra készítette el első jelentését a műtárgyablással foglalkozó amerikai kutatócsoport Andreas Hofernek, Göring művészettörténeti szaktanácsadójának visszaemlékezése alapján. Ebben az állt, hogy a képet a birodalmi marsall a háború előtt kapta ajándékba a magyar követőtől.

A Magyar Visszaszolgáltatási Bizottság 1946 nyaratól tevékenykedett az amerikai megszállási övezetben. Munkatársai – kihurcolt ipari javak felkutatása mellett – lajstromba vették, óvták, csomagolták a Szépművészeti Múzeumból 1945 márciusában Nyugatra „mentett” múzeumi és magángyűjteményekből származó értéktárgyakat, majd az amerikai hadsereg kötelékében tevékenykedő műtárgyszakértőkkel karöltve 1946 januárjában útnak indították Budapestre az úgynevezett Műkincs-, 1947 áprilisában pedig az Ezüstvona-

A legfelsőbb szinten Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter kísérte figyelemmel a műkincsek sorsát. Az ő hatáskörébe tartozva működött – Jeszenszky Sándor vezetése alatt – a köz- és magángyűjteményekből elhurcolt művészeti alkotások minisz-

Szinyei Merse Pál: Vénasszonyok nyara, 1904

olaj, vászon

teri biztossága. A két illetékes férfiú megbeszélésein 1947 nyarán merült fel először, hogyan lehetne visszaszerezni a Szépművészeti-ből a birodalmi politikusoknak ajándékozott festményeket. Ekkor Budapesten még azt hitték (vagy remélték), hogy a Franz Adam-kép mellett Szinyei Merse Pál 1938-ban Hitler kancellárnak átadott Vénasszonyok nyara című alkotása, vala-

Franz Adam: Sétalovaglás előtt, 1841

olaj, vászon, 88×79,5 cm

mint Franz von Lenbach 1942-ben Ribbentrop külügyminiszternek adományozott Bismarck-portréja is előkerül. (Edvi Illés Aladár Március című festményét nem hiányolták, pedig azt ugyancsak a birodalmi külügyminiszter vitte magával, amikor hazánkban járt.)

A müncheni gyűjtőállomáson továbbra is csak a Sétalovaglásat regisztrálták. Jeszenszky miniszteri biztos megkapta Ortutaytól a felhatalmazást, hogy a magyar érdekeket képviselve próbálja jelképes

azokat is, amelyeket a németek az adott ország megszállását követően vásárlás útján szereztek meg. A Sétalovaglásat viszont ott fogták Münchenben, mert nem találtak jogalapot a kiadására.

Az amerikai katonai kormányzat a Magyar Visszaszolgáltatási Bizottságot 1948. április 15-én kiutasította Németország amerikai megszállási övezetéből. Ehhez indokul az a magyar-osztrák határon ugyanazon év januárjában lejátszódott incidens szolgált, amelynek szenvedő alanyai amerikai katonák voltak, akiket a hidegháború szellemében minden indoklás nélkül kipateroltak Magyarországról. A kapcsolatok megszakadása folytán az egykori Göring-ajándék félig hivatalos gondviselőkre maradt Münchenben. Az amerikai megszállási övezetben magyar emigránsok különböző szervezetekbe tömörülve igyekeztek magyarországi javak nyomára bukkanni, és ezeket zárgondnokokra, vagyonőrökre bízva sokat tettek védelmükért. A tárgyak visszaszállítása azon múltott, hogy érkezik-e hivatalos restitúciós igény Magyarországról, és az ennek elbírálásával megbízott mindenkorri hatóság rápecsételi-e azt a bizonyos körbélyegzőt. Utána már csak a transzportot kellett megszervezni.

Műkincsek esetében speciális szaktudásra volt szükség, és ezt Bogyay Tamás – újdonsült bajorországi lakos –, a Szépművészetiből kitelepített műkincsek egyik kísérője szolgáltatta. A művészettörténész hivatalos kapcsolatot tartott a budapesti hatóságokkal, ugyanakkor élvezte az amerikaiak bizalmát, gyakran megfordult a müncheni gyűjtőállomáson, és árgus szemekkel követte az éledő műkincs-kereskedelmet, valamint a német múzeumokkal kapcsolatos híreket.

Ő volt az, aki olvasta a Münchner Kurier 1949. szeptember 29-i

számában a hírt, hogy a washingtoni National Galleryben ráismeretek egy Dürer-rézkarcra, amelyet annak idején a nürnbergi Germanisches Nationalmuseumból szállítottak a Führernek, s az most az amerikai katonai kormány nyomására visszakérült Nürnbergbe. Bogyay úgy vélte, az ügy precedensként szolgálhatna a Sétalovaglás visszaszerzésére.

Restitúciós próbálkozások

Nem világos, hogy Bogyay kitől várta a közbelépést. A keretfeltételek ekkorra a vasfüggöny mindkét oldalán megváltoztak: újraszabályozták Németország megszállásának jogi feltételeit, létrejött a Németországi Szövetségi Köztársaság, az amerikai múkincsgyűjtő állomás feloszlóban, a nyugatnémet Deutsche Treuhandverwaltung für Kulturgut (Kultúrjavak Német Vagyonyügynöksége) születőben volt, és ekkor éppen a bajor miniszterelnök bírálta el a restitúció jogosságát. Magyarország időközben végleg a szovjet tömbhöz csatlakozott, a Nyugaton rejtőző értéktárgyak visszahozatalának jelentősége több versztányira szorult a magángyűjteményekből származó értéktárgyak államosítása mögé. A Veszélyeztetett Magángyűjtemények Miniszteri Biztosságának napjai meg voltak számlálva.

A budapesti Pénzintézeti Központ restitúciós csoportja az ötvenes évek első felétől úgynevezett igényperekkel próbált hozzájutni az imáron a nyugatnémet tartományok bíróságainak hatáskörében őrzött egykori magyarországi javakhoz. Esély akkor volt a visszaszerzésre, ha igazolni lehetett, hogy a tárgyakat 1944. október 15. és 1945. május 15. között hurcolták el Magyarországról. Diplomáciai kapcsolatok hiányában e tevékenység egyre több akadályba ütközött. Ekkor tűnt fel a láthatáron dr. Hermann Rheinboldt frankfurti restitúciós ügyvéd, aki örömmel vállalta a közvetítő szerepét. A magyarok rögtön bedobták a mélyvízbe: legelső feladatlistáin tucatnyi egykori magyar cég elhurcolt ipari berendezéseinek visszaszerzése állt, 1956-ban pedig azzal bízták meg, hogy érvényesítse a holokauszt magyarországi túlélőinek jóvátételi kérelmeit.

A Szépművészeti Múzeumból elkerült festmények ügye 1958-ban került ismét szóba. Május 20-án a Népszabadság arról tudósított, hogy a berlini bíróság bejelentése szerint Hermann Göring hagyatékában 1,5 millió márka értékben találtak bankbetéteket és értéktárgyakat. A magyar illetékesek ezekhez festményeket is hozzáfantáziáltak, s ez alkalomból felrémllett előttük Franz Adam Sétalovaglás és Franz von Lenbach Bismarck-portréja. Noha az utóbbit valójában Ribbentrop kapta, a Pénzintézeti Központban úgy vélték, ez is Göring gyűjteményébe került. Nota bene: a magyarok a teljes tényállással hadilábon álltak, ugyanis úgy tudták, hogy a háború után egyik kép sem került a müncheni gyűjtőállomásra. Míg intézményük irattárának átböngészésére nem vették a fáradságot, va-

gyonjogi kérdésekben bennfentesen mozogtak, és – részben Rheinboldt ügyvédnek köszönhetően – ismerték a Szövetségi Köztársaságban életbe lépett, vonatkozó törvényeket. Mi sem jellemzőbb leleményességükre, mint hogy rendszerint abba a paragrafusba kapaszkodtak bele, amely a legtöbb illúzióval kecsegtett – legyen az valutainjekció, vagy akár forintban kimutatható vagyongyarapodás. Az utóbbi kapcsán jött szóba a Németország nyugati felének megszállását megszüntető 1955-ös párizsi és bonni törvények egyik cikkelye, amely kimondta, hogy a restitúció azon tárgyakra is alkalmazható, amelyeket egyes hatalmon lévő személyeknek közvetett vagy közvetlen kényszerítő körülmények hatására ajándékoztak oda. Az ajándék szó szöveget ütött a pénzügyisek fejébe. Más kérdés, hogy az akkori ismeretek alapján ki lehetett-e deríteni egyáltalán, vajon mi rejlett 1938-ban Horthy, 1942-ben Bárdossy és 1943-ban Kállay baráti gesztusa mögött. Alkalmas volt-e az ilyen ajándék a fegyverbarátság erősítésére, és éppen a „hintapolitikus” Kállaynak elhitték-e ezt a németek?

A három festményről készített fotók a felkéréssel együtt átkerültek Rheinboldt ügyvéd asztalára. Mivel a jogász művészeti kérdésekben nem volt járatos, először kizárólag a bíróság által nem sokkal korábban tárgyalta Göring-hagyatékra koncentrált, amelyben festmények egyáltalán nem szerepeltek. A jelek szerint még nem tudta, hogy Göring rablott gyűjteményét az amerikaiak 1945-ben lefoglalták, leltárba vették, nagy részét a következő években visszaszármaztatták az eredeti tulajdonosoknak, ami pedig a műtárgyakból még megmaradt, az 1952-ben a Kultúrjavak Vagyonkezelőségének felügyelete alá került, majd ennek vezényelte alatt a szövetségi kormány és a Bajor Szabadállam 1960-ban megosztozott rajta. Igaz, az aktust nem verték nagydobra. Franz Adam Sétalovaglása a következő évben került – 150 további festmény társaságában – a Bajor Állami Képgyűjteményekbe. A látogatók a festmény alatt egy táblácskán azt olvashatták: „Állami tulajdonból átvéve.” A múzeumi tisztviselők tudatosan fogalmaztak homályosan: egyfelől a külföldi sajtótól, a kárpótlási igényektől tartottak, másfelől a belföldi szélsőjobboldali köröktől, akik egyetértettek a náci műkincs-szerzéssel.

Érdekes módon egy másik hír mégis eljutott Magyarországra. Dr. Pogány Ö. Gábor, a Szépművészeti Múzeum akkori igazgatója feligyelt egy, a Gazette des Beaux Arts 1963. szeptemberi számában megjelent közleményre, amely szerint a müncheni képtár állítólag felvette, hogy az állam adja át múzeumi őrzésre Hitler műgyűjteményének 800 darabját. Pogány úgy vélte, hogy ebben a kollekcióban rejtőzhet Szinyei műve, a Vénasszonyok nyara, és Lenbach Bismarck-portréja. A magyar múzeumigazgató mellesleg tudomást szerzett egy Nyugat-Németországban folyó jogvitáról, amely id. Lucas Cranach Madonna gyermekkel című festménye körül pattant ki, és 15 éven keresztül zajlott. A képet a Göring család egyetlen lánya, Edda születése alkalmából, 1938-ban kapta ajándékba a kölni Wallraf–Richartz-Museumtól. A mű a háború vége óta állami fennhatóság alatt

állt, Göring lánya és az adakozó múzeum egyaránt igényt tartott rá. A német Justitia végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy Köln annak idején vétett a takarékos gazdálkodás ellen, megrövidítette polgárait, és így az ajándékozás jogtalannak minősült. Egy szó – azaz paragrafus –, mint száz, a Cranach visszakerült a Rajna menti városba.

Pogány elindította a szocialista dominót. Szinyei és Lenbach képeiről tájékoztatta a Művelődésügyi Minisztériumot, az pedig – minisz-

Franz von Lenbach: Otto von Bismarck
olaj, vászon

terhelyettesi szinten – a Külügyminisztériumot. Mintha készpénznek vették volna, hogy mindkét festmény máris fellelhető valahol, csak azt kell kideríteni, hol. A külügy értesítette a Majna-parti Frankfurt-ban nem sokkal korábban megnyílt magyar kereskedelmi képviselőlet – ott is belekezdtek a reménytelen keresésbe, ám még mielőtt megérkezett volna a (nemleges) válasz, a Külügyminisztériumban visszatáncoltak, és úgy döntöttek, hogy a művek visszaszerezésére csak akkor nyílik lehetőség, ha a két ország közötti kapcsolatok lényeges javulásnak indulnak. Ez a reális értékelés néhány évre zátonyra futtatta a festmények ügyét.

Friss nyomok

A keresés 1968-ban lépett új szakaszba. Ekkor ugyan a magyar–nyugatnémet diplomáciai tárgyalások alig adtak több okot a bizakodásra, mint négy évvel korábban, ám a fáradhatatlan Rheinboldt ügyvéd a bajor kultuszminisztériumban megtudta, hogy az egykori Göring-ajándék 1961-ben átkerült a Bajor Állami Képgyűjteményekbe, és ott van azóta is. A Lenbachról Münchenben nem tudtak semmit, a Szinyeiről pedig csak azt, hogy a háború után a magyarok követeléslistáján szerepelt. Már sohasem fog kiderülni, hogy a másik két kép miért maradt ki a jegyzékből.

Rheinboldt az eredeti tulajdonostól, a Szépművészeti Múzeumtól permegbízást kapott, tehát a Hősök terén peres úton kívántak hozzájutni a Sétalovagláshoz. Talán a Pénzügyi Központ biztatta a múzeum vezetőit erre, ahol 1968-ban újra felvetették a kérdést – igaz, ama bizonyos kényszerítő körülmények taglalásába most sem fogtak bele. Pedig ekkor már léteztek történeti munkák, amelyekből kiderült, hogy nagyjából a kép ajándékozása idején elég bonyolulttá vált a magyar–német baráti viszony. A magyar katonai vezetés a sztálingrádi vereség küszöbén húzódozott a további áldo-

zatvállalástól, és Hitler nem alaptalanul gyanakodott arra, hogy Kállay erősen kacsingat a nyugati szövetségesek felé. Ebben az értelmezésben a Sétalovaglás elajándékozása azt a célt szolgálhatta, hogy demonstrálja a magyar kormánynak a Birodalomhoz való hűségét. Erre pedig azért volt szükség, hogy ellensúlyozza a kezdetől fogva erős németbarát és Berlin által támogatott szélsőjobboldali belpolitikai nyomást.

A Pénzügyi Központban a visszaszerezés jogosságát azzal a semmitmondó általánossággal indokolták, hogy a „szóban lévő ajándékozások nem voltak összeegyeztethetők a magyar nép érzelmeivel”.

Rheinboldt vette az üzenetet. Levelet írt a bajor kultuszminisztériumba, amelyben a Bajor Állami Képgyűjteményektől visszakövetelte a Franz Adam-festményt. Ezúttal a múzeum főrestaurátora válaszolt, és a „nein”-t azzal indokolta, hogy a megígyelt tárgy szerinte – és a müncheni gyűjtőállomás karteckja szerint – még a háború előtt került Göringhez.

Az ügyvédnek gyakorlata volt a visszautasítások kezelésében: ekkor már 12. éve próbálta elérni a nyugatnémet pénzügyminisztériumnál, hogy az fizessen globális jóvátételt a Magyarországon élő zsidó túlélőknek. Itt ugyanarról volt szó nagyban, mint a festmény körül kicsiben: terheli-e bármiben is felelősség a németeket? Lehet-e a kényszerítő körülményt egyáltalán dokumentálni?

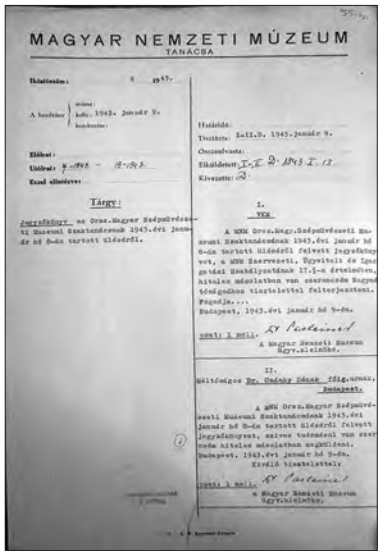
Nos, a Pénzügyi Központ restitúciós és kártalanítási csoportja éppen ezen fáradozott, s mellesleg sikeréségétől vezérelve szorgalmi

Göring kastélya Carinhallenban

feladatba is belekezdett: az említett jóvátételért folyó harc mellett a pénzügyisek beleásták magukat a Monarchia felbomlásának vagyonjogi következményeibe azzal a hátsó gondolattal, hogy mit lehetne viszszanyerni a történelmi értékekből.

Amikor a Sétalovaglás ügyét ad acta helyezték, és ad hoc úgy határoztak, hogy a budapesti múzeumléltárból törölt festményekről nem érdemes ábrándozni, megint közbelepett a sajtó. 1969. szeptember 2-án a Wiener Zeitung megírta, hogy Ausztriában hatályba lépett egy új törvény, amelynek értelmében a bécsi műemlékvédelmi hivatal őrizetében lévő, beazonosíthatatlan műkincsek visszaigényelhetők. Azokról a tárgyakról volt szó, amelyeket a háború után az amerikai műkincsgyűjtő állomáson vettek nyilvántartásba, és amelyek tulajdonosait nem találták meg, bár feltételezték, hogy

A Göring-ajándék dokumentuma
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

osztrákok lehettek. A műkincsek 1952-ben jutottak vissza az osztrák fővárosba. A bécsi napilap mellékletében megjelent a mintegy ezer tárgyat felsoroló lista. Ezt Budapesten a Művelődésügyi Minisztériumban görcső alá vették, és meglelték benne Lenbach Bismarck-arcképét, azaz Ribbentrop külügyminiszter prezentjét.

A magyarok – szokásukhoz híven – legott optimistán kezdték meg az azonosítási procedura előkészítését. A Pénzügyi Központ már fel is vette a kapcsolatot az állami szállítmányozási céggel, a Maspeddel, az Állami Biztosítóval és a Vámórszegi Országos Parancsnokságával. Ezek után két kolléga kiutazott Bécsbe, és az ottani hatóságnál felmutatta a Szépművészeti elkerült Bismarck-kép fotóját. Ezen a meglehetősen idős kancellár nyaka

köteles visszaszolgáltatni eredeti tulajdonosaiknak, vagy azok örököseinek. A csatlakozó országok abban is megegyeztek, hogy átvizsgálják az 1933 és 1945 között regisztrált új szerzeményeiket. A németországi múzeumokban azonnal hozzáláttak a származástörténet vizsgálatához. Ezt a tevékenységet a szövetségi kormány és tartományok közötti megállapodás nyomán létrejött Handreichung (Iránymutatás) című alapszabályzat hangolta össze. Felállt a Lost Art Koordinierungsstelle (Elveszett Kultúrjavak Koordinációs Állomása) és megszületett a lostart-adatbázis, amelynek „talált tárgyak” rovatában a beazonosíthatatlan provenienciával rendelkező műtárgyakat regisztrálják, valamint azokat, amelyekért nem jelentkezett senki. A „keresett tárgyak” rubrika alatt pedig az egykori tulajdonosok jelenthetik be eltűnt értékeiket.

A Bajorországi Állami Képgyűjteményekben a munkát a náluk található Göring-gyűjtemény feltekerpezésével kezdték, különböző levéltári források, illetve a festmények hátoldalán található adatok alapján. A proveniencia-jelentés 2004-ben látott napvilágot könyv formájában (Ilse von zur Mühlen: Die Kunstsammlung Hermann Görings: ein Provenienzbericht der Bayerischen Staatsgemäldesammlungen). Ebben Franz Adam Sétalovaglás előtt című olajfestményére is fény derül. (Mellesleg ez az egyetlen mű, amely külföldi múzeumból került a Göring-kollekcióba.) A Kállay ajándékának hátoldalán található tengernyi adat egyébként önmagáért beszél: az ékelt keret felső szegélyén az 1898-as nagy berlini művészeti kiállítás matricája látható, felette kék ceruzával „5960 Adam”, alatta ceruzával „1.105” és „G-193”. (Az utóbbiak a müncheni gyűjtőállomáson bejegyzett számok.) A jobb oldali szegélyen egy lekopott matricán: 14. Október...., alatta: Orsz. Képtár./2971. A bal oldali szegélyen: „M. N. Múzeum Képtára, törzskönyvi szám: 235”. Ez alatt a Bajor Állami Képgyűjtemények matricája, további számokkal. A díszkereten folytatódnak az adatsorok. Ezek közül az érdekesebbek: a felső bal sarokban rózsaszínű matrica, azon kézírással betűk és számok. Felette egy másik, fehér színű matrica, rajta kék tintával a kép adatai, és: 2000 Fl ö.W. (ennyi új guldenért vásárolta a képet a Szépművészeti Múzeum 1876-ban – D. A.). Mellette újabb ragasztás. Ezen: „Vergolder Waaren / Fabrikniederlage / des Rudolf Bauer / Wien, Plankengasse No.3.” (A képet Rudolf Bauer, bejegyzett udvari szállító aranyozta.)

Amióta Franz Adam olajfestménye 1961-ben átkerült a müncheni közgyűjteménybe, több katalógusban és folyóiratban reprodukálták, s egyszer egy városi kiállításra is kikölcsonőzték. 70 év óta van idegenben, és nehéz megjósolni, még mennyi ideig marad ott. A Szépművészeti Múzeumból kapott információ szerint az intézmény a restitúció miatt „kapcsolatban van” a müncheni társintézménnyel. Münchenben ezt a hírt nem erősítették meg. Ott a washingtoni alapelveken lovagolnak. Ha kimutatható a nemzetiszocialista nyomás, akkor a Sétalovaglust lekasztják a falról. Ehhez kellene magyarországi provenienciaututatás.

DUNAI ANDREA

Reflexiók Kertész László Ugyanabba a folyóba című írásához

Az elmaradt viták mérgezik a közeg

Kertész László cikkének (Műértő, 2013. szeptember) jó néhány megállapításával egyetérttek. Az azokból fakadó következtetésekkel, illetve a „mit tegyünk?” kérdésre adott válaszával már nem feltétlenül.

Érdemes-e támadni az MMA-t?

Az MMA pozícióba emelése antidemokratikus, nem konszenzuson alapuló, komolyan vitatható következményekkel járó politikai döntés volt. Ilyen mérvű kultúrpolitikai átszervezésre nem volt példa a rendszerváltás óta. Ez a döntéssorozat elfogadhatatlan. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a „probléma” nem az MMA-val van. Az MMA legitim szerveződésként, maga által kialakított értékrendszerrel, maga által választott tagsággal. Tehát az MMA-t ebben az értelemben – vagyis léteben – nincs értelme támadni. Az MMA alaptörvénybe emelése és különleges jogkörökkel való állami felruházása viszont nem szakmai, hanem politikai kérdés, és ebben nincs pardon! Tehát a hatalmi önkény elleni „aktivista” fellépést jogosan nevezhetjük politikainak, hiszen valóban az. Én ebben nem látok semmi kivételt. (Más kérdés, hogy nem pártpolitikai ügyről van szó, de mint látjuk, a jelenlegi hatalomnak minden őt érintő kritikáról ugyanaz jut az eszébe... Lelküik rajta.)

Mi a gond az MMA pozicionálásával?

A kormány az MMA jogkörének kiszélesítésével, támogatási kibélelésével csak egy új elitcserét menedzsel, a valódi strukturális változtatásokat messze elkerüli. Lényegében retrográd fordulatot hajt végre, a rendszer megreformálásáról, netán modernizációról szó sincs. (Lásd például a „szalonkiállítások”-ról való hamis álmódosítást.) A sértett és frusztrált művészeket ideig-óráig megnyugtathatják ezek a látszólagos pozícionyerési machinációk, de a várva várt beteljesülést nem hozzák el. Ez a lufi előbb-utóbb ki fog durranni. És akkor mi lesz? Lesz valódi szembenézés?

Demokráciaellenesnek tekinthető-e, ha egy éppen fennálló rezsim önkényes döntéseit „akadályozzuk”?

Kertész László szerint a választások eredményeit mindannyiunknak el kell fogadnunk. Ezzel maximálisan egyet lehet érteni. Az ő véleményével ellentétben viszont úgy gondolom, hogy egyáltalán nem kutya kötelességünk a győztes fél szerencsétlen döntéseit asszisztálnunk, éppen ellenkezőleg. Azért hangzik megdöbbenően, amit ír, mert a mai helyzetben szerintem éppenséggel széles körű kritikai fellépésre lenne szükség. Természetesen jó szívvel lehet támogatni egy kormányt – függetlenül attól, hogy az konzervatív vagy baloldali –, ha annak döntései szakmai konszenzuson alapulnak és transzpa-

Ludwig Lépcső, demonstráció 2013 májusában a budapesti Ludwig Múzeumban

rensek. Kertész László mintha azt várná el, amit maga is élesen kritizál: az elmúlt évtizedek kulturális elitje lényegében végigasszisztálta – ha úgy tetszik, végrehajtotta – az akkori kormányok vállalhatatlan kultúrpolitikai döntéseit. A mindenkor hatalom számára végre vi-

A Humán Platform tüntetésén KissPál Szabolcs a szerző által készített tüntető-táblával, 2012 decemberében

lágossá kellene válnia, hogy nem csak a „győztes oldalt” képviseli. Komoly strukturális átalakításokat csak konszenzuson alapulva lehet véghezvinni, még ha ez fáradtságos és időigényes is.

Mi a valódi gond?

A hiányzó demokratikus hagyomány, a nem létező szakmai autonómia és a képzőművészet elégtelen társadalmi integrációja – mint ahogy Kertész László is sorolja írásában. Mind megannyi régi keletű probléma, amely talán most kevésbé fájóan hatna, ha történetesen egy jól prosperáló gazdasági környezetben élnénk. De ez nem így van, és erre nem is érdemes várni. Az állampolgár szemszögéből nézve érthetetlen, hogy mit csinál ez a szakmák között eltörpülő, ilyen-olyan támogatásokkal részben életben tartott, improduktív titulat közeg. A politika számára a képzőművészet nem tényező, hanem nyűg. Lényegét tekintve a művészeti szcéna magára van hagyva. Van egy maroknyi megszállott műértő és támogató, aki egyedül, önmaga nem képes életet lehelni a szakmába, piacot teremteni, megfelelő figyelmet generálni stb. Vannak a művészek, akik saját

jelenléte stb.). Az utóbbi években – valamelyest ledolgozva hátrányukat a kelet-európai országokkal szemben – a hazai alkotók egyre többet szerepelnek fontos nemzetközi eseményeken.

A múzeumi rendszer „felhasználóbarát” fordulatai (múzeumpedagógia, intenzívebb kommunikáció stb.) következtében ma mégiscsak többen kíváncsiak a kortárs művészetre, mint valaha. Tehát hiba lenne az elmúlt időszakot mindenestül sikertelennek titulálni, hiszen a korábbi (diktatúra alatti) elszigetelődés enyhült, az intézményrendszer lassacskán, de mégiscsak modernizálódott.

Ami viszont elmaradt, az a szakmai struktúra teljes körű átgondolása és reformja. Például olyan kérdések megválaszolása, hogy mi legyen a szakma azon részével, amelyik nem mondható progresszívnek, de ugyanúgy a hazai kultúra részét képezi. Milyen értékrendszeren alapul a kiválasztódás, és vajon az milyen társadalmi bázison nyugszik? És van még sok hasonló, megválaszolatlanul hagyott kérdés, elmaradt vita, ami ma is mérgezi a képzőművészeti közeg.

A „kommunista” rezsimből ránk maradt szervezetek részben tovább működtek a rendszerváltás után is, de nagyobb részük megújulásra képtelennek bizonyult (űdítő kivétel például a Fiatal Képzőművészek Stúdiója Egyesület). Nem alakultak ki hatékony érdekvédelmi képviselők, a centrum–periféria ellentét tovább mélyült. Az önszerveződés mint létforma nem vert igazán gyökeret. Az el-elvegetáló művészek nagyobb része továbbra is az államtól várja a segítséget. A művészeti piac reménytelenül folyamatai a válság során blokkolódtak. A magántámogatások elenyészőek, az adórendszer sem az alkotókat, sem a fogyasztókat nem segíti. Sejtethető volt, hogy ez a rendszer előbb-utóbb be fog dőlni. Ez most megtörtént. A hatalom a saját elkötelezettjeit talán ideig-óráig

elhivatottságtudatuk rabjai, éppen ezért a végtelenségig kihasználhatók. Van egy intézményrendszer, amely többé-kevésbé működőképes, viszont kiszolgáltatott a mindenkor gazdasági helyzetnek, és ráadásul a politika is megpróbálja időről időre befolyása alá vonni.

Ma Magyarországon – nemzetközi értelemben vett – sikeres művész alig van. Akad persze néhány, hosszú idő során kimunkált, differenciált pozíciót megteremtő, kvalitásos életmű. Amennyiben az MMA-tagok abban a reményben ringatják magukat, hogy ha majd a Múcsarnokban függesztik ki műveiket, valami változni fog, súlyos csalódásban lesz részük.

Hogyan jutottunk ide?

Az elmúlt két évtizedben sem teljesültek maradéktalanul a demokratikus, autonóm szakmai működés feltételei, mégis javuló tendenciát mutattak. Voltak komoly előrelépések. Egyre több pályázat jelent meg a döntési mechanizmusban, és egyre kevesebb autoriter döntés született. Persze korántsem alakult minden felhőtlenül, és a botrányokból a különböző színvonalú kormányok egyaránt kivették a részüket. (Kertész László az önvizsgálatot kéri

Sárossy Tibor Hét vezér szoborcsoportja Kőkapun

számon, én úgy látom, hogy az már megkezdődött.)

Komoly erőfeszítések történtek a kortárs magyar progresszív képzőművészet nemzetközi integrációjával kapcsolatban (megemlítendő az ACAX tevékenysége, magángalériák vásárokon való folyamatos

még képes lesz „etetni”, de borítékolható az újabb krízis.

Ma a művészek több mint 90 százaléka nem tud megélni választott hivatásából! Azok sem, akik jelentős szakmai múlttal, komoly szakmai jelenléttel rendelkeznek. Ugyancsak jelentős része az alko-

tóknak nem jut kiállítási lehetőséghez, raktárra termel, vagy elfojtja ez irányú érzékenységét, pályaelhagyó lesz. Az itthoni művészek többsége önmaga legnagyobb mecénása, vagyis ők azok, akik a legtöbbet investálnak saját műveikbe (nemcsak pénzt), a megtérülés leghalványabb reménye nélkül. Hogyan várunk el így professzionális működést, komoly értékteremtő munkát? Az említett okok miatt a magánszférára egyre komolyabb felelősség és egyben kihívás hárul. Budapestén kívül kevésbé létezik

Kerti pavilon Kisvárdán

piac, a vidéki alkotók is itt indulnak versenybe. Két évtizeddel a rendszerváltás után semmi látszatja, hogy ez a szakma is felzárkózzon, netalán sikeres legyen.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a mai magyar képzőművészeti szcéának nincs konszenzuális értékrendszere (bár lehet, hogy ez más kulturális területekre éppúgy igaz). Van egy haladó magja, amely lényegében a nemzetközi értékrendszer mentén határozza meg saját működését. Az ide tartozók eddig abban az illúzióban éltek, hogy a szakma egésze számára elfogadhatók az általuk képviselt értékek. Mára kiderült, hogy ez nem így van. Az ebből adódó konfliktus következtében manapság kialakuló feudális intézménystruktúra viszont nem képes választ adni a kor kihívásaira, legyenek azok esztétikaiak vagy egzisztenciálisak.

Mit tegyünk?

Az antidemokratikus, szakmai vitákat nélkülöző, átláthatatlan kulturális döntések elfogadhatatlanok. Alapvető jog, és a szakmai működés szempontjából is szükséges, hogy javaslatokat fogalmazzunk meg! Az elmúlt évtizedeket jóformán „átaludtuk”. Fel kellene végre ébredni, artikulálni kell a véleményünket, vitakozni kell, mert különben visszahúz a moocsár. Gondolkodjunk egyénileg és csoportokban is arról, hogy mi vezetne el egy kiegyensúlyozottabb, demokratikusabb szakmai struktúrához, kommunikációhoz. Segíthet, ha konszenzusra törekszünk, de egyenlőtlen feltételek mellett soha ne menjünk bele illuzionisztikus látszatmegállapodásokba.

NEMES CSABA

A kormányzat gyakorlatának megfelelően közgyűjteményi területen is olyan módosítás született, amely csökkenti az intézményi autonómiát és növeli a politikai döntéshozók személyes hatalmát. Ez is egyéni képviselői indítványként futott át a rendszeren, vagyis előzetes szakmai egyeztetés nem volt, a hatások nyilvános végiggondolása nem történt meg.

Az L. Simon László és dr. Gyimesi Endre fideszes képviselők jegyezte módosításokat cikkünk zárása idején még nem szavazta meg a parlament. Az alapvetően két területre kiterjedő változtatások közül a műtárgyak mozgathatóságára vonatkozókat verték ki a biztosítékot szakmai szervezeteknél és ellenzéki képviselőknél. Orbán Viktor a fertődi kihelyezett kormányülésen fogalmazta meg Balog Zoltánnak (emberi erőforrás miniszter), hogy a mindenkor miniszternek legyen olyan jogköre, amely alapján állami tulajdonú műtárgyak elhelyezéséről, átszállításáról, másutt való bemutatásáról dönthet. Szó szerint: „egy olyan előterjesztés, ami arról szól, hogy neked jogod van arra, hogy te dönts az arról, melyik műtárgy hova kerüljön.” És lőn: két képviselő máris rádöbrent, ők is menni szeretnék, hogy legyen ilyesmi. Szó szerint: „A miniszter a nemzeti kulturális érdekre figyelemmel és a széles körű hozzáférés céljait szem előtt tartva határozott időre kijelölheti a muzeális intézmény

Módosítások a múzeumi törvényben

Lex Fertőd

alapleltárában szereplő, állami tulajdonban lévő kulturális javak őrzési vagy bemutatási helyét.” Nem szerepel a szövegben, hogy ezt szakemberekkel egyeztetve kell tennie. Egy meglepő pont azonban igen, és ez tovább megy a miniszterelnöki iránymutatásnál: „Az állami tulajdonban lévő, jogszabály alapján védett vagy hatósági eljárás során védetté nyilvánított kulturális javak vagyonkezelésére a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. a miniszter által a nemzeti kulturális érdekre figyelemmel kijelölt személlyel vagy szervezettel vagyonkezelési szerződést köt.” Azaz odaadja neki. Milyen feltételekkel, meddig, milyen körülmények között – erről nem szól a szöveg, de mint az egyik be-terjesztő, L. Simon László több helyen is nyilatkozta, egy keretszabályozásnak nem ez a dolga. L. Simon saját blogján is védelmébe vette a tervezetet. Érvelésében szerepel, hogy a helyszínhez kötődő kincsek könnyebben kerülhetnek így vissza eredeti helyükre. Azt sem ő, sem a parlamenti vitában Halász János államtitkár nem részletezte, hogy a műtárgykölcsönzés eddigi mód-ozataival ezt miért nem látja megoldhatónak. Vagyis: mi indokolja, hogy a minisztert bekapcsolják ebbe a fo-

lyamatba? Ha az ilyesmi személyes politikai döntés lesz, akkor mennyi függ majd a miniszter preferenciáitól? Ad absurdum: képeket is leakaszthat egy kiállításról? Tárgyakat vitethet el egy raktárból? A raktárak állandó jelzője amúgy a kormányzati érvelésben a „poros”, a bennük őrzött, kutatott tárgyaké pedig a „porosodó”.

A Műértő Marosi Ernő, professor emeritust, az MTA rendes tagját kérdezte, aki szerint a „poros raktárak” emlegetése „populista, demagóg érv”. Marosi emögött a műkereskedelemnek azokat a szereplőit sejtí, „akik szeretnének bizonyos műveket megfuttatni, valorizálni a piacon”. Mint mondja: „A raktár a múzeum általános értékőrző funkciójával függ össze. Ott olyasmi is van, ami a jelenkori kánon szempontjából éppen nem aktuális, de felismert művészi minőség. A kánon változásával valorizálódik, és ki is állíthatják. Ha a zsilipet felnyitják, minden kiömlik.”

Nem véletlen, hogy tiltakozik a Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete, a Magyar Régész Szövetség és a Magyar Régészeti és Művészet-történeti Társulat is. A parlamentben Karácsony Gergely (Együtt

2014) és Hiller István (MSZP) azt javasolta, legalább azzal a mondat-tal egészüljön ki a javaslat, hogy a miniszter „jogkörét csakis úgy gyakorolhatja, hogy annak során a rendelkezése alá eső kulturális javak vonatkozásában a korábbi kezelés, őrzés, műtárgyvédelem színvonala, továbbá a tudományos kutatás lehetősége nem csökkenhet”. Egyelőre nem kerül be ilyesmi a szövegbe, Halász János szavait ismerjük csak a parlamenti jegyzőkönyvből: „...ne feltételez-zék már azt, hogy ezt azért csinál-juk, mert valami rosszat akarunk.” Szerinte amiatt sem kell aggódni, hogy kik lehetnek ezentúl közgyűjteményi igazgatók. A javaslat alapján ugyanis e posztokhoz a jövőben nem kell szakirányú végzettség. Halász szerint sokan „félreértik” a javaslatot, az csak jogtechnikai változás, „nincs szó arról, hogy megszűnne az az előírás, hogy közgyűjtemény vezetője csak szakirányú végzettséggel rendelkező szakember lehet”, a közalkalmazotti jogállásról szóló törvény ide vonatkozó része megmarad.

Marosi Ernő a módosítások kapcsán így összegez: „A javaslat első felét nevezhetjük Lex Fertődnek is. A miniszterelnök valószínűleg helyi lobbierők nyomására kezdeményezte, de meg kell jegyez-nem, sem a Szépművészeti Múze-umban, sem az Iparművészetiben nincs olyasmi – legfeljebb néhány

bútor vagy kép –, amit történeti érvek alapján vissza lehetne vagy kellene vinni a fertődi kastélyba. Legkevesbé az Esterházy-képtár és kincstár darabjai, vagy Haydn kézírathagyatéka. A kastélynak és belső képeinek hiteles rekonstrukciója más úton képzelhető el. Ami a miniszter megnövelt jogkörét illeti, azt a kérdést kell feltenni: kié a múzeum? Ez alapján ugyan-is bármit bárhová el lehet szállítá-ni. A javaslat sok mindenről nem rendelkezik. Például a kölcsönve-vő személyéről: ez csak állami, önkormányzati intézmény lehet, vagy más jogi, illetve magánszemély is? Ha kölcsönről van szó, határozott időre, akkor miért kell ehhez a miniszter? Kölcsönzött művek eddig is voltak például közintézmények, rezidenciák falain. Olyan is előfor-dul, hogy egy lelépő hivatalnak beleszeret egy adott műbe. Mi akadályozza meg, hogy hazavigye? Ami pedig a vezetők szakmai végzettségének kérdését illeti, az önmagában rendben van, hogy menedzser igazgatók legyenek. De ahhoz ragaszkodni kellene, hogy amennyiben nem az adott múzeumi területnek megfelelő szakképzettségű a vezető, akkor egy vétőjoggal bíró, független tudományos tanácsot bevonjanak a szakkérdésekről, tudományos ter-vekről és programokról szóló dönté-sekbe. A szorosabban vett szaktu-dást nem lehet nélkülözni ezekben az intézményekben.”

NAGY GERGELY

Reagan-szobor a Szabadság téren

Együtt a gonosz ellen

A Belváros az egy négyzetkilomé-terre jutó politikai szobrok tekinte-tében a főváros legjobban ellátott kerülete. Különösen igaz ez a Sza-badság térre, amelynek szimbólu-mai jól tükrözik az elmúlt évszázad viharos magyar történelmét (Műér-tő, 2013. április).

A Szabadság tér arculatát a két világháború között a trianoni trau-ma emlékművei határozták meg. 1921-ben itt avatták fel az irredenta szoborcsoport négy szobrát, Kisfa-ludi Strobl Zsigmond, Sidló Ferenc, Szentgyörgyi István és Pásztor Já-nos alkotásait; 1928-ban készült el az Ereklýs Országzászló, 1932-ben a Magyar fájdalom, 1936-ra pedig a Magyar feltámadás szobra. Szin-tén a revizionizmus eszméjéhez köthető Bandholtz tábornok 1936-os szobra, Ligeti Miklós műve. Ezen alkotások közül ma már csak a Nemzeti Múzeum kincseinek Romániába szállítását 1919-ben megakadályozó snájdig amerikai tábornok ábrázolása található meg, amely 1989-ben – néhány nappal Bush elnök történelmi látogatása előtt – került vissza eredeti helyére.

Trianon központi emlékerét 1945 után a kommunista ideológia jegyében szabták át. A régi rend-szer emlékműveit száműzték, és újakat állítottak a helyükre. 1950-ben, Sztálin 70. születésnapja alkal-mából a néhai Tözsdepalota előtt avatták fel a Hála szobrát, Kisfaludi Strobl Zsigmond szocreál alkotá-sát, amelyet 1956-ban bontottak el. A térbe mindmáig idegen testként ékelődik az 1946-ban, a hatalmas kör alakú irredenta virágágyás he-lyére emelt szovjet hősi emlékmű, amelynek eltávolítására több siker-telen és erőtlen kezdeményezés történt a rendszerváltozás óta. A sors fintora, hogy a nagyméretű emlék-művet egyszer már ideiglenesen el-bontották: a mélygarázs építésekor

darabokra szedték, majd újra felépí-tették. A diplomáciai érdek erősebb volt, mint az eltávolítás (áthelye-zés) melletti érvek. 2006-ban a té-vészékház ostromakor a tüntetők egy csoportja megpróbálta ledönte-ni az emlékművet, megrongálták a domborműveket, lefeszítették és a Dunába dobták a szovjet címert és a vörös csillagot. Az elkövetőket elítélték, az emlékművet helyreállí-tották, ám kisebb rongálások azóta is előfordulnak.

A hely terhelt, szimbolikus örök-sége ellenére az átépített Szabadság tér ma a Belváros talán legjobb tere, a felújított eklektikus középületek, az újonnan létesült park és a sétáló-övezet világvárosias hangulatú köz-teret alkot. Az élhető és barátságos környezetbe egyedül a fémkordon-nal körbekerített szovjet emlékmű és az amerikai nagykövetség épüle-te köré kiépített biztonsági erődít-mény visz némi diszsonanciát.

Ebben a közegben helyezték el 2011-ben, születése 100. évforduló-ja alkalmából az Egyesült Államok 40. elnökének, Ronald Reagannek a szobrát, Máté István alkotását. A szobor felállítását a KDNP kez-deményezte, ünnepélyes avatá-sán az amerikai külügyminiszter is részt vett. Ezzel már két közté-ri szobor tiszteleg Reagan emléke előtt Budapesten: 2006-ban a Város-ligetben állítottak neki mellszobrot, Veres Gábor alkotását.

A mű mellé érintőképernyős in-ternetes terminált is telepítettek, amelyen a Terror Házá-t működtető Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közala-pítvány magyar és angol nyelvű

Máté István: Ronald Reagan, 2011
bronz, 220 cm

összeállítása olvasható „egy vidéki srác a gonosz birodalma ellen” cím-mel. A szoborállítás kommuniká-ció-s megalapozásaként blog is in-dult – <http://reaganbudapest.post.hu> –, amely Reagan történelmi sze-

repét és politikusi jelentőségét mu-tatja be friss megközelítésben.

A szobor maga konvencionális megoldás: a művész a tér járószint-jére egy ötnegyedes, lépő bronzala-kot állított az elnök bronzból kiön-

tött aláírásával. Realista mű, amely Reagan realizmusát és közvetlen személyiségét hivatott megjelení-te-ni. Az alkotás az elnökre jellemző könnyedséget és fesztelen optimiz-must sugallja.

Puszt jelentést a helyszín és a szí-tuáció ad a műnek. Az elhelyezés kiváló: a szobor pontosan a Parla-ment kupolája és a szovjet emlék-mű tengelyében áll. Reagan mintha a Parlamentből sietne határozott léptekkel az amerikai nagykövet-ségre. A szovjet emlékmű – a „go-nosz birodalmának” mementója – is része a kompozíciónak, nélküle a szobornak kevesebb értelme len-ne. Ennek következtében – para-dox módon – a szovjet emlékmű fennmaradása mellett immáron van egy esztétikai érv is: ha elbont-ják, a konfrontáció és feszültség is eltűnik a térről, s a hidegháborút megnyerő Reagan alakja kedélyes, sétáló figurává, szimpla zsánerszo-borrá változik. Zsánerszoborból pedig egyre több van a környéken – köszönhetően a kerületi önkor-mányzat szisztematikus zsánerszo-bor-állítási programjának, amely-nek legújabb darabja a Falk Miksa utcában Columbo – alias Peter Falk – kutyás megjelenítése lesz.

A turisták – különösen a külföldi-ek – előszeretettel fényképezkednek a 220 centis elnöki szobor társa-ságában. A népszerűség jele, hogy a sok kézfogástól a bronzkezek egy-re fényesebbek. Az „aranykezü” Reagan popos hatást kelt, ami jól illik az egykori színész hatásvadász kommunikációs fogásokat politi-kusként is előszeretettel alkalmazó image-ébe. A szoborállítás lényegé-ben elérte a maximumot, ami egy politikai emlékművel ritkán, de megtörténhet: az utca embere ál-tal is elfogadott, kedvelhető köztéri szobor lett.

BOROS GÉZA

Olvasta már?

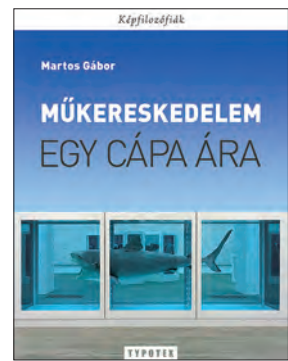
Hazai könyv a műtárgypiac mechanizmusairól

Egy cápa ára

Gyűjtőként, vagy egyszerűen a művészetek iránt érdeklődőként egyre többen nyernek bepillantást a műkereskedelem világába, egy szűk szakmai körön kívül mégis kevesen vannak, akik eligazodnak annak útvesztőiben. A szakma képviselői sem mindig érdekeltek abban, hogy segítsék a tájékozódást, a műpiaci szakértők és a művészeti újságírók pedig ritkán vállalkoznak arra, hogy elemzéseiket megosszák a szélesebb közvéleménnyel.

A műtárgypiac működési mechanizmusainak ezért nemzetközileg és idehaza sem bőséges az irodalma. A külföldi, itthon is hozzáférhető munkák között megemlíthjük Rainer Stange és mások International Art Galleries (Dumont 2009) című és Adam Lindemann Zeitgenössische Kunst sammeln (Taschen 2011) című kiadványait, mindkettő a kortárs piacra fókuszálja elemzéseit.

És mióta Martos Gábor Műkereskedelem. Egy cápa ára című könyve megjelent, idehaza is van a témában hézagpótló kiadvány. A MúzeumCafé főszerkesztője művének alapjául 2011-ben megvédett doktori dolgozata szolgált. Mielőtt rátérne központi témájára, azaz arra, hogyan alakulnak ki, miként és kik által befolyásolhatók az árak a műkereskedelemben, Martos bemutatja az aukciók nemzetközi és hazai történetét, a függelékben pedig egészen az elmúlt év végéig aktualizált adathalmazzal bombázza az olvasót, akinek vélhetően ennek tanulmányozására is marad kedve az élvezetes stílusban megírt könyv elolvasása után.

Persze néhány fontos kérdés így is kimaradt a kötetből, de ennek méltánylandó okai vannak. Nehéz például számon kérni a szerzőtől, hogy elemzéseit alapvetően az árverések eredményeire építi, ha egyszer ez a műkereskedelem három fő csatornája – az aukciós, a galériás értékesítés és a gyűjtők, befektetők közti közvetlen üzletek – közül az egyetlen, amelyik, elvben legalábbis, a nyilvánosság előtt zajlik. Mint ahogy az is érthető, hogy készpénznek veszi ezeket, miközben – külföldi forrásmunkát idézve – megjegyzi, hogy „a művészek árfolyama is a nyilvános aukciókon dől el, és az aukciósházak gyaníthatóan ezt is manipulálják”. Az árveréseken elért összegeknek valóban komoly orientáló szerepük van, de ezek nem a galériás és az egymás közti adásvételben elért áráktól függetlenül alakulnak ki – már csak a különböző csatornák vevőköre közötti jelentős átfedések és az aukciósházi szakembereknek a magáneladásokba való gyakori bevonása miatt sem. Hiába van ezért valakinek a fejében az összes aukciós leütés, nem lehet teljeskörűen tájékozott anélkül, hogy rendszeresen meg ne fordulna a galériákban és a vásárokon, és ne követné a magáneladásokról szóló híreket. A legtriviálisabb érv a fenti megállapítás mellett az, hogy számos művész alkotásai aukciókon szinte fel sem bukkannak. Ráadásul sajnos az sem feltétlenül igaz, hogy az árverés „követhető, dokumentált (tehát bármikor visszakereshető) műkereskedelmi forma” – próbáljon csak valaki, akár újságíróként is, leütési listát szerezni egyik-másik budapesti aukciósháztól...

A szerző által is jelzett hiány a gazdasági környezet hatáselemzésének elmaradása – e téma fontosságát éppen az elmúlt években jól láttuk –, de egy ilyen vizsgálat valóban önálló tanulmányt igényelne. Más okokból hiányoznak a könyvből olyan, az ármechanizmusok megértéséhez fontos kérdések, amelyekről nehéz lenne esetleges jogi következmények nélkül írni. Egy aukciós ügylet ismertetése kapcsán a szerző az alábbi mondattal zárja a könyv egyik fejezetét: „De hát mindezekről a furcsaságokról... ezen a piacon (legalábbis nyilvánosan) nem szokás beszélni – ezért aztán a továbbiakban én sem fogok.”

Martos nemhiába gyűjti évtizedek óta a téma irodalmát és a műkereskedelem adatait, minden állítását odaillő idézetekkel és adatokkal támasztja alá, valóban bepillantást engedve az árképzés számos fortélyába, nem titkolva, hogy ebben a szférában sem csak racionális döntések születnek, hanem szerepet kapnak az émociók is. Szerencsés kézzel választotta ki címadó és az egész könyvet végigkísérő „állatorvosi lovát” is; hiszen a roppant sikeres és legalább annyira vitatható Damien Hirst – akinek nevét száz év múlva nem biztos, hogy egy lapon fogják emlegetni (mondjuk) Gerhard Richterrel – a sztárcsinálás (és a hozzá tartozó árképzés) mintapéldája. Mint ahogy jó példa arra is, hogy a divatok mulandók, és az árak nem csak felfelé mozoghatnak.

Talán célszerű lett volna egyértelműbben rámutatni a hazai piac néhány sajátosságára. Ezek igazolhatták volna a könyv árverésekre fókuszált figyelmét, hiszen idehaza az aukciós értékesítés aránya a teljes műkereskedelemben meghaladja a nemzetközi átlagot. Míg a nemzetközi aukciósházak árverésein a kortárs slágertémának számít – s ott igaz Judith Benhamou-Huet műtárgypiaci szakértő idézett megállapítása, miszerint az aukciós árak jóval magasabbak, mint a galériások –, idehaza fordított a helyzet. A nemzetközi sztárművészek munkáiból a külföldi galériás piac nem tudja kielégíteni az igényeket, ezért a gyűjtők egy része kénytelen „aukciós felárat” fizetni kedvenceiért. Nálunk egy-két művész leszámítva a piac kínálati, így az árverésre beadott kortárs tételek sorsa bizonytalan. Nem véletlen, hogy legnagyobb festmény-árverezőházaink kínálatából szinte teljesen kikoptak az élő művészek munkái. S ha mégis megjelennek, az alkotó ott áll az árverési kiállításon a saját munkája előtt, és fogja a fejét, mert a kép esetleg a műtermi árának harmadéért indul, és előfordulhat, hogy még annyiért sem kel el.

Természetesen ez a könyv sem pótolhatja a személyes tapasztalatszerzést, de aki megveszi – nemhogy egy cápa, de egy cápauszonyleves áránál is kevesebért –, hasznos iránytűt kap saját felfedező útjaihoz. (Budapest, Typotex, 232 oldal, 3400 forint)

EMŐD PÉTER

Az aura és az eredetiség abszurd hálója

Van Gogh csillagköd

A Saint Rémy elmeegógyintézetben töltött hónapok elszigeteltségét Van Gogh azzal enyhítette, hogy reprodukciók nyomán másolatokat készített. A metszeteket testvére, Theo küldte számára, aki ekkor a Goupil cég párizsi műkereskedését vezette. Adolphe Goupil vállalata a XIX. század végén a kontinens egyik legkiterjedtebb műtárgy-reprodukciós vállalkozása volt. (Egyebek mellett Munkácsy életképeinek egy részét is ők sokszorosították.) Van Gogh invenciózus átiratai tehát a századvég kiterjedt képiparának köszönhetőek. A hagyományos grafikai technikák ötvözése az új, fotomechanikai eljárásokkal sohasem látott minőségű reprodukciókat eredményezett. Mindez lehetővé tette, hogy az európai festészet klasszikus remekművei minden eddignél jobb minőségben és szélesebb közönség számára váljanak hozzáférhetővé. A vizuális illúzió tömeges térhódítása egy immár évszázados folyamat része volt: Gillen D'Arcy Wood a romantika képi kultúráját vizsgálva ennek kapcsán egyenesen „a realitás sokkjáról” beszél. A színpadi élőképek már korábban is kísérletet tettek ismert festmények térbeli megelevenítésére, de 1800-tól optikai spektákulumok sokasága kelt versenyre a hagyományos képi ábrázolás eszközeivel: a camera obscura, a sztereoszkóp, a panorámák, diorámák, és maga a fénykép is sikeresen rálicitált a festészetre. Az új médiumok által kínált látvány minden érzéket letaglózó szenzuális gyönyört, a valóságnál is igazabb illúziót kínált a nézőnek, akinek megemelt ingerküszöbe immár a festészettől is erőtelje-

Részlet a Van Gogh Alive kiállításról

megriadt hollóraj. A Van Gogh Alive ennél is tovább lép: belehelyezi a nézőt az óriásra nagyított festmények terébe, igazi multimédiás sokkot teremtvé dübörgő zenével és pörgő képekkel kábítja el érzékeinket.

A Magyar Nemzeti Galéria impresszionista tárlatát is beleszámítva (Műértő, 2013. szeptember) tehát egyszerre három helyen látható ma a fővárosban Van Gogh. Mégis: ambivalens jelenlét ez, amolyan „van is, nincs is” állapot. A Várban művei elrejtve, a tárlat végén árválkodnak, míg a múzeum falain kívül a virtuális képek csalóka özöne csábít. A művészetekben jártas néző szorongva ténfereg a reprodukciók és vibráló képernyők erejében. Feszengve és viszolyogva, hiszen a szenzációs látványtárlatok nem kevesebbet állítanak, mint hogy jobbak, szebbek, igazibbak, mint maguk az eredeti művek. Márpedig innen nézve a szemfényvesztés már morális kérdés, az illúzió csalás: félő, hogy a digitálisan felturbózott másolatok életre kelnek, és vérszomjas zombikként felfalják az eredetiket. Az új médiumok és a „grand art”

Részlet a Van Gogh Alive kiállításról

sebb látványelemeket kívánt. Van Gogh életművének (és a századvég modernizmusának) hátterét tehát egy mediálisan gyökeresen megújuló vizuális közeg alkotta. Művei ma is mediálisan felpörgött jelenünkbe ágyazottak, festményei pedig kiszolgáltatott tárgyai az új technikai médiumoknak. A különféle alakváltozatokban táguló Van Gogh csillagköd része két aktuális budapesti kiállítás is.

Mindkét tárlat jellegzetes terméke az ezredforduló mediális megújulásának. XIX. századi előzményeikhez hasonlóan ezek sem tesznek mást, mint stimulálják és kielégítik a látványra éhes nézők vizuális ingereit. Ahogy egykor a sztereoszkópok vagy a panorámaképek felfokozták a térbeliség illúzióját, ezt teszik most a 3D-képernyők új lehetőségeit kihasználó vizuális látványelemek. A Van Gogh álmain belépethetünk a festő arles-i sárga szobájába, meglegbben függöny, majd másutt a lengedező búzamező felett elsuhan egy

időszakosan fellobbanó belharcait rendszerint hasonló morális pánik kíséri Goethe óta. Legnagyobb hatással Walter Benjamin adott hangot e félelemnek: mint kiáltvány erejű esszéjében kifejtette, félő, hogy a reprodukciók özöne felemészti az eredeti műtárgy auráját. Az ezredforduló képelmélete rácáfolt erre, mondván: a reprodukció éppen hogy megerősíti az aurát. E csörtevéltés újabb menetéhez értünk most, amikor a reprodukció az eredeti fölé helyezi önmagát.

A Van Gogh álmai című tárlat amszterdami szakemberei ugyan is nem kevesebbet ígérnek, mint az eredeti művek „digitálisan felújított” másolatait. Magyarozatuk szerint az eredeti olajfestmények színei idővel megváltoztak, ők viszont kutatásaik alapján rekonstruálták azokat. Ahelyett hogy szimplán hajmeresztő blódségnek nyilvánítanánk a kísérletet, érdemes felidézni, hogy a festménymásolók, a restaurátorok, újabban pedig a reproduk-

ciók „hiteles színeit” kereső könyvgrafikusok hasonló rekonstrukciós kísérleteket folytatnak. Miközben mindannyian az eredetiség abszurd hálójának foglyai, hiszen a képtárgy folytonosan változó entitás: fényviszonyoknak, kémiai folyamatoknak, időnek kitett, folytonosan alakot váltó anyaghalmaz. Egyetlen változatlan eleme az idővel köréje épülő aura. Ez az évszázadokon, országokon át magával hurcolt burok biztosítja a műtárgy látványának állandóságát. És ebből az aurából csennek el egy csipetnyit a reprodukciók.

A professzionális reprodukciók mágikus erőátvitelét immár a múzeumok is kihasználják. Ez év elején bejárta a világsajtót a hír, hogy az amszterdami Van Gogh Museum a Fujifilmmel együttműködve öt Van Gogh-mű 3D-reprodukcióját dobta piacra. Az általuk használt „relievós” technika nem újdonság, sokkal inkább az, hogy kiadását egy múzeum vállalja. Az ily módon létrejött számozott, hitelesített reprodukciók a limitált példányszámú sokszorosított grafikákhoz hasonló „eredeti másolatok”. Létjogosultságukat és terjesztésüket – ahogy egykor, úgy ma is – elsősorban népszerűvelői hivatásukkal indokolják a kiállítási intézmények. Hasonló nemes elhivatottság engedte be egykor a Szépművészeti Múzeum falai közé Balló Ede festménymásolatait, és hasonló missziót teljesítettek az ötvenes-hatvanas évek országjáró reprodukciós tárlatai. Áltudományos okoskodás helyett ezt a küldetést a több mint 200 művet felvonultató Van Gogh álmai kiállítás is felvállalhatná, ez azonban a mostani borsos jegyárak mellett kizárt.

Így ami végül tartósan megmarad, az a csendes pánik és a növekvő viszolygás. Vajon nem fog-e csalódni a látogató, ha a 3D-reprók nyújtotta „feledhetetlen multi-szenzorális” élmény után szembesül egy valódi Van Gogh-festménnyel, a maga fél négyzetméteres, repedezett, csenevész mozdulatlanságában? Bejárva a multimédiás csodák álomszerű terét, úgy érezhette magát, mintha beszippantotta volna egy monumentális Van Gogh-monográfia, borzongva sétált az arles-i kávéházban, nyugtalanítóan susogtak felette a jegenyefák, örvénylett körülötte a csilagos égbolt, míg a sárga búzamező felett eldőrdült a végzetes pisztolylövés. Csak reménykedhetünk benne, hogy ébredés után talán majd jól esik egy belső és csendes párbeszéd a provençai aratókkal, a múzeumban. (Van Gogh álmai, VAM Design Center, november 30-ig; Van Gogh Alive, Váci 1 Üzletház, Vörösmarty tér, december 29-ig.)

RÉVÉSZ EMESE

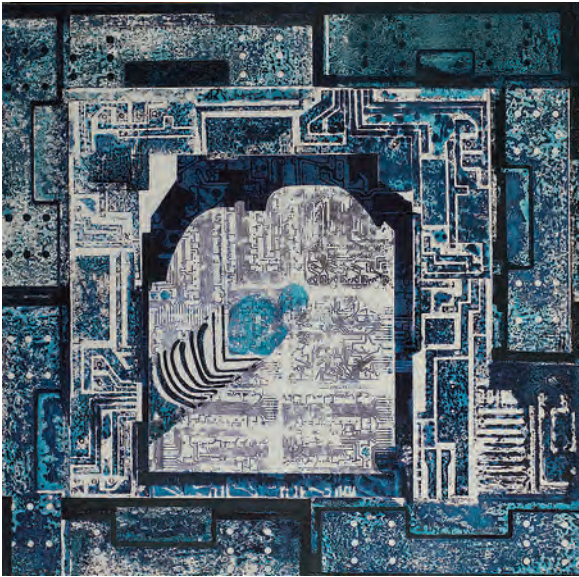
MODEM, Debrecen

Kulturális archeológia

Puritán kiállítás. Szótlan, töprengő, okos. A debreceni Körkörös romok – Ország Lili falai című tárlat atmoszférájával idézi meg legpontosabban Ország Lili életművét. Nem harsogó, a felfedezés újszerűségével dicsekvő bemutató, hanem igyekszik mindazt elmondani, sőt megerősíteni, amit Ország Liliről eddig tudtunk.

Az egyre inkább labirintussá maszkírozott termek tereiben követi a művészettörténet által már megfogalmazott hármaskorszakosztású életművet: a kezdeti, a szürrealizmushoz és a metafizikus festészethez kötődő képektől – a kiüresedett térben kővé meredt, cselekvésképtelen figuráktól – a táguló jelképtáron keresztül a nagy, összefoglaló Labirintus-sorozatig vezet be a nézőt a festő világába. Közös motívumként a „fal” változatait, épülését, bomlását, újraépülését helyezte a kurátori koncepció középpontjába Farkas Zsófia, a kiállítás rendezője. A téglaszövetének színeváltozásait látjuk: a történelem lenyomatának hordozója elporlad és újjáépül a képeken. Míg az első teremben a korai, ritkán látott és emlegetett munkák időrendben kerülnek a falakra, addig az életmű második és harmadik periódusa esetében hangsúlyok felmutatására is törekszik a tárlat. A művésznő Rekviem hét táblán, elpusztult városok és emberek emlékére (1963) című remeke az elrendezés által nyeri el helyét a kiállításban és az életműben egyaránt.

A festmények közé ékelt montázsok és kollázsok, vázlatok, a tárlókba helyezett dokumentumok, az utazások alkalmával készített vázlatok, jegyzetek megakasztják a viszonylag folyamatos és kissé egyhangú időrendet, szinte kényszerítve a nézőt a képstruktúra elemzésére, de legalábbis elgondolására. Hogy Ország Lili alkotásaira hatással voltak a prágai zsidó temető kövei, a bulgáriai ikonok, a pompeji romok és természetesen Jeruzsálem történelmi emlékei, az köztudott, de hogy ezek az épülettöredékek, csonka szimbólumok miként változtak a művész gondolataiban, mennyi szenvedésen, variáción és mérlegelésen keresztül jutottak el helyükre a képstruktúrában, arra a helyes arányérzékkel kiválasztott és bemutatott dokumentációból kapunk választ. A vázlatok és a művek összecsátásából egyfajta jelképtár áll össze.

Ország Lili: Labirintus: Ariadné fonala I., 1975–1976
olaj, farost, 100x100 cm

Talán még emlékezünk az iskolai történelemkönyvek táblázataira, amelyek a betűírás képi előzményeit és változásait vezetik le. Így jár el Ország Lili is, csak kevésbé didaktikusan, amikor betűtöredékeket kever szimbólumokkal, a romok látszólagos káoszából felfejti, sőt újraértelmezi a történelmi tapasztalatokat.

Ország Lili építőmester volt, a szó középkori értelmében: beavatott, szakrális páholy tagja. Képzeteiben városokat tervezett, katedrálisokat épített. Ennek az egyszerre szigorú logikai és misztikus játéknak a kiteljesedése az életmű utolsó szakaszában keletkezett 48 részes Labirintus-sorozat, amelynek városalapraként is felfogható mintázata és bonyolult, összetett szimbolikája súlyos és kilátástalan XX. századunk jelképeként értelmezhető. *(Megtekinthető 2014. január 19-ig.)*

UHL GABRIELLA

cARTc

A fiatal kurátorokért

Évek óta sokat beszélgetünk arról, mennyire fontos a kortárs magyar képzőművészet nemzetközi jelenléte. Ez volt az ügy Tóth Pál Sándor számára is, amikor 2009-ben átvette a cARTc (ejtsd: karc) vezetését. Koncepciója a fiatal hazai kurátorokat helyezi fókuszba. Abból indul ki, hogy a magyar kortárs művészetet képzett szakemberek tudják a leghatékonyabban megismertetni a nemzetközi színtéren. A nonprofit egyesület célja, hogy az elmúlt években a hazai kurátori iskolákban végzett fiatalokat a pályán maradásra ösztönözze. „A fiatal kurátorok a mi célközönségünk, nekik próbálunk pályázatokot kiírni, helyeket keresünk, pénzt és ösztöndíjakat szerzünk, oktatást szervezünk” – mondja Tóth Pál Sándor, aki főállásban a Deák Erika Galéria munkatársa.

A kurátori pályázatokat az egyesület másik vezetője, Kígyós Fruzsina, a Flash Art hazai változatának munkatársa koordinálja. Minden esetben szakmai zsűri bírálja el ezeket, a győztes koncepciót 30-40 ezer forintos pénzdíjjal jutalmazza, illetve az egyesület biztosítja a rendezési költségeket. Az első, fiatal kurátoroknak kiírt pályázat 2011-ben valósult meg, téje egy Észtországban megrendezett kiállítás volt, amelynek Pályi Nikolett lett a nyertese. Idén tavasszal lehetett pályázni a következő ésszt tárlatra, amely az év végén valósul meg Szász Anna kurátori koncepciója alapján Tallinnban. A cARTc az Amadeus Alapítvánnyal kötött hosszú távú együttműködés jegyében először idén hirdetett pályázatot, amelynek győztese, Popovics Viktória tavasszal az amaTáRban rendezhette meg Doublethink című kiállítását. Ugyanez a pályázati lehetőség az év második felében megismétlődik, a jelentkezés határideje lapzártánkkor járt le, a tárlat október végén nyílik majd.

A cARTc saját kiállításokat is rendez, amelyek bázisát az egyesületet támogató műgyűjtők kollektíói adják. Az egyesület Wolfgang Bartsch üzletembernek köszönhetően a XXII. kerületben, az egykori Hagenmacher sörgyár korszerűen felújított épületében, az Art Quarter Budapest (AOB) területén működik. Mintegy 120 négyzetméternyi, három helyiségből álló kiállítótérrel rendel-

Czigány Ákos: Ég 260-15, 2012
giclée print, barit papír, 56x40 cm

keznek, és az épületben műtermet bérlő művészekkel való kooperáció lehetőségét is kihasználják. Az AOB-ban a Világhírű magyar képzőművészt! című nyári tárlat után október 7-ig a Térviszony című kiállítás látható. „Mivel az AOB nem centrális helyen van, folyamatos figyelmet kell generálnunk, ezért sok programot szervezünk, hamarosan múzeumpedagógiai foglalkozásokat is indítunk” – mondja Gecov Anett, a vezetőség harmadik tagja, aki ugyancsak a Deák Erika Galériában dolgozik. Kölcsönhatás című következő tárlatuk az Art Market hivatalos programjának is része lesz.

Az egyesület a kurátorok képzésére, a networképítésre is figyelmet fordít. Online programjuk keretében előadás-sorozatot szerveznek rangos nemzetközi és magyar szakemberek közreműködésével. Októberben megvalósuló, nyolchetes kurátori rezidensprogramjuk együttműködő partnere a bécsi Blockfrei csoport. A cARTc szervezésében tíz fiatal külföldi kurátor tanulmányozza öt héten át Budapesten a magyar kortárs művészetet. *(www.cartc.hu)*

SPENGLER KATALIN

amaTáR, Budapest

Türelmes pusztulás

Alighanem véletlenek sorozata, az Amadeus Művészeti Alapítvány és az Első Magyar Látványtár együttműködésének aktuális fázisa rendelte egymás mellé ezen a kiállításon a XX. század második fele magyar festészetének egyik legexpresszívebb, a drámai önkifejezés paroxizmusában tobzódó alakját s a ma már inkább a közöngenerációhoz számítható, mintsem fiatal, kevés számú, letisztult elemmel operáló, az organikus nonfiguratív plasztika kérdéseit továbbgondoló szobrász alkotásait. Esetünkben szó sincs tehát nemzedékek párbeszédéről, a szellemi és művészi elődként tisztelt alkotó iránti hommage-ról, rejtett kapcsolatrendszerek kitapogatásáról.

Ha akad egyáltalán közös nevező Altorjai Sándor és Kontur András munkái, művészi alkata között, az mindenképpen a művészpálya iránti szigorú, lemondásokkal és folyamatos önneveléssel járó nagyfokú elhivatottság, a technikai tudás mind mélyebb ismeretere, a mesterség fortélyainak megszerzésére irányuló szándék és szorgalom. Altorjai főiskolás korában s a későbbi években is fáradhatatlanul kísérletezett egy adott probléma minél tökéletesebb megoldása érdekében, kezét-lábát törte, hogy Prágában, Leningrádban élőben is láthasson egy-egy, Magyarországon csak rossz reprodukciókból ismert Kokoschkát vagy Matisse-t. Nem ismert, vagy pontosabban nem akart ismerni kompromisszumokat, ebben az értelemben a nagybetűs Művészet világmegváltó erejében, szakrális-utópikus potenciáljában bízó avantgárdok egyik utolsó képviselője volt. És Kontur András szobrai sem jöhetnek létre a lemondás, a fejelem, a türelem, a minél véglegesebb s egyúttal érvényesebb forma létrehozása iránti szándék rengeteg aprómunkával, aszketikus műhelygyakorlattal járó processziói nélkül.

Ettől kezdve aztán inkább a különbségek, az eltérések lesznek fontosak. Altorjai – nyugodtan kijelenthetjük, hogy természetesen – nem bírta, nem bírhatta folyamatosan hordozni a saját maga által önnön magára rótt iszonyú pszichikai, érzelmi, művészi terheket, nem volt képes (ahogy nagyon kevés művész volt képes) valamiféle cézanne-i következetes kontemplativitással végrehajtani kiszabott programját. Nem tehetett mást, fekete humorral, szenvedélyei és gyengeségei vállalt felmutatásával, kegyetlen őszinteséggel fordult immár önmaga s a világ dolgai felé. Az általa kikísérletezett csorgatásos és fotóátnyomásos technika, a képeire applikált tárgyak révén egyre elementárisabb erővel fejezte ki a világ széttört, csak töredékeiben megragadható mivoltát, a démonaival, majd halálos betegségével viaskodó teste-lelke szenvedéseit, s szabdalta össze, majd építette újra alkotásait.

Kontur András alighanem jobban szereti a csendet. Nincsenek teljesen ellenére a zárt formák, ilyen például a művészetében többször felbukkanó lándzsamotívum, mely ha eleinte hordoz is az emberiség eszméléséhez tartozó pattintott eszközökhöz, marokkövekhez, majd a harchoz, fegyverekhez fűződő allúziókat, fekete gránitváltozatában már csupán a méltóság, a nyugalom monumentuma lesz.

Alapvetően azonban az organikus nonfiguratív koncepció határhelyzetei foglalkoztatják. A majdnem hibátlan, csak apró borzolókkal kezelt, így egyszerre időtlenné s elevennek ható forma, melyet végül aprócska lyuk, térátjáró tesz tökéletlenné (vagy értelmezéséről függően nagyon is tökéletessé). Az önnön végtelenségébe merevedett oszlop, hasáb, kör egyszer csak bolyhosodni, mállani, szinte rohadni kezd. Más szobrok belseje áttetsző, szakadozott hárttyává vékonyul, a szobrászvéso és csiszolópapír aprólékos, gondos tevékenysége az idő türelemmel koptató munkájához válik hasonlónak.

Az idő, a művek leletszerűsége, századokat túlélni való képessége és esendősége, pusztulékonyasága válik lényegessé. A keskeny membrán, átűnő réteg szobor és tér, látható és láthatatlan között. *(Megtekinthető október 31-ig.)*

PATAKI GÁBOR

Kontur András: Boltíves ablak, 2008
faragott, roncsolt mészko, 20x20x80cm

Altorjai Sándor: Lecsúszott festmény, 1965
farost, olaj, kollázs, 85x100 cm

Gondolatok, amelyeket érdemes terjeszteni, **gondolkodók**, akikre figyelni kell

TED előadók könyvei

Juhász R. József, vagy ahogy sokan ismerik: Rokkó több mint 25 éve van jelen a közép-európai performansz-szcénában, és a nemzetközi hálózatokba is beépült. Tekintélyes akcióművészeti múltja mellett fesztivál-szervezőként ugyancsak aktív. Nagyobb ismertségre nemrégiben egy médialavinát elindító performansszal tett szert, amikor az „évszázad árvizeként” aposztrofált áradásban frakkban álldogált a budapesti rakparton, esernyőt tartva.

– *Hogy jött az ötlet? Hirtelen felindulásból?*

– Úgy jött, mint az árvíz. Amikor pánik volt kialakulóban, és arról cikkeztek, hogy több száz éve nem tapasztalt árvíz várható, tudtam: ezt nem hagyom ki. Minden olyan gyorsan zajlott, hogy az első napra fotóst is nehezen találtam. Két nap és négy alkalom volt összesen, először akkor mentem ki, amikor a víz elérte a rakpartot. Felvettem a „performanszöltönyömet”, és mindig ugyanarra a helyre álltam, de az akció nem volt meghirdetve, gyakorlatilag senki sem tudott róla. Rengetegen nézelődtek a Duna-parton, de én nem kommunikáltam, nem válaszoltam kérdésekre. A céloom annyi volt, hogy vizsgáljam a reakciókat.

– *A spontán taps szép pillanat volt. Mennyire ért váratlanul a performansz utóélete?*

– Arra számítottam, hogy felüljenek a netre 20-30 kép, lesz pár komment, mert online performansznak szántam, a virtuális utóéletére voltam kíváncsi. Hálás lehetek a rendőröknek, mert akkor robbant igazán, miután a rendőrség megjelent. Felkerült a Facebookra egy videó is, onnét aztán rengeteg helyre szétszóródott.

– *Nemcsak a közösségi felületeken, de tévécsatornákon is megjelent, és nemzetközi köröket is lefutott. Titokzatos figura voltál, csak később „nevesítettek”, amikor a szenzáció már lecsengőben volt.*

– Az egyik hírportálra úgy került fel, hogy jelentkezzem, aki bármit tud az esernyős alakról. Két interjút adtam, de csak egy héttel később. Ezeket is az akció részének tekintem, mivel azt gondoltam, a performansz akkor ér véget, amikor kiderítik, ki vagyok. Kezdetől nem is maga a performansz volt érdekes számomra, hanem az internetes utóélete. Amikor az engem is meglepő, robbanásszerű hatást tapasztaltam, gyorsan gyűlt az anyag, és nyilvánvaló lett: kiállítás építék rá. Célt, értelmet, címet az internetes kommentelők adtak az akciónak, csak azokat használtam. A „humán vízállásmérő” különösen megkapó volt. A harmadik „vízállásmérés” után már megvásárolható plakátok is megjelentek.

– *Ha már egyszer nem vonhatjuk ki magunkat a Guy Debord-i értelemben vett spektákulum hatása alól, akkor legyünk annak tárgyai?*

– A debord-i spektákulum elég széles értelmezési lehetőséget kínál, de a látvány társadalmában kevés az esély arra, hogy megszólítsuk a lehető legszélesebb rétegeket. Azokat az eszközöket kell használnunk, amikre az adott társadalmi helyzetben figyelnek az emberek. Ezért helyeztem a hangsúlyt a valóság – a performansz – helyett annak internetes reprezentációjára, a kom-

Beszélgetés Juhász R. József performanszművésszel

Az árvízi esernyős

a performansz közege ma már nem csak a galéria

a Fénytörés című performanszom alkalmából, Komárom közelében álltam az áradó Dunában egy nagy tükörrel, a parton pedig 50-60 fős nézősereg, akiknek tenyérnyi tükörket adtam, és arra kértem őket, hogy a nap fényét irányítsák a nálam lévő nagy tükörre.

– *Hogyan és milyen hatások nyomán kezdte akcióművészettel foglalkozni?*

– Költészet, akusztikus költészet, vizuális költészet, akcióköltészet, performansz. Az 1980-as évek elején kezdtem foglalkozni ezekkel a műfajokkal, majd folyamatosan találtam rá a performanszművészetre, és állapodtam meg mellette. Ebben segítségemre volt a Magyar Műhely triásza (Nagy Pál, Bujdosó Alpár, Papp Tibor – a szerk.), akikkel 1987-ben, Budapesten ismerkedtem meg, amikor a Kassák-centenárium alkalmából mail art kiállítást szerveztem.

– *Az utóbbi több mint húsz évben tapasztalatokat szerezhetett a nemzetközi performansz-szcénáról. Milyen változásokat tapasztalt? Mi lehet a jelenlegi reneszánsz mögött?*

– A művészetekben előtérbe került a performativitás, és a legváratlanabb helyzetekben – például tüntetéseken – is felbukkan, elég a Pussy Riotra gondolni, vagy a ze-

Underground biciklizés, Szecsuan, Kína

Valéria híd felépítése előtt szimpóziumot is szerveztünk Párkányban. Ezen az Áthidalás fesztiválon sokan használtuk a folyót médiumként. Az én performanszomban családokat elválasztó elemként értelmeződött, ami Párkány vidékén a kitelepítésekig visszavezethetően megfigyelhető. Nemrégiben Németh Ilonával Komáromban felújítottuk az 1988-ban indult Transart Communication fesztivált, ahol a public art és a performansz jelenik meg, erre az eseményre hangintervenciót készítettem. A kilencvenes évek elején

nére, a költészetben belül a slam poetryre. Maga a performansz műfaja is felélénkült, ennek több oka is van: a performanszfesztiválok boomja, az 1970–1980-as években aktív generáció megjelenése az egyetemi képzésben, valamint az intermédia szakok bevezetése. Van néhány kiemelkedő központ is, mint Boston és Valencia, meg több angliai helyszín. Az itt végzetek a közelmúltban kezdtek ismertté válni. Ők másként tekintenek a műfajra, hiszen már az új-avantgárdot is művészettörténetként tanulják – úgy, mint a da-

daizmust, és ezt a tudást másként dolgozzák bele a műveikbe. Az oktatóktól függően más-más szeletére koncentrálnak. Ma annál a pontnál vagyunk, amikor a performansz vizs-zatekint önmagára, keresi a maga kulcsszemélyiségeit.

– *Tehát zajlik a kanonizálás?*
– Igen, de a magyar performansz története még mindig nagyrészt feldolgozatlan. Messze vagyunk attól, hogy Hajas Tibor vagy Erdély Miklós neve ismert legyen nemzetközi szinten, bár kétségtelenül meglepő volt Ujj Zsuzsi performansz-dokumentációival a londoni Tate-ben találkozni. Szlovákiában a feldolgozás már 2001-ben megtörtént: a Szlovák Nemzeti Galéria kiállítása az 1960-as évek közepétől foglalkozott vele.

Humán vízállásmérő, Budapest

– *A performansz térségünkben a kezdetekkor politikai szelep is volt, egy cenzúrázhatatlan, szabadságszagú megnyilvánulás, míg Nyugaton főként a fogyasztói társadalomból való kivonulás gondolata társult hozzá. Ma mintha kisebb lenne a távolság a térfeleken, valamiféle elemi kommunikációs igény és a társadalmi reflexió tűnik a legfőbb mozgatóerőnek. Hogy látod ezt a nagy ívet?*

– Sok dolog változott: a bécsi akcionisták az utcán kezdtek, később a performansz hosszú időre visszavonult a galériába. Ma megint az utcán történik a legtöbb dolog, vagy gyárépületekben, bevásárlóközpontokban. A performansz társadalmi visszasságokra való érzékenysége mindig is megvolt, és meg is marad, ez általában a művészetek egyik sajátossága. A performanszban ez közvetítő nélkül, csaknem direkt módon jelenik meg. Ennek az aspektusnak köszönhető, hogy a performativitás az élet és a művészetek egyre nagyobb területén van jelen, a személyes részvétel miatt pedig az üzenet továbbítása közvetlen, a befogadása bizalmasabbá és ettől hitelesebbé válhat.

– *Mostanában szívesebben jelensz meg váratlan helyeken, elszakadva a performansz megszokott közegétől, a galériáktól és a fesztiváloktól. Mi van emögött?*

– Véleményem szerint a performansz közege ma már nem csak a galéria, sőt. Kezdetektől vonzódtam a szokatlan helyszínekhez, talán a helyspecifikusság az egyik mozgatórugó, meg az improvizáció, amely a performansz egyik fontos eleme, de a társadalmi elkötelezettség is közrejátszott.

– *Csaknem húsz éve folytatod*

„paranormális” sporttevékenységet. Talán az a társadalmi jelenség irritál, amit fitness-fetisizmusnak neveznek? Vagy csak az utca emberét akarod ráhangolni, hogy nyitottabban forduljon a művészet felé?

– A sport veszélyes tevékenység, gondoljunk csak a futballra, az élsportra vagy a dopping-jelenségre. Ez indította el a sorozatot 1995-ben. Továbbá a munkáimban komoly szerepet játszanak a paradoxonok, az abszurd és a humor – utóbbi sajnos nincs olyan mértékben jelen a művészetekben, ahogy szükség lenne rá. A sporton keresztül másfajta üzeneteket lehet közvetíteni. Néha meglepés az azzal, hogy egy kis színt viszek a hétköznapiakba, mert ezek a performanszok közterületeken zajlanak, máskor az élsportra jellemző extrém helyzetekre reflektálok, ilyen volt a föld alatti biciklizés.

– *Nemcsak installációdnál, hanem akcióművészeti munkáid esetében is kiemelkedő szerepet*

kap a hang. Mi az oka a kitüntetett figyelemnek?

– Performanszaimban gyakran használtam zenét (sétáló opera), ezért eleinte barátaimmal, később magam készítettem hanganyagot a műveimhez. A Transart Communication fesztiválok szervezésekor sok olyan zenéssel ismerkedtem meg, akik maguk készítette hangszereken játszottak, illetve a performansz műfajához közel álló irányzatokat képviseltek. Később kapcsolatba kerültem Jozef Cseres zeneesztétával, aki a kortárs nem konvencionális zenei irányzatok nemzetközileg elismert kritikus. Vele alapítottuk meg 2000-ben a Kassák Intermediális Kreativitás Központot Érsekújváron, és maig több mint tíz kortárszenei CD-t, illetve zenei vonatkozású könyvet adtunk ki Szlovákiában.

– *A Gödör Klubban rendszeresen teszed a performansz megjelenését, külföldi művészek bevonásával. Miért érzed úgy, hogy a hátadon kell cipelned ezt a műfajt? És mit várhat a budapesti közönség?*

– Két dolgot szeretnék elérni. Mivel sokat vagyok külföldön, korán szembesültem azzal, hogy nincs a magyar performanszművészetről szóló kiadvány, az interneten pedig csak szétszórva található információ. Kevés performanszművésszel lehet találkozni külföldön, másrészt elvesznek alapvető munkák, és elfelejtődnek a művészek. Szeretném kiprovokálni, hogy megtörténjen a magyar performansz- és akcióművészet feldolgozása. Szintén fontosnak érzem, hogy legyen a performanszművészetnek rendszeres hazai fóruma, ha tesszük: fesztiválja.

CSIZMADIA ALEXA

Gyűjtők figyelmébe

Sztárfotográfiák parádéja

Alexander Binder: Ossi Oswalda
Ross Verlag, Berlin kiadása

Olvasóink nemrégiben megismerkedhettek az árumintaként, reklámozásra-termékismertetésre használt, sokszorosított fotóalkotásokkal (Műértő, 2013. február). Ezek nem a szerző által elkészített fotónagyítások, hanem kifejezetten erre szakosodott üzemek termékei, például a nyersanyaggyártók mintasorozatai voltak. A fénykép ugyanis műszaki sajátosságai miatt viszonylag egyszerűen előállítható több példányban, és ezt a lehetőséget az első feltalálók korától az ezredfordulóig egyes kiadók is szívesen kiaknázták.

Az uralkodók, hírességek, ismert személyiségek fényképeinek sokszorosítása és árusítása már több mint 150 éves hagyományra tekinthet vissza. Amikor III. Napóleon 1859-ben hadba indult, útját rövid időre megszakította a családtagjait már korábban is lefényképező párizsi fotográfus, André Adolphe Eugène Disdéri műterménél, hogy a szó szoros értelmében megörökíttesse magát. A jó üzleti érzékkel rendelkező képkészítő mester segédei által ezres nagyságrendben másolt portréfotók mind a mai napig fel-felbukkannak a műkereskedelemben.

Deák Ferenc kikötötte, hogy az arcképeinek értékesítéséből befolyó összeget egy általa meghatározott jótékony célra fordítsák. Külön fejezet az osztrák fotótörténetben (és természetesen a hazaiban is), hogy Ferenc József és családtagjai lefényképezésének lehetőségéért kik folyamodtak és mikor részesültek e megtiszteltetésben, valamint hogy milyen módon éltek a lehetőséggel.

A XIX. század végének nagy ta-

lálmánya, a mozgóképek és annak első változata, a némafilm az 1910-es évek végére vált rendkívül népszerűvé. A vetítővászon feltűntek az 1890-es évek végén született és éppen nagykorúvá vált, egymást olykor rendkívüli gyorsasággal váltó női és férfi főszereplők. Számosan közülük hamar feledésbe merültek, de egy részük korábban páratlan módon ismert lett, akár csak a színház vagy az opera hírességei: csillaggá, sztárrá váltak. Ez a folyamat nem kizárólag a vetítőtermekben zajlott: szerepet játszottak benne az illusztrált folyóiratok, valamint a nagy példányszámban sokszorosított, legnagyobb méretű levelezőlap méretű fényképek. Ezeknek viszonylag gyorsan kialakultak a szinte kötelező jelleggel, klisészerűen alkalmazott típusmegoldásai (fejnagyság, fények használata, lágyítás, retus, gesztusok), így a sztárok, sztárfotók – furcsa módon – kissé mind hasonlítanak egymásra.

Anthes György (1863–1922), kora jelentős Wagner-énekese, a budapesti Zeneakadémia tanára, az Operaház főrendezője hét kitüntetését feltűzve pózolt Bárány Bianka műtermében, 1918-ban. Anthes portréját levelezőlapon a Színházi Élet adta ki éppúgy, mint a Sámson Máriát félprofilban ábrázoló, 62. sorszámmal viselő Labori Miklós-felvétel. A hajszállakat is élesen ábrázoló beállítás és a nagy fejméret a felvételi sminken kívül szakszerű és célzott fényképezési retust igényelt. Aquila-Adler Adelina (1892–1976) énekesnő egész alakos, kosztümös sztárfotóját Reinitz József adta ki Budapesten, a terjesztő a Jurányi és

Társas cég volt. Az 1918-as évszámot viselő felvételt Mészöly László és Ádám Erzsébet készítette.

Néhány, a film és a színház sztárjairól készült fotót reprodukcióban is bemutatunk olvasóink számára. A német Mary Pickfordnak is nevezett Ossi Oswalda (1899–1948) több filmrendezővel dolgozott, majd az Ernst Lubitschsal forgatott filmjei olyan keresetté tették, hogy férjével 1921-ben saját filmvállalatot alapított. 483/3. sorszámu portréját Alexander Binder fényképezte, és a berlini Ross Verlag jelentette meg. Furcsa kép; a sötét háttér miatt a könyökök túl hangsúlyosak lettek, a filmszínésznő mindkét kézfeje eltűnik a két oldalról erősen megvilágított hajkorona alatt. A fej a hosszú haj miatt a 8×11 cm-es, „ablakos”-névaláírásos képméret felét foglalja el.

A sztárfotó típusos mintapéldánya Kovács Ilonka, Lucy Doraine (1898–1989) portréja. Kertész Mihály 24 filmben szereplő feleségének 720/2. számú arcképét a Spolarics Olga–Wlassics Adorján magyar fényképész házaspár készítette Atelier Manassé néven működött bécsi műtermében, és ezt a képet is a berlini Ross publikálta. Az ablakos képen kilenccentis (!) a fej, balra az egyik hajtincs széle le is maradt. A dekoltált portrén a hajat ellenfényszerűen két oldalról megvilágították, a sötétben maradt frizura közepén jól ellentételező a tágra meredt szemeket, amelyekben több lámpa is tükröződik; a porcelánsima arcon pedig nincs erős orrárnnyék. (A teljesség kedvé-

Spolarics Olga–Wlassics Adorján: Kovács Ilonka (Lucy Doraine)
Ross Verlag, Berlin kiadása

Labori Mészöly Miklós: Bojda Juci színésznő
Első Magyar Rotációs Bromofotó-Művek sokszorosítása

ért a hátoldal kézírásos felirata: Németh Tusy tulajdona.)

A budapesti Erzsébet tér 18-ban tevékenykedő Labori Mészöly Miklós készítette a Belvárosi Színház tagjáról, Bojda Juciról (1899–1934) a műteremben szánkozó (!) egész

alakos képet. Az 1920-ban Popper Miklós gyárossal összeházasodott színésznő filmekben is sikerrel szerepelt. A szokatlan megoldású jelenetfotót az Első Magyar Rotációs Bromofotó-Művek sokszorosította Budapesten.

Az 1920-as évek elején a közeli, egy alakot bemutató felvételek mellett a filmek emlékeztető jeleneit megörökítő képek is megjelentek. John Leslie „Jackie” Coogan (1914–1984), a némafilmek híres gyerek szereplője hét éves volt, amikor 1921-ben bemutatták My boy című filmjét. Áruháznyi zsebkendőt sírtak tele a nézők a fogadott apától történő durva elszakítás jelenete láttán a vetítőtermekben; az erről készült, 662/3. sorszámu fényképet a Terra Kölszönző és a Ross Verlag sokszorosította.

Érthető, hogy a gyűjtőket és a fotótörténészeket leginkább az a kézenfekvőnek tűnő kérdés foglalkoztatja, hogy kit (és milyen színházi vagy filmszerepben, esetleg civilben) ábrázol a fotóműtárgy. Azt azonban le kell szögezni, hogy legalább ilyen fontossággal bír a felvétel – szerzői jogokkal rendelkező – készítőjének személye, továbbá a kiadó és a sokszorosító cég neve is. Annak ellenére állítjuk ezt, hogy az utóbbiak adatait nem mindig nyomtatták rá a képre. A negatív sorszámozása viszont az esetek többségében szerepel a sokszorosított nagyításon, ezáltal pedig kiindulást jelenthetne egy-egy műhely teljes tevékenységének szakszerű fotótörténeti feldolgozásához, és egyúttal a gyűjtést is segítené. Remélhetőleg a sztárokat ábrázoló képek iránt érdeklődőknek erre nem kell annyi időt várniuk, ahány éves a műfaj.

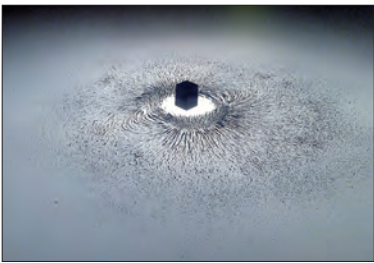
FEJÉR ZOLTÁN

ArtInternational, Isztambul

A harmadik művészeti vásár

Alig néhány hónapja számolhatunk be egy új isztambuli vásár alapításáról (Műértő, 2013. június), ám annak máris újabb vetélytársa akadt. Így a város már három nemzetközi művészeti vásár színhelye: a legidősebb az idén nyolcadik alkalommal megrendezendő, novemberi Contemporary Istanbul. Ugyanaz a szervező- és szakmai bizottság hozta létre 2013 áprilisában első alkalommal az All Arts Istambult, amely – nevének megfelelően – nem csupán a kortárs művészetre koncentrál, hanem klasszikus műtárgyakat, régiségeket és iparművészeti alkotásokat is kínál. Ehhez a kettőhöz kapcsolódott a szeptember közepén indított nagyszabású kortárs vásár, az ArtInternational Istanbul. Mindebből jól látszik, hogy nem tévedtek azok, akik hónapok, sőt évek óta mondják, hogy a 16 milliós metropolisz mind kereskedelmi, mind kreatív értelemben az egyik legújabb művészeti központ. A városban élő helyi, illetve a rendszeresen odalátogató közel-keleti arab és iráni gyűjtők komoly vásárlói potenciált jelentenek. A „tisztn” gazdasági, műkereskedelmi fellendülés mellett pedig folyamatosan diverzifikálódik a művészeti szcéna, újabb és egyre érdekesebb kezdeményezések jelennek meg, a hagyományos és immár nemzetközileg is magasan jegyzett galériák mellett alternatív bemuta-

tóhelyek, nyitott műtermek, erősen kísérletező profillal rendelkező nonprofit szervezetek tűnnek fel. Isztambul tehát a boom elején, vagy legfeljebb közepén tart, érthető hát, ha minél többen igyekeznek ezt a helyzetet kihasználni. Ennek az érdeklődésnek a jele az új vásár is. Ráadásul az ArtInternational alaposan feladta a leckét versenytársainak: egyik társalapítója Sandy Angus, az „art-fair veteran”, ahogy az Art Newspaper nevezte egy korábbi cikkében. Angus nevéhez köthető az Art HK hongkongi, illetve az idén először megrendezett Art13 londoni vásár is, valamint ő az India Art Fair egyik igazgatója. A művészeti igazgatót, Stephane Ackermannnt pedig egyenesen a közvetlen versenytársától, a Contemporary Istambultól igazolták át. Ez lehetőséget adott arra, hogy könnyen átmenjék a vezető isztambuli galériákat, illetve azokat a külföldieket is, akik rendszeresen állítanak ki a városban. Igaz, ez az átmenés nem annyira „cut-and-paste”, mint inkább „copy-and-paste” volt: az általam megkérdezett isztambuli galériások mind tervezik a részvételt a másik vásáron is. Mindennek ellenére kétségtelen, hogy a 62 galériát bemutató ArtInternational hatásos kezdést tudhat maga mögött. Szerencsés volt a helyszínválasztás is, az Arany-szarv-öböl felső szakaszán található közvetlen vízparti, modern rendez-

Ahmed Mater: Magnetism III., 2012
fotó, 250x300 cm

vényközpont tágas terekkel rendelkezik és sok természetes fényt kap – olykor túl sokat is: néhány galériás panaszkodott, hogy a kiállított fotókat túl erős napsugárzás éri. A vásár érzékelhetően inkább a „high-end” gyűjtőkre koncentrál, és ez nem csupán a standok megjelenésére hatott: a legtöbb igen egyszerű, minimalista megjelenésű volt, és nagyon trendi módon kevés – olykor csupán 3-5 – művet állított ki. Ugyanakkor a kínálatot és az árakat is meghatározta a megcélzott réteg: jellemzően inkább középfelső kategóriás műveket lehetett látni. Változatos volt a kínálat műfajok és kifejezési módok tekintetében, valamennyi fontos technika képviseltette magát. Akadtak kifejezetten erős politikai és kritikus-szatirikus művek is, aki viszont „semlegesebb” vagy „könnyedebb” alkotásokat keresett, dekoratívabbakat is találhatott.

Dorotheum, Bécs

Neorokokó zsáner lett a legdrágább

Az évadot a volt császárvárosban stílusosan főúri műtárgyakkal indították szeptember 12-én, de ezúttal az arisztokrata gyűjtemények egykori darabjai mellett szép számmal voltak jelen a katalógus kiegészítő címadásában „jelentős eredetűnek” („bedeutende Provenienz”) nevezett tárgyak. A 170 tétel 10 magyar vonatkozású antikvitásából csak 3 maradt vissza. A sikeres licitek sorrendjében tallózva elsőként említhetjük a „pannon térségből” származó, keményfából faragott, reneszánsz stílusú fedeles ládát, amely XVIII. századi részletek beépítésével készült (900–1100 eurós becsértéke alatt indítva 875-ért kelt el). Egy talpas kánáló ezüsből, 1872-től használt pesti Diána-fejes fémjellel 200-300 eurós sávjában 250-et ért, míg a vele egykorú és azonos összegré becsült talpas fűszerszóró edényke vésett virágmin-tával és monogrammal 188 eurós leütésig jutott. Nem a nemességet, hanem „a tisztas ipart” képviselte a XIX. század elejéről a csizmadia-céh felvidéki fajanszkorsója a mesterseget jelképező szerszámokkal dekorálva (450–700 eurós sávja helyett 375-ért). Alsó részén Pálffy József cirkalmas „JP” monogramos tulajdonosi pecsétjével hitelesítve, az 1790–1810 közötti évtizedekben készült egy klasszicista ülőke (úgynevezett tabouret), aranyozott keményfából, négy lábán domború akantuszlevelekkel, értékét pedig tovább fokozta épségben megma-

radt eredeti kárpitozása, olajágas csíkozással (2500–3000 eurós sávja fölött, 3500-as leütést ért el). Brit gyökereire hivatkozó, ám névtelenségbe burkolózó magyar nemesi família tulajdonából származott egy sötétre pácolt tölgyfából készült, 1650 körülre datált kabinet-szekrény négy magas lábon, két ajtajának keretein faragott geometrikus motívumsorokkal. A ritkaságnak számító bútor 5500–6500 euró között 6250-et hozott. Azonos provenienciával rendelkezett egy keményfából faragott, bőrrel kárpitozott viktoriánus lábzsámolypár

Klasszicista tabouret, 1790–1810
aranyozott keményfa, 50x47x40 cm

az 1870–1880-as évekből, amely 1400–1800 eurós elvárás alatt csak 1250-ig vitte. A történeti fegyverek, egyenruhák és vegyes militária szeptember 13-i árverésének 400 tetele közül 18 volt magyar vonatkozású, és ezekből csupán 4 maradt vissza.

A legdrágább egy 1560-as datálású szablya lett, sárgaréz markolatán fekete bőrbevonattal; ez a darab 1000-ról 6250-ig ugrott. Egy hasonló jellegű és korú, de hiányosabb és sérültebb társa 1200-ról csak 2750-ig jutott. A XIX. század elejéről egy díszkard pengéjét dúsan dekorálták: vésett hadi tróféákkal, ágakkal és virágokkal, ezüstmarkolata plasztikus sasfejen végződik, hüvelyét vörös bársony borítja ezüstveretekkel, amelyeken ovális medaillonban Hermész-fej látható (3000-es elvárás után 5000-ért ütötték le). Egy másik, hasonló korú szablya – hajlított pengéjén vésett mintákkal (turbános törökfej, Nap és Hold csillagokkal), aranyozott bronzmarkolattal és hüvelylyel, mindkettőn dúz virágmustrával – 1 ezerről 1625-ig lépdelt, míg egy további darab ezüstmarkolatát és zöld bársonnyal bevont hüvelyét ezüstveretek mellett ékkövekkel is kirakták (1100 helyett 2125-ig jutott). Pozsonyból a Radetzky-huszárregiment 1910-es tiszti csá-kója 900-ról meg sem állott 2125-ig, míg a hozzá illő sötétkék őrnagyi zubbony 600 helyett 1750 eurót hozott. Első világháborús osztrák-magyar tengerésziszti török 160 és 450 között kínálva 200 és 750 között keltek el – hogy csak a legérdekesebb darabokat említsük. A plakátok, reklámok, képregények 370 tételének szeptember 16-i aukcióján 5 magyar tétel közül 3 cserélt gazdát: Bíró Mihály So habe

Huszártiszti csáko a pozsonyi Radetzky-regimentből, 1910–1911

ich das Christentum nicht gemeint (Nem így képzeltem a kereszténységet) feliratú, 1920-as munkáján Jézus elutasítóan fordul el a hintón utazó, hájas főpapoktól (100 helyett 400 eurós leütéssel), Divéky József ágyút töltő honvédeket ábrázoló kőnyomatával az Isonzo-Ausstellung 1918 plakátja az osztrák-magyar hadifestők és szobrászok tárlatát népszerűsíti (110 helyett 275-ért), és ugyancsak 1918-as évszámot visel Palla Jenő filmreklámja, Marlitt világhírű regénye: A vénkisasszony titka felirattal (140-ról 175-ért). Egyenként 100-ért visszamaradt Végh Gusztáv piros-fehér-zöld ba-

rábban, például a 2012-es dubaji vásáron még egyesével árult darabokat most már 15 darabos, ötpéldányos sorozatban, együtt lehetett csak megvenni 22 600 dollárért. A dzsiddai Athr Gallery ismét bemutatót egy imaszőnyeget Musaed Al Hulistól, aki már több sorozatot készített különböző anyagokkal, korábban például golyóscsapágyakból, most pedig láncokból, a „szőnyeg” végén lakatokkal, 5900 dollárért. Ugyanitt Ahmed Mater széles körben (el)ismert művét is meg lehetett vásárolni: egy mágneskocka köré szórt vasreszelék a kocka forgatása után hasonló vizuális hatást kelt, mint a mekkai zarándokok látványa. Az installációt dokumentáló nyolcpéldányos fotó 38 ezer dollárért keresett új gazdát. Önmagában is érdekes, az utóbbi hetek törökországi eseményeinek tükrében pedig még aktuálisabb a magyar származású berlini művésznő, Sophia Pompéry video-sorozata: egy nemzeti ünnep alkalmával magas épületekre nagyméretű Atatürk-portrézástlokat helyeztek, amelyeken az enyhe szélmozgástól furcsa, olykor groteszk grimaszok keletkeztek. Az ötpéldányos videókat 4200 euróért kínálta a párizsi Galerie Dix9, amely a standján szülőkiállítást rendezett a művésznőnek. Két magyar galéria is részt vett a vásáron. A Deák Erika Galéria Vitaly Pushnitsky, Szűcs Attila és Alexander Tinei műveit, a Viltin Galéria pedig Asztalos Zsolt, Chilf Mária, iski Kocsis Tibor és Tibor Zsolt alkotásait kínálta. SOMHEGYI ZOLTÁN

zsarózsacsokros pünkösdi plakátja az Érdekes Újság ajánlásával, illetve az 1970-es évekből származó kurió-zum, a pápai hűskombinát színes mázú, konzerv-reliefekkel rakott kerámiatányérja. A XIX. századi olajfestmények és akvarellek 285 tetele szeptember 17-én került kalapács alá. A kínálat színvonalának és a kereslet volumenének párhuzamos csökkenését jelzi, hogy 16 magyar képből csak 5 kelt el, és olyanok is beragadtak, mint a Molnár Józsefnek tulajdonított itáliai kútjelenet, vagy id. Mar-kó Károly műhelyéből a Kecse-pásztor sziklás tájban (1857) című olajfestmény – egyenként 4000–5000 euróért, illetve Eisenhut Ferenc Eger ostroma című vázlata 5000–7000 között, az utóbbiak Bellák Gábor szakvéleményével. A legdrágább Hamza János régebben már többször szerepelt képe, a rokokó szerelmespár – historizáló kosztümökbe öltöztetett modellekkel beállított műtermi jelenet – lett, amely 7–10 ezer eurós sávján belül, 8750 eurós leütést ért el. Neogrády László négy, „sorozatban gyártott”, erdős-hegyes-patakos téli táját 1500-tól 3000-ig terjedő sávban kínálták, az egyik 3250, a másik 2250 euróért váltott tulajdonost. Steinacker Alfréd hol fordított keresztnevet (Derfla) használta művésznévként, hol „A. Stone” szignóval látta el képeit, mint a most kalapács alá került művén, amely megvadult lovakat fékezni igyekvő csikósokat ábrázol (1500–2000 eurós sávjának alsó határán ment el). Végül Kárpáthy Jenő kertben varrogató hölgyről festett zsánerét 1000–1500 eurós sávjában, 1250-ért értékesítették. WAGNER ISTVÁN

A 15. SZEGEDI KÖNYVÁRVERÉS

2013 november 9-én, 10 órától
a MTA Szegedi Központjának Dísztermében
/Szeged, Somogyi u. 7. Dóm tér/ kerül megrendezésre

Szervezők:

Dekameron Antikvárium, Könyvmoly Antikvárium

Katalógus kérhető:

Lazi Kft., Szeged, 6701 Pf: 954 Tel: 62/407-511, 62/423-325
A katalógus megtekinthető és letölthető a www.konyvmoly.hu honlapról.

E-mail címek:

ugyfel@konyvmoly.hu, info@lazikiado.hu

MŰÉRTŐ

A Műértő című
művészeti folyóirat

LAPMENEDZSER

munkatársat keres.

Feladatok:

- a kiadvány üzleti képviselése, menedzselése,
- hirdetési/szponzorációs megoldások kialakítása, megvalósítása,
- kapcsolattartás az üzletfelekkel, galériákkal,
- marketingakciók kialakítása, lebonyolítása,
- együttműködés a szerkesztőszéggel.

Követelmények:

- a művészeti, szponzorációs és hirdetési piac ismerete, megfelelő kapcsolatrendszer,
- jó kommunikációs és kapcsolatteremtő képesség,
- kreativitás, önálló gondolkodásmód,
- angolnyelv-tudás.

Részmunkaidős foglalkoztatás is lehetséges.

Jelentkezni a következő e-mail címen lehet:

lapmenedzser@muerto.hu

Vállalati mecenatúra Franciaországban

Társadalmi presztízs – adókedvezménnyel

A gazdasági és művészvilág összefonódására tett első kísérletek, a vállalati mecenatúra kibontakoztatására irányuló első jogi és pénzügyi kereket nyújtó intézkedések Franciaországban az 1980-as évek során Jack Lang és François Léotard kulturális és kommunikációs, illetve Édouard Balladur pénzügyminiszternek köszönhetően születtek meg. A francia törvény meghatározása szerint a mecenatúra olyan közérdekű akciót, személyt, szervezetet támogató tett, amelyért az adományozó nem vár el semmiféle ellenszolgáltatást. Az adomány olyan különféle területeket támogathat, mint például a sport, a környezetvédelem, a humanitárius és a kulturális események, vagy például a kulturális örökség védelme. A mecenatúra jogi kereteit napjainkban meghatározó rendelet 2003-ban született meg, és Jean-Jacques Aillagon kulturális miniszter nevéhez köthető.

Miért jó mecénásnak lenni?

A mecénásszerepet felvállaló cég nem csupán alkalmazottainak és partnereinek küld pozitív üzenetet, nem csupán nagyobb társadalmi megbecsülésnek örvend, hanem ezeken túl még gazdasági kedvezményeket is élvez. A kulturális élet finanszírozásában mecénásként megjelenő magánszereplőknek az állam figyelemre méltó adókedvezményeket kínál. A törvény szerint az adomány összegének 60 százaléka leírható a vállalat társasági adójából, ennek mértéke pedig a cég nettó árbevételének maximum 0,5 százalékát teheti ki.

Kiket és hogyan lehet támogatni?

A kulturális mecenatúra esetében a legfontosabb támogatásra jogosult szereplők a francia állam, illetve az önkormányzatok által fenntartott intézmények, valamint a közérdekű szervezetek, a közhasznú és a vállalati alapítványok, a múzeumok és a műemlékek. Különösen ösztönző rendelkezések határozzák meg a zene, a színház, a kulturális örökség, a kortárs művészet, illetve a közgyűjtemények megőrzésének és gyarapításának lehetséges módjait. Azok a cégek például, amelyek kortárművészeti alkotást vásárolnak, az ezt követő négy éven keresztül a vételár összegét egyenlő részletekben leírhatják adójukból. Feltétel, hogy ezen időszak alatt a cégnek biztosítania kell a vásárolt műtárgy bemutatását a nagyközönség számára – és nem csupán a cégvezető irodájában. Ugyanez az intézkedés vonatkozik a hangszerek vásárlására, amelyeket aztán ingyen bocsátanak professzionális előadók vagy konzervatóriumi diákok rendelkezésére. Érdekes kategória az úgynevezett „trésor national”, azaz nemzeti kincs megvásárlásához való hozzájárulás. A nemzeti kulturális örökség szempontjából kiemelten fontos alkotások exportálását a francia állam megtagadhatja, ugyanakkor a tilalmat követő 30 hónapon belül vételi ajánlatot kell tennie a tulajdonos felé. A vételárat egy független szerv határozza meg, az állam pedig a műtárgy megvásárlásához szükséges

összeget leginkább magántámogatások segítségével teremti elő. Ha egy vállalat ilyen jellegű kincs megvásárlásában segít az államnak, akkor az adomány összegének 90 százalékát leírhatja az adójából.

Mi a helyzet a múzeumok területén?

Fontos hangsúlyozni, hogy Franciaországban a mecenatúra (mécénat) nem egyenlő a szponzorációval (parrainage), amelytől a támogató cég közvetlen hasznot remél, ugyanakkor nem jogosult olyan adókedvezményekre, mint a mecenatúra esetében. A két fogalom jogilag egyértelműen különválik, de a gyakorlat azt mutatja, hogy a múzeumok

A Chloé divatház jubileumi kiállítása
Palais de Tokyo, Párizs, 2012

az állami finanszírozás folyamatos csökkenése miatt igyekeznek a hiányt magánpénzekből pótolni, ami gyakran a határok elmosódásához vezet. A kulturális mecenatúrát folytató cégek a finanszírozásért cserébe manapság már nem elégszenek meg a plakáton elhelyezett logóval és a VIP-ügyfeleknek járó tárlatvezetéssel; ennél többre számítanak, igazi partnerkapcsolat kiépítését várják. Erre a tendenciára a párizsi Palais de Tokyo szolgáltatja talán a legjobb példát. A kortárművészeti intézmény hatalmas, 20 ezer négyzetméteres Szajna-parti épülettel rendelkezik, de saját gyűjteménye nincsen, ugyanakkor termeit újra és újra különféle kiállításokkal kell megtöltenie. Éves költségvetésének felét az állam biztosítja, a másik fele pedig magánpénzekből érkezik – olyan adományozóktól, mint például a Fondation Pierre Bergé – Yves Saint Laurent, az Orange telekommunikációs cég vagy a Gaz de France. Az új igazgató, Jean de Loisy, a Fondation Cartier egykori vezetője már régóta tisztában van azzal, hogy a mecénások komoly és egyre növekvő szerepet játszanak a közgyűjtemények életében, éppen ezért nem is riad vissza különféle alternatív finanszírozási modellek tesztelésétől. Ez lehet az épület egyes részeinek céges rendezvényekre való bérbeadása, az étterem „külsős” üzemeltetése, vagy akár olyan luxusmárkák saját szervezésében megrendezett kiállításai, mint a N°5 Culture Chanel vagy a Chloé divatház. Mindezzel természetesen kiváltja a szakma fanyalgását.

Bár az adományok változatos területeket támogatnak, az elmúlt 5 év tendenciája mégis azt mutatja, hogy a mecenatúra rendszere elsősorban a nagy, vezető intézményeknek ked-

vez. Az is igaz, hogy a mecénások egyre jobban meggondolják, hová, mire és mennyi pénzt szánnak. A Louvre tavaly szeptemberben átadott iszlám művészeti részlegének megújítására 10 millió eurót juttatott ugyan a francia állam, de a magánszféra 56 millióval járult hozzá a munkálatokhoz. A Grand Palais épületében négy évvel ezelőtt megrendezett Picasso et les Maitres kiállítását a luxusipar globális piacvezető csoportja, a francia LVMH (Louis Vuitton Moët Hennessy) félmillió euróval támogatta, bár manapság az ilyen jellegű összegek ritkán haladják meg a 100-200 ezer eurót. Szintén jó példa a Musée d'Art Moderne két évvel ezelőtti Jean-Michel Basquiat-kiállítása: költségvetésének egyharmadát, azaz 370 ezer eurót a Carmignac Gestion befektetési társaság egyedül finanszírozta. Az ugyanitt nemrég zárult Keith Haring-tárlat támogatásához – összesen 440 ezer euró összegyűjtéséhez – négy mecénás vállalatra volt szükség.

A válság nem csupán a támogatásra fordított összegek mértékét csökkentette, hanem azok elosztási módján is változtatott. Az 1979-ben alapított és 180 tagot számláló ADMICAL (Association pour le Développement du Mécénat Industriel et Commercial – Egyesület az Ipari és Kereskedelmi Mecenatúra Fejlesztéséért) számításai szerint a tavalyi évben a vállalati mecenatúra költségvetése 1,9 milliárd euró volt, ebből a kulturális terület kevesebb, mint 30 százalékot, összesen 494 millió eurót tett ki. Ez drámai csökkenés a krízis előtti 975 millió euróhoz képest, ráadásul úgy tűnik, hogy ez a summa a jövőben tovább apad. A szervezet szerint ugyanakkor a gazdasági válságnak pozitív hatásai is vannak. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy bár a cégek kevesebbet adnak, de a korábbinál jóval több energiát fektetnek kvalitatív, tartós partnerkapcsolatok kialakításába; a támogatott művészekről például a cég életében való komolyabb szerepvállalást várnak el.

De hozott a visszaesés egy másik jelentős változást is. Egyre több cég fordul a kulturális projektek helyett a különféle szolidaritási akciók felé, illetve új tendencia az úgynevezett „keresztezett mecenatúra”, amelynek során a vállalatok szociális hatással is bíró terveket támogatnak – így például bizonyos negyedekben, városrészekben a kultúrához való könnyebb hozzáférést.

Az állam egyre csökkenő szerepvállalása, a céges mecenatúra csökkenése, illetve a vállalatoknak a szociális szektor felé fordulása mellett a múzeumokat még a magánalapítványok gyors ütemű szaporodása is nyomaszthatja. Ilyen lesz például a milliárdos François Pinault alapítványa, a 2016-ban nyíló R4, amely 25 ezer négyzetméteren több műtermet és kiállítóhelyet foglal majd magában. Az ilyen jellegű vállalkozások láttán okkal merül fel a kérdés, hogy a saját alapítvánnyal és kiállítóhellyel rendelkező cégek hogyan és miből folytatják majd a közintézmények támogatását. Ha már rájuk sem lehet számítani, akkor ki marad?

MOLNÁR DÓRA

Három év tapasztalatai a londoni Sotheby'snél

Egy aukciósház anatómiája

2008 őszén a Hermann Nitsch-kiállítás megvalósítása több hónapot vett igénybe, ennek során először éreztem úgy, hogy közel kerültem a nemzetközi művészeti szcénához. Akkor már három éve működtettem a saját galériámat, mégis úgy döntöttem: mozdulni szeretnék. Sikertől felvételt nyernem a londoni Sotheby's Institute of Artba, és úgy vágtam neki a költözésnek, hogy az egyetlen ismeretségem Nyári István festőművész volt, akihez hosszú évek óta fűzött munka- és baráti kapcsolat.

Még csak két hete voltam Londonban, amikor a téli szezon egyik legizgalmasabb eseménye, az esti impresszionista árverés következett az aukciós naptárban. Egyik professzorunk arra figyelmeztetett, hogy ezekre az árverésekre jegyet kell foglalni; külön ülő- és állóhelyeket, amelyekből az ülőhelyeket a vásárlóknak tartják fent. Azt tanácsolta, igyekezzünk, hogy legyen lehetőségünk állóhelyet foglalni telefonon. Úgy gondoltam, próbáljuk ki élesben a híres magyar találmányt. Kiszaladtam egy piros utcai telefonfülkéhez, tárcsáztam a szükséges számot, és elhadartam, hogy magyar és osztrák gyökereim miatt rendkívüli módon érdekelne az árverés első két tétele, azok a gyönyörű Schiele-rajzok, amelyek megvásárlásához mindenképpen ülőhelyre lenne szükségem. A terv sikerrel járt, így a terem közepéről élvezhettem a legnagyobb show-t, amit valaha láttam. Az aukcionáló szurkálódása a vevőkkel, az ellenállhatatlan charme, ahogy vásárlásra ösztönözte őket, a telefonos licitet tartó alkalmazottak, akik ordibálva, egymást szinte lökdösve próbálták minél messzebbre és magasabbra nyújtani a kezüket, hogy a teremben mindenkit túlszárnyalhassanak – mindez annyira megfogott, hogy abban a pillanatban eldöntöttem: ezt akarom csinálni.

Az aukció után egy vacsorán velem szemben teljesen véletlenül egy, a Sotheby's kötelékébe tartozó hölgy ült az asztalnál. Próbáltam tőle minél többet megtudni a lehetőségekről, és azt is megmutatni, hogy mennyire szeretnék az este látott varázslat részese lenni. Végül kaptam egy névjegykártyát, és tudtam, ettől kezdve már csak rajtam múlik minden. Az iskola végzése mellett folyamatosan próbáltam megtalálni azt a kaput, amelyen bejuthatok. Májusban kaptam a hírt: várnak interjúra. Egy gyakornoki pozícióról volt szó.

A Sotheby's álláslehetőségei nem nyilvánosak, jelentkezni csak úgy lehet, ha az illetőt megkeresik, vagy ha valaki, aki már ott dolgozik, személyesen ajánlja. A belépő pedig szinte minden esetben a gyakornoki állás. Nem kávéfőzésre kell itt gondolni, hanem minden olyan munkára, amire a szakértőknek nincs idejük: kutatás, telefonok fogadása, különböző dokumentumok cipelése egyik irodából a másikba. Csupa olyan feladat, amelyek során az, aki ügyes, a cégen belül ki tud építeni magának megfelelő ismeretséget és kapcsolatrendszert annak érdekében, hogy később teljes állást kaphasson. Az interjú során

Sotheby's székház, London

© Sotheby's

világossá vált: semmilyen jelentősége nincs, hogy Magyarországon én már éveket töltöttem a műkereskedelemben. Mivel mindig is kifejezetten a modern festészet érdekelt, ezért egy szakértői osztályon képzeltem el magam. Az interjú végén azonban egy olyan részleget ajánlottak lehetőségként, amiről addig nem is hallottam. Megnevezéséből – Valuations Department (értékbecslési osztály) – arra következtettem, hogy a Sotheby'shez beérkező tárgyak felbecslése a dolguk. Hamar kiderült: tévedtem. Ez a részleg – röviden összefoglalva – olyan kiemelt ügyfelek komplex, több kategóriát felölelő gyűjteményeivel foglalkozik, amelyek minimum pár száz, de nemritkán több ezer tárgyból állnak, és az összértékük is sokszorosa egy átlagos magyar aukció teljes forgalmának.

A három hónapos gyakorlatra a nyári időszakban került sor. Már az első napokban rájöttem, hogy a hely, ahova kerültem, és a munka, amit végezniem kell, a lehető legizgalmasabb. Hogyan működik ez az osztály, és pontosan melyek a feladatai?

Az aukciósház egészét nézve a cég szerkezete két fő részre osztható. Az első a szakértői osztályok csoportja – egy ekkora aukciósházban minden kategóriának külön részlege van. Így külön csapat foglalkozik a bútorkkal, egy másik az ékszerekkel, a festészetben belül pedig minden korszaknak saját irodája van. A részlegek mérete mindig arányos az adott kategória fontosságával, piaci részesedésével. Így míg a kortárs vagy a modern művészeti részleg körülbelül 40–40 fővel dolgozik, addig az ezüst árverezésével mindössze ketten-hárman foglalkoznak.

Az osztályok gyakorlatilag külön cégeként működnek a vállalaton belül; saját főnökkel, szakértőkkel, adminisztrátorokkal, asszisztensekkel és saját költségvetési igazgatóval. Ezek a részlegek – mint mini-aukciósházak az aukciósházon belül – harcolnak a beadókért, a vevőkért, a plusz kiadásokért (például hogy többet költhessenek virágra,

vagy hogy még egy asszisztenst alkalmazhassanak). Persze a „mini” kifejezés humorossá válik, ha arra gondolunk, hogy csak az impresszionista és modern művészetek osztálya 200 millió dollár forgalmat csinált idén nyáron, amely tradicionálisan az év leggyengébb szezona.

A másik nagy szerkezeti egységbe tartoznak a kiszolgálórészlegek és az olyan osztályok, amelyek az egész rendszer működését segítik elő. Ide tartozik többek közt a marketing, a Business Intelligence (üzleti információszerzés), a katalógusokat tervező és kivitelező irodák, és a Valuations Department is,

és ugyanúgy. A művelet végére aztán az egyik kép „véletlenül” kimarad, egyszerűen már nem jut neki hely a falon. „Mi lenne, ha ezt esetleg eladnánk? – hangzik a kérdés. – Szívesen segíték ebben is.”)

A Valuations Departmenten kétféle pozíció létezik: manager és asszisztens. Amikor elindul egy projekt, azt az ahhoz beosztott manager veszi a kezébe. Ellátogat az ügyfélhez, ahol azonkívül, hogy tisztázzák, pontosan mire is van szükség, felméri a terepet: hány műtárgyról van szó, ezek milyen kategóriákba esnek, és így tovább. Ennek alapján lehet összeállíta-

Fotó: Kovács Nóra

Kovács Dávid: a lehető legjobb helyre kerültem

ahol megkezdtem a gyakorlatomat, és ahol végül több mint három évet töltöttem teljes állásban.

A Valuations Department kiemelt ügyfelek gyűjteményeinek felbecslését intézi – hogy miért nem úgy írom: „végzi”, azt mindjárt részletezem. Annak, hogy befut egy ilyen megbízás, vagy a cég saját ötletből vezérelve ajánlja fel valakinek, hogy felbecsli a kollekciót, több oka is lehet. Az ügyfelek részéről eladási szándék, biztosítás, adózás, örökösödés; az aukciósház oldaláról maga az információ, illetve bizonyos esetekben a ráhatás. (Régi trükk, amikor a kereskedő felajánlja kliensének, hogy szívesen átrendezi a festményeket a lakásában, hiszen régóta lógnak már ugyanott

ni azt a szakértői csapatot, amely a munkát elvégzi – fotóznak, katalogizálnak és kutatnak, ha szükséges. A manager amellett, hogy a teljes folyamat összehangolását végzi, a helyszínen irányítja és segíti a szakértőket, hogy a végeredmény pontosan az legyen, amire az ügyfélnek szüksége van. Azoknak a kollekcióknak, amelyekkel az osztály foglalkozik, meg kell felelniük bizonyos követelményeknek. Bár nincs kőbe vésve, de darabszámról pár száztól több ezerig, összértékben pedig egytől akár több százmillió fontig terjed a skála. Mint már említettem, minden itt feldolgozott gyűjtemény igencsak komplex, több kategóriából áll össze – hiszen ha csak egy karóra-kollekció-

ról van szó, azzal általában az órák osztálya is elboldogul, míg egy több részleget átfogó, 10-20 embert igénylő, sok ezer tárgyas, esetleg több országban elhelyezkedő anyag felbecslésére már nincs kapacitása. Ekkor jön a képbe a Valuations Department és az ott dolgozó managerek.

Talán a leírtakból is kitűnik, hogy miért kerültem a lehető legjobb helyre – itt egészében, testközelből láthattam a világ (de legalábbis Európa) legnagyobb kollekcioit. Tevékenységem nem volt leszűkítve egy adott kategóriára, folyamatosan rengeteget tapasztalhattam és tanulhattam, nem is beszélve az utazásról. Vezettem olyan projektet is, amelyben 21 szakértő vett részt, és pár hét alatt öt országot kellett bejárni ahhoz, hogy az összes felbecslőni kívánt műtárgyat szemügyre vehessük. A munka élvezete mellett pedig lehetőség nyílt arra, hogy cégen belüli kapcsolatrendszeremet fejleszthessem, hisz míg aki például könyvekkel foglalkozik, és talán sosem kerül kapcsolatba más területeken tevékenykedő munkatársakkal, addig én folyamatosan dolgoztam az összes szakértői osztállyal, és különös feladatok esetében a releváns kiegészítő részlegekkel is.

A nyarat tehát itt kezdtem mint gyakornok. Szerencsémre ebben az időszakban sokan voltak szabadságon, így az emberhiány miatt több olyan feladatban is tevékeny részt vállalhattam, amelyekre más esetekben – valószínűleg – nem vontak volna be gyakornokokat. Az itt eltöltött három hónap alatt próbáltam minden lehetőséget megragadni annak érdekében, hogy teljes állásra szerződtessenek. Az év elején elvégzett, egyszemeszteres kurzus után felvételt nyertem a cég mesterképzésére is, így a nyári gyakorlat végeztével szinte azonnal visszaültem az iskolapadba. A cél továbbra is az maradt, hogy a Sotheby'snél maradhassak. *(Az írás folytatását következő számunkban olvashatják – a szerk.)*

KOVÁCS DÁVID

Retró design és porcelán, északon

Nem luxus, életforma

Érdekes megfigyelni, mennyire változnak a fogalmak országonként. Nálunk léteznek designboltok, ahol lehet venni designszéket. De mi van a többi bútorbolttal? Ott nem design – azaz okosan és esztétikusan megtervezett – széket árúsítanak? Svédországban a két fogalom nem válik el. Minden szék – és persze asztal, fotel, tűzhely – designdarab, akárcsak a csészek, a táányérok, a fürdőszobai kád, a repülőtéri terminál, a metróállomás, a felmosófa vagy a mosogatókefe.

A tárgyak immanens része az esztétikum és a forma, az ergonómia, a praktikum, a gyárthatóság, a minőség egysége. Így lesz aztán a filéres árucikk is a maga műfajában ugyanolyan érték, mint a sok száz koronába kerülő, márkás kanapé vagy utcabútor. Ennek az is része, hogy úgy ismerik az alkotók nevét, mintha celebek lennének. Svédország egyik legkiterjedtebb iparága a formatervezés, ami persze pontatlan meghatározás, hiszen a design mindegyik ágazat részét képezi. A nyolcvanas években lépett ki a nemzetközi porondra Thomas Sandell, Pia Wallén, Mats Theselius és Jonas Bohlin. Külön törzcsapata van az IKEA-nak, amely a világon talán a legsikeresebben népszerűsíti

a smålandi designt, de a svéd életforma és gasztronómia „exportjában” is jelentős a szerepe. Külön felelősséget, ismertséget, népszerűséget is jelent, hogy a legegyszerűbb poháron vagy locsolókannán is olvashatjuk a tervező nevét.

Fotel, születésnapra

Az egyik közeli idős svéd rokonom annak idején a 60. születésnapjára egy legendás designer által tervezett, drága fotelt kapott. (Ez már önmagában is jellemző – egyrészt, mert a nők átlagéletkora 85 év, tehát 60 évesen a jövőre terveznek, másrészt mert hol másutt ajándékoznának ilyen alkalomra fotelt?) Azóta eltelt húsz év, és a szék egy nappal sem látszik idősebbnek, pedig használják, ugyanúgy funkcionál, és ugyanolyan szép. (A rokon se változott sokat.) Az utódok majd megöröklik, és még vagy 20 évig használják a könnyed vonalvezetésű, szürke bárányszőrrel bevont bútor.

Ebből következően más a retró fogalma is. A 40-50 évvel ezelőtti – a legnépszerűbb formatervezésű – bútorok és porcelánok egy részét újra gyártják, mert a fiatalok körében is nagy rájuk az igény.

Lakás a múzeumban

Mindez arra szoktat, hogy becsüld meg, amid van (a múltad is), ne pazarolj, de legyél igényes. Ez a szemlélet – főleg a takarékoság – abból az időszakból származik, amikor Svédországban nagy volt a szegénység, milliók éheztek, és fagyókereket öröltek meg lisztnek. Akkor vándoroltak ki több mint egymillióan Amerikába. Ezt ma már nehéz elképzelni erről a jólétéről híres, igaz, humánus szociálpolitikájába lassan belerokkanó országról.

A Nordiska Museet Svédország egyik legnagyobb múzeuma. Nos, itt egy egész berendezett lakás van kiállítva: pontosan olyan, ahogyan milliók számára kitalálták annak idején a negyvenes–ötvenes években. Ugyanazok a méretek, kellékek, fürdőkád, fűszertartó és késtartó, és ugyanolyan a szemétdobó kilincse. Ilyen lakás – bár bizonyára létezik még valahol vidéken – múzeumba való, mert része egy ország törtelmének, akárcsak a népautó, a Volvo.

Stig és a többiek

A svéd régiségboltokban nagy mennyiségben tartott darab például egy egyszerű, ötvenes évekbeli kék-fehér

virágos kávékészlet, amelyre mi, magyar porcelángyűjtők rá se hereditenénk, de a svéd vevő pontosan tudja, hogy ez Gustavsberg-termék, és azzal is tisztában van, ki tervezte: Stig Lindberg (1916–1982). A svéd design egyik ki-robbanó tehetségű művésze volt ő, aki több mint 150 különféle dekorral díszített porcelánt és még ki tudja, hányféle tárgyat – textilt, tapétát – tervezett, művészi szempontból is polihisztornak számított. Mára talán a legnépszerűbb porcelándeckorja a Berså névre hallgat, amelyet 1960–1974 között gyártottak futószalagon (nem egyedi festésű, hanem matricázott termékekről beszélünk). Ma már sok ezer svéd koronát ér egy ilyen zöld leveles eredeti étkészlet – csak egy salátástál 1800 korona –, de a Blå Husar nevű kék-fehér klasszikus sem sokkal olcsóbb, vagy a barnafehér korszakot idéző Coq. Egy részüket lehet kapni újonnan is.

Ugyancsak népszerű tervező Margareta Hennix, a maga szépséges tulipános készletével. Bibi Breger elsősorban csíkos csészéiről híres; igazi ritkaság ma már az a kávékészlet, amelyet Silvia királyné 50. születésnapjára tervezett, svéd nemzeti színekben. Klasszikus művésznek számít Wilhelm Kåge, aki már 1960-ban elhunyt, de Pyro csészei még mindig népszerűek.

Minden, ami retró

A kávékészlet Svédországban egyébként alapvető fogyeszköz, ugyanis a fika, avagy kávézás ugyanolyan szertartás, mint Angliában a teázás: szent és sérthetetlen. A munkahelyeken a délelőtti és/vagy délutáni kávészünet szinte kötelező. Ekkor nemcsak kávéznak, hanem mindig adódik némi sütemény vagy szendvics is – ünnepélyesebb, elegánsabb alkalmakkor hétféle süteményt illik kínálni. A hosszú, a mi ízlésünknek gyöngé kávé (amely az üzletekben, éttermekben többnyire utántölthető) csupán ürügy a társalgásra, a megvagy éppen kibeszélésre.

Külön magazint adnak ki Retro néven, amely a régi tárgyak gyűjtőinek kedvence, fellelhető benne az ötvenes évek Barbie babái, tapétái, fotók az ABBA korai korszakából, aminek aktualitását a májusban megnyílt és óriási népszerűségnek örvendő stockholmi ABBA-múzeum adja. A folyóirat bemutat gyönyörűséges ötvenes évekbeli bútorokkal berendezett lakásokat, hatvanas években készített üvegvázákat és műanyag tárgyakat is.

Herendire is rábukkanhatunk

Természetesen sok száz vagy ezer régiségbolt található szerte Svédországban, ahol a klasszikus antik porcelánok is megtalálhatók. A legnagyobb ára és tekintélye a Rörstrandnak van, amely a mi herendinknek felel meg: mindegyik jól szituált svéd család rendelkezett ilyen étkészlettel, amelyből lehet, hogy mára csak pár darab maradt, de azzal ünnepi alkalmakkor büszkén terítenek. A svéd gyűjtők ugyanannyira vevők a régi japán, kínai, vagy éppen orosz porcelánokra is – egy-egy magányos csésze vagy tányérka is elkél, hiszen dísznek, ajándéknak, alátétnek megteszi. A Rosenthalnak nincs akkora renoméja, mint nálunk, és általában igaz

Porcelánhívők paradicsoma

Azoknak, akik Stockholmban járnak – akár retróra vágynak, akár nem –, jó szívvel tudom ajánlani Gustavsberget, amely nem csupán régi porcelángyár, hanem egész napos művészeti-kulturális-családi program Stockholm egyik külső kerületében.

Az 1825-ben alapított Gustavsberg a ma Svédországban élőknek leginkább a vécévízöblítő felső gombjának emblémájáról ismert. A gyár az 1940-es években állt rá fürdőszobai szaniterek gyártására, de közben nem feledkezett meg a sok ezer (retró és új dekoros) étkezési porcelán előállításáról sem. Ma mindössze 20 ember dolgozik a régi gyárban (mindent számítógépek vezérelnek), de maga a komplexum, amelyet ügyes marketingpolitikával és szervezésekkel átmentettek a jövőnek, sőt felvirágoztattak, példamutató. Manapság ez Svédország egyik legnívósabb designtárgy-lelőhelye. Található itt antik porcelánokat felvonultató gazdag múzeum, de emellett outlet butikok is a legszébb Orrefors, Iittala és Kosta Boda üvegtárgyakkal, valamint szálloda, régiségbolt, népszerű kávézó-étterem – ahol olykor várni kell az asztalokra, olyan sokan vannak –, kortárs galéria, kiállítási központ, park, külön interaktív programok a porcelánt megfájni, festeni óhajtó gyerkőcöknek.

Mivel Gustavsberg a tenger partján fekszik, festőien romantikus kikötővel, akár kishajóval is érkezhetünk. A design-élménycentrum a főváros központjából fél óra alatt helyi busszal is könnyen elérhető.

ez a német porcelánokra, holott ismerik Böttgerék érdemeit.

Az ember szíve megdobban, amikor a Gamla Stan (az óváros) egyik régiségboltjában szép, régi herendi porcelánra bukkán – hát még, amikor kiderül, hogy a bolttulajdonos fiatalember pontosan tisztában van a tárgy értékével, annak megfelelő áron kínálja, és akcentus nélkül ejti ki a manufaktúra nevét.

Megmaradtak a régi tárgyak

Annak, hogy ennyi régi tárgy megmaradt (és ezt a szépen rendbe hozott, múzeumként vagy hotelként-kávézőként is funkcionáló svéd kastélyok is példázzák), az az oka, hogy erre felé több mint 200 éve nem volt háború. Az I. és a II. világháborúból nem sokat éreztek – talán csak annyit az utóbbiból, hogy nem lehetett mindig kávé kapni, a tengeren érkező szállítmányokat ugyanis olykor bombázták. A családok birtokában is rengeteg műkincs rejlik, de erről csak az szerez tudomást, aki belép ezekbe a lakásokba. A tulajdonosok (akár milliomosok, akár egyszerű középosztálybeliek) nagyjából egyformán öltöznek, és sohasem hivalkodnak az utcán a gazdagságukkal. (Ennek oka a vallásból is fakad, az evangélikus hívők puritánsága mindmáig megmaradt, akárcsak a jótékonykodás, a segítőkészség, a gondoskodás az öregekről és az esettekről, valamint az állatok védelme.)

ELEK LENKE

52 árverés október 4–november 15.

Aukciós naptár

nap	óra	axio tárgytipus	árverező	árverés helye	kiállítás helye	ideje
10. 05.	15.00	 43. festmény- és műtárgyárverés	Villás Galéria és Aukciósház	Debrecen, Bem tér 2.	az árverés helyszínén	okt. 5-ig
10. 05.	11.00	festmény, grafika, műtárgy	Műgyűjtők Háza	II., Zsigmond tér 13.	az árverés helyszínén	okt. 4-ig
10. 07.	18.00	76. Heti Árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 08.	17.00	 bútorok, XIX-XX. századi festmények	Nagyházi Galéria	V., Balaton u. 8.	az árverés helyszínén	okt. 6-ig
10. 09.	17.00	 Nagy József néprajzi gyűjteménye	Nagyházi Galéria	V., Balaton u. 8.	az árverés helyszínén	okt. 7-ig
10. 10.	18.00	 Nagy Ázsiai Árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 10.	18.00	 ékszer	OREX Óra-Ékszer Kereskedőház Zrt.	OREX Óra- és Ékszerszalón, VI., Andrássy út 64.	az árverés helyszínén	www.orex.hu
10. 10.	17.00	könyv, plakát, kézirat	Pest-Budai Árverezőház	VII., Erzsébet krt. 37. I. emelet	az árverés helyszínén	az előző héten
10. 10.	18.00	11. aukció (geometrikus művészet, fotók)	Bikszady Galéria	V., Falk Miksa u. 24-26.	az árverés helyszínén	az előző héten
10. 11.	17.00	 9. árverés	Babel Antikvárium	Budapesti Ügyvédi Kamara, V., Szalay u. 7.	V., Homvéd u. 18.	okt. 1-11-ig
10. 12.	11.00	festmény, grafika, műtárgy	Műgyűjtők Háza	II., Zsigmond tér 13.	az árverés helyszínén	okt. 7-11-ig
10. 14.	18.00	77. Heti Árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 15.	18.00	 filatélia, papírrégiség, festmény, műtárgy, numizmatika	Darabanth Aukciósház	www.darabanth.hu	VI., Andrássy út 16.	az előző héten
10. 16.	18.30	 Erato: minden, ami akt, erotika, szerelem	Pintér Galéria és Aukciósház	V., Falk Miksa u. 10.	online	online
10. 17.	18.00	 II. Holló és Alföldi festők árverése	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 17.	17.00	műtárgy	Pest-Budai Árverezőház	VII., Erzsébet krt. 37. I. emelet	az árverés helyszínén	az előző héten
10. 18.	17.00	numizmatika, militaria	Pest-Budai Árverezőház	VII., Erzsébet krt. 37. I. emelet	az árverés helyszínén	az előző héten
10. 18.	18.00	ősi nagyárverés	Virág Judit Galéria	Budapesti Kongresszusi Központ	V., Falk Miksa u. 30.	okt. 5-17-ig
10. 18.	17.00	 9. könyvárverés és az 501. tételről 2. ajánlójegyzék	Babel Antikvárium	Budapesti Ügyvédi Kamara, V., Szalay u. 7.	V., Homvéd u. 18.	okt. 8-18-ig
10. 19.	11.00	festmény, grafika, műtárgy	Műgyűjtők Háza	II., Zsigmond tér 13.	az árverés helyszínén	okt. 14-18-ig
10. 19.	15.00	 világsztárok sokszorosítva	Belvedere Szalon	V., Szent István tér 12.	az árverés helyszínén	okt. 18-ig
10. 20.	17.00	értékesítéssel egybekötött nemzetközi kiállítás	Abigail Galéria és Aukciósház	V., Párizsi u. 4.	az árverés helyszínén	okt. 21-nov. 23-ig
10. 21.	18.00	78. Heti Árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 24.	18.00	 nagy festményárverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 24.	17.00	 32. könyvárverés	Antiquarium Hungaricum	Hotel Mercure Korona, V., Kecskeméti u. 14.	V., Múzeum krt. 29.	okt. 24-ig
10. 25.	17.00	 könyvárverés	Ex-Libris Antikvárium	ECE City Center, V., Bajcsy-Zsilinszky út 12.	V., Kálmán Imre u. 16.	okt. 15-25-ig
10. 26.	11.00	festmény, grafika, műtárgy	Műgyűjtők Háza	II., Zsigmond tér 13.	az árverés helyszínén	okt. 21-25-ig
10. 26.	15.00	 műtárgyaukcó	Belvedere Szalon	V., Szent István tér 12.	az árverés helyszínén	okt. 12-18-ig
10. 28.	18.00	79. Heti Árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 28.		online fotóárverés	Agens Művészeti Galéria	www.agens90.com	II., Fő u. 73.	okt. 25-31-ig
10. 31.	18.00	 nagy modern művészeti árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
10. 31.	levelezési papírrégiség		Pest-Budai Árverezőház	levelezési árverés	VII., Erzsébet krt. 37. I. em.	www.bedo.hu
10. 31.	17.00	71. könyvárverés	Abauj Antikvárium / www.konyvlap.hu	Medosz Hotel, VI., Jókai tér 9.	az árverés helyszínén	az árverés előtti / 12-17 óráig
10. 31.	18.00	 9. újbudai árverés	Boda Antikvitás	XI., Bartók Béla út 34.	az árverés helyszínén	az árverés előtt
11. 01.	18.00	 filatélia, papírrégiség, festmény, műtárgy, numizmatika	Darabanth Aukciósház	www.darabanth.hu	VI., Andrássy út 16.	az előző héten
11. 04.	18.00	80. Heti Árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
11. 05.	18.00	 november aukció	Blitz Galéria	V., Balassi Bálint u. 21-23.	az árverés helyszínén	az előző héten
11. 09.	11.00	festmény, grafika, műtárgy	Műgyűjtők Háza	II., Zsigmond tér 13.	az árverés helyszínén	nov. 4-8-ig
11. 09.	10.00	 15. szegedi könyvárverés	Dekameron Antikvárium / Könyvmoly Antikvárium	Szeged, Somogyi utca 7. MTA Díszterem	az árverés helyszínén	az árverés előtt
11. 09.	15.00	 festmény kamaraaukcó	Belvedere Szalon	V., Szent István tér 12.	az árverés helyszínén	okt. 26-nov. 8-ig
11. 09.	10.00	 32. könyv- és papírrégiség-árverés	Krisztina Antikvárium	ECE City Center, V., Bajcsy-Zsilinszky út 12.	I., Roham u. 7.	az előző két héten
11. 11.	18.00	81. Heti Árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
11. 12.	17.00	 ékszer, festmény, szőnyeg, bútor, műtárgy	BAV Aukciósház	V., Bécsi u. 1.	az árverés helyszínén	nov. 2-10-ig
11. 13.	18.30	 minden, ami Budapest: festmény, szobor, műtárgy	Pintér Galéria és Aukciósház	V., Falk Miksa u. 10.	az árverés helyszínén	online
11. 13.	17.00	 ékszer, festmény, szőnyeg, bútor, műtárgy	BAV Aukciósház	V., Bécsi u. 1.	az árverés helyszínén	nov. 2-10-ig
11. 14.	18.00	 nagy numizmatikai árverés	Csik István Antikvitás és Aukciósház	V., Párizsi u. 1.	az árverés helyszínén	az árverés előtti héten
11. 14.	18.00	 ékszer	OREX Óra-Ékszer Kereskedőház Zrt.	OREX Óra- és Ékszerszalón, VI., Andrássy út 64.	www.orex.hu	www.orex.hu
11. 14.	17.00	könyv, plakát, kézirat	Pest-Budai Árverezőház	VII., Erzsébet krt. 37. I. emelet	az árverés helyszínén	az előző héten
11. 14.	17.00	 ékszer, festmény, szőnyeg, bútor, műtárgy	BAV Aukciósház	V., Bécsi u. 1.	az árverés helyszínén	nov. 2-10-ig
11. 15.	17.00	 28. könyvárverés	Nyugat Antikvárium	ECE City Center, V., Bajcsy-Zsilinszky út 12.	V., Bajcsy-Zsilinszky út 34.	nov. 11-14-ig
11. 15.	16.00	 könyvárverés	Bihar Antikvárium	Debreceni Művelődési Központ, Kossuth u. 1.	Debrecen, Plac u. 26/b.	nov. 7-15-ig
11. 15.	18.00	 filatélia, papírrégiség, festmény, műtárgy, numizmatika	Darabanth Aukciósház	www.darabanth.hu	VI., Andrássy út 16.	az előző héten

A logóval jelölt aukciókon online lehet licitálni és/vagy az axioart.com címen a katalógusok megtekinthetők.

axio · art
www.axioart.com

Megtalálja a Műértőt az axioart.com-on is!

Árverés 90 Bt., Budapest

Szerény szezonkezdet

Nehezen gyűlik az őszi aukciókra az anyag – jelezte az árverezőházak többsége. Ez most nem a beadók óvatosságán múlik, hanem eljött az idő, amikor az aukciók nagy száma miatt erősen fogyófélben vannak a beadásra érdemes kötetek. Ezért most egy újabb rekordról számolhatunk be: az „újkori” árverések történetében először fordult elő, hogy szeptemberben csak az Árverés 90 Bt. rendezett könyvaukciót.

A „kiéhezett” gyűjtők meglepően sokan – több mint negyvenen – gyűltek össze az esemény kezdetére, és szépen fogytak a közép-kategóriás kötetek, ám meglepetésre nem a könyvek, hanem a plakátok lettek az esemény főszereplői. Lovag Arlow Gusztáv „volt cs. és kir. százados, a Katonai Érdem-érem a K. Érdemkereszt szalagján tulajdonosa, okl. katonai vívó- és tornatanító, az olasz iskola okleveles vívómestere, a Budapesti Egyetemi Athletikai Club, az Arlow vívó-club és a Szolnoki vívó-club vívómestere, a Magyar Vívómesterek Egyesületének tagja” kötete, A kardvívás (Budapest, 1902) eléggé rossz állapotban került terítékre, ennek ellenére 1 ezerről 9 ezer forintot is megért valakinek. Kogutowicz Károly (1886–1948) geográfus, egyetemi tanár a hazai kartográfia megalapítójának, Kogutowicz Manónak volt a fia. Apja halála után ő vezette és korszerűsítette a Magyar Földrajzi Intézetet. Kezdetben a budapesti Erzsébet Nőiskolában, majd 1923-tól a szegedi egyetemen tanított, amelynek 1941–1942-ben a rektora is volt. A nevéhez fűződik többek közt Magyarország néprajzi térképének (1928) elkészítése. Ezen az aukción az Atlasz a magyar történelem tanításához (Budapest, 1913) című munkájáért 1 ezerről 5500 forintot adtak. (Mivel a tételek nagy többsége 1 ezer forintról indult, a továbbiakban csak az ettől eltérő kikiáltási árat is-

mertetjük.) A Képeslapgyűjtők Kiskönyvtára című sorozatban jelent meg Balázs Károly összeállításában a Régi magas-tátrai képeslapok című (Budapest, 1992) kötet, amely egy vételi megbízónak 2600 forintot ért. Balázs Mihály Krasznahorka várának története és kalauza a vár látogatói számára című (Krasznahorka, 1928) munkája 2400 forintért cserélt gazdát.

Italo Balbo Diadalmas szárnyak című (Budapest, é. n.) kötete a Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára sorozatában látott napvilágot Gáspár Miklós fordításában, és 6 ezer forintot adtak érte. Bálint Sándor (1904–1980) néprajztudós, művészettörténész, egyetemi tanár, a vallási néprajz magyarországi megalapozója

1926-ban magyar–történelem szakon doktorált, 1930-ban lett a szegedi egyetem magántanára. Vallásos meggyőződése miatt 1950 és 1956 között megvonták tanítási engedélyét, ez idő alatt az egyetem tudományos kutatójaként dolgozott. 1965-ben rendszerellenes izgatás vádjával felfüggesztett börtönbüntetést kapott, 1966-ban kényszernyugdíjazták.

1961 és 1976 között számos gyűjtőúton vett részt az országban, de főleg Szeged és a szegedi nagytáj népi kultúráját és művelődéstörténetét kutatta. Tudományos munkássága során több mint félezer tanulmányt és számos könyvet publikált. Példaértékű személyes élete miatt a katolikus egyház 2005-ben kezdeményezte boldoggá avatását. Ezen az aukción

a Népünk ünnepei című (Budapest, 1938) kötet 4 ezer forinton ment tovább.

Kalmár Erika szerkesztette a Biogal – Egy gyógyszergyár története, 1952–2004 című (Debrecen, 2008) kötetet, amely meglepetésre 7 ezer forintot is megért valakinek. Egy vételi megbízó birtokába került 6 ezer forintért Bosnyák Zoltán Fővárosunk elzsídosódása című (Budapest, 1935) kötete, és ugyancsak vételi megbízó vitte haza 6500-ról 12 ezer forintért A Cs. és Kir. 34. gyalogezred története 1734–1918 című (Budapest, 1937) munkát. Dutka Ákos (1881–1972) költő, újságíró érettségi után a Nagyvárad, majd a Szabadság munkatársa lett. 1905-ben Amerikába ment, hazatérte után bejárta egész Európát, majd ismét a Nagyvárad szerkesztőségébe került. Versei A Hétben, az Új Időkben, a Pesti Naplóban, a Világban és a Nyugatban jelentek meg. Baráti kapcsolatba került Ady Endrével, együtt vettek részt a Holnap társaság munkájában, és a Holnap című antológia 1908-as kiadásában. Évtizedekkel később Ady nemzedékének vétéranjaként írta meg regényes korrajzban a Holnap történetét, amely A Holnap városa címmel (Budapest, 1955) jelent meg, és amelyért ezen az aukción 3600 forintot fizettek ki.

A folyóiratblokk meglepetését a Fogorvosok lapjának 1941-es évfolyama hozta, 1200-ról 9500 forintra verték fel az árát. Gewürz Jó-

zsef Mennyiben okai a zsidók az antiszemitizmusnak? A zsidók ellen a zsidóságrért című (h. n., 1940) kötetéért 5500 forintig tartott a licit, a Gyulafehérvári kalauz (Gyulafehérvár, 1909) ára viszont már 7 ezer forintra emelkedett ugyanúgy, mint Homér – Vályi-Nagy Ferenc fordította – Iliásza (Sárospatak, 1821), ami – tekintve a korai kiadást – nagyon jó vétel volt. Kiss Jenő romániai magyar író, műfordító Napforduló című (Kolozsvár, 1942) verseskötete az Erdélyi Szépművés Céh 150. kiadványaként jelent meg, és egy vételi megbízónak 9 ezer forintjába került a megszerzése. A tiszaszlári pernek szentelt számos könyv közül ezen az aukción Marschalkó Lajos Tiszaszlár című (Debrecen, 1943) kötete került terítékre, és 8 ezer forintért lehetett hozzájutni. A Pázmány Lajos szerkesztette Vágvolgyi kalauz (Trencsén, 1914) a kikiáltási ár tízszereséig, 10 ezer forintig vitte. Várossy Gyula emlékiratát, a Hazaaáruló vagyok-e, mert a hazafias zsidókat védtem? (Szeged, 1920) című kötetet 5500 forintért vitték haza.

Horthy Miklós kormányzó idősebbik fia, Horthy István (1904–1942) gépészmérnök, repülőtiszt, politikus 1928-ban a Műegyetemen végzett, majd gépészmérnökként dolgozott a Weiss Manfréd Művek repülőgépmotor-gyárában. Pilótakiképzést a Műegyetemi Sportrepülő Egyesületben és a légierőnél kapott. 1929-

ben, amerikai tanulmányútján a Ford gyárban dolgozott, hazatérte után a MÁVAG főmérnöke, majd igazgatója lett. 1940-ben került be a felsőházba, és kinevezték a Magyar Államvasutak elnökévé. 1942. augusztus 20-án egy felderítőgép kísérése közben gépe dugóhúzóba került, lezuhant és felrobbant. Életét több kötetben feldolgozták, itt az Erdődi Mihály szerkesztésében megjelent Vitéz Horthy István 1904–1942 című (h. n., 1943) kötet került terítékre, amely 6 ezer forintos leütést hozott.

Eddig csak a II. világháborút megelőző időszak gasztronómiai kiadványait kínálták megvételre aukciókon, az újabb kiadásúakat antikváriumokban és könyvesboltokban lehetett megvásárolni. Az utóbbi időben azonban több aukciósház is változtatott ezen a gyakorlaton, és eddig egyetlen tétel sem maradt vissza, így itt sem. Bence Vera Gasztronómiai utazás című (Budapest, 1972) kötetéért 2 ezer, Prohászki János és Csáki József A konyhamészáros kézikönyvéért (Budapest, 1959) 2800, Őszi-Tóth Gábor Borkorcsolyák receptes könyvéért (Budapest, 2011) 2200 forintot adtak.

Mint említettük, az aukciónak a plakátok lettek a főszereplői. A 24 darabból álló kínálat legszerencsésebb vevője 3 ezer forintos kikiáltási áron vihette haza a Hadikonyhát nyitunk meg... címűt (Budapest, 1918. április 7.). „A Pesti Izraelita Hitközség tagjaihoz!” (1922. március 5.) és a „Magyarok! A Nyugatmagyarországi Liga Magyarországi Területi Épségének Védelmi Ligájával együtt 1921. június hó 2-án Pest vármegye székházának dísztermében Nyugat-Magyarország elszakítása ellen tiltakozó nagygyűlést tart” feliratú egyaránt 3 ezerről indították, és mindkettő 11 ezer forintig jutott. A Magyar zsidók! címűért már 5 ezret kértek, ez a tétel szintén 11 ezer forintért kelt el. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége „Lord Rothermere fiának, Hon. Mr. Edmond Harmsworth-nak itt tartózkodása alatt mindenki tartsa hazafias kötelességének, hogy a trianoni jelvényt viselje” szöveggel jelentetett meg plakátot, ez 3 ezerről már csak 16 ezer forintért volt elvihető. Szintén Nyugat-Magyarország elszakadásáról szólt a Soproni népszavazás (Budapest, 1921. november 2.), a következő szöveggel: „Fölvívak mindenkit, aki a népszavazáson részt venni jogosult, hogy tartsa a jelentkezést hazafias kötelességének. Sipőcz Polgármester”. Az enyhén hibás darab 3500-ról 11 ezer forintot ért. A magyar nemzethez! című (Budapest, 1920. március 5.) plakáton a következő olvasható: „A magyar nemzet bízalma a nemzetgyűlés útján a kezembe tette le az államfői hatalmat... Is-tennek kegyelme s a nagy ősök szent emléke segítse honépítő munkálkodásunkat! Horthy Miklós Magyarország kormányzója”. Ezt 5 ezerről indították, de a licitálás csak 26 ezer forintra állt meg. A II. kerület Antiszemitái! című plakát 4 ezerről ugyancsak nem állt meg 26 ezer forintig. Érdeklőség, hogy az első plakáttétel kivételével az összes többi vételi megbízó birtokába került.

HORVÁTH DEZSŐ

Időszaki kiállítások október 4–november 1.

BUDAPEST

A22 Galéria
VII., Akácfa u. 22. Ny.: H.–P. 10–17
Rob S. Gessner, Eugen Gomringer és Ingo Glass, X. 18–XI. 22.
A38 Kiállítóhely
Petőfi híd budai hídfő, ny.: H.–Szo. 11–19
Soós Tamás, X. 9–27-ig
acb Attachment
VI., Eötvös u. 2. Ny.: K.–P. 14–18
Katarina Sevic & Tehnica Schweiz, X. 11-ig
Major János: A sírkövek hatása alatt, X. 18–XI. 15.
acb Galéria
VI., Király u. 76. Ny.: K.–P. 14–18
Tarr Hajnalka: Can't Get It, X. 11-ig
Esterházy Marcell: Vess össze, X. 18–XI. 15.
Ágens Művészeti Galéria
II., Fő u. 73. Ny.: H.–P. 8.30–17.30, Szo. 10–14.30
Utazás Digitális Fotópályázat, X.17–24.
9. Ágens online fotóárverés tételei, X. 25–31.
amaTaR – Amadeus Művészeti Alapítvány
III., Veder u. 14. Ny.: előzetes bejelentkezésre
Altorjai Sándor és Kontur András, X. 31-ig
Angyalföldi József Attila Művelődési Központ
XIII., József Attila tér 4. Ny.: H.–P. 8–20
Simon Balázs festőművész, X. 14-ig
Sziráki Katalin textil-, iparművész, X. 10–XI. 11.
Jakab Bori keramikus, X. 17–XI. 26.
A.P.A. Galéria
V., Horánszky u. 5. Ny.: H.–P. 12–20
MINT(HA)KÉP (a XXIII. Art Camp Művészeti Szimpozium, Jászberény anyagából), X. 17–31.
Ari Kupsus Gallery
VIII., Bródy S. u. 23/b. Ny.: K.–P. 12–18, Szo. 11–14
Mária B. Raunio, X. 16–XI. 8.
Art9 Galéria
IX., Ráday u. 47. Ny.: K.–P. 14–18
Kim Boulukos, Leo Wesel, X. 18–XI. 7.
Art IX–XI Galéria
XI., Bartók Béla út 1. Ny.: K.–P. 15–18
Asztaltársaság, X. 16-ig
IX., Ráday u. 47. Ny.: H.–P. 14–18
Álom ébren – csoportos kiállítás, X. 14–25.
Ballasi Intézet
I., Somlói út 51. Ny.: H.–V. 10–18
Schild Tamás fotói: Szép cigányaim, X. 10-ig
Bálint Ház
VI., Révay u. 16. Ny.: H.–V. 9–20
Kulcsár Ágnes: Kortárs táj(kép), X. 20-ig
Barabás-Villa Galéria
XII., Városmajor u. 44. Ny.: H.–P. 10–18, Szo. 10–12
Cergely Réka szobrászművész, X. 12-ig
BMK – Budapesti Művelődési Központ
XI., Etele út 55. Ny.: H.–P. 9–19
Székeley Bertalan Barátí Társaság, X. 15-ig
Fiók László festőművész kiállítása, X. 16–31.
Boltíves Galéria
VI., Podmaniczky u. 41. Ny.: K.–Cs. 10–18
Kazinczy Gábor: Új kollázsok, X. 17-ig
BTM – Budapest Galéria Kiállítóterem
V., Szabad sajtó út 5. Ny.: K.–V. 10–18
Lukoviczky Endre: New York–Budapest, X. 13-ig
Ardai Ildikó textilművész kiállítása, X. 17–XI. 24.
BTM – Fővárosi Képtár – Kiscelli Múzeum
III., Kiscelli u. 108. Ny.: K.–V. 10–18
Kelemen Zénó: Below the Line, X. 27-ig
Budapesti Szlovák Intézet
VIII., Rákóczi út 15. Ny.: H.–Cs. 10–17, P. 10–14
Michal Čizinec: A láthatóság határán, X. 18-ig
Krón Jenő: Kassai évek, X. 31-ig
Jana Hojstrová: Family Pack, X. 24–XI. 29.
Casati Hotel
VI., Paulay Ede u. 31. Ny.: H.–P. 10–18
FFS NIGHT Vibes, csoportos kiállítás, X. 31-ig
Centrális Galéria / OSA Archivum
V., Arany János u. 32. Ny.: K.–V. 14–22
Szirtes András – Filmapló 1979–2004, X. 20-ig
Chimera-Project
VII., Klauzál tér 5. Ny.: K.–Szo. 15–18
Fingerprints, X. 24–XI. 16.
CULTIRIS Galéria
XIII., Szt. István krt. 26. Ny.: H.–P. 10–19, Szo. 10–14
Macskássy Izolda: Összetartozás, X. 11-ig
Csekovszky Gyűjtemény Kiállítóháza
XVII., XVI. u. 1. Ny.: Szo. 14–18
A Csekovszky-életmű darabjai, X. 5–2014. III. 31.
Deák Erika Galéria
VI., Mozsár u. 1. Ny.: Sze.–P. 12–18, Szo. 11–16
Nemes Márton: Átmenetileg zárva, X. 13-ig
Design Térnál
V., Erzsébet tér 13. Ny.: H.–V. 12–20
Metszéspontok X Crossovers, XI. 3-ig
E-Galéria
V. Falk Miksa u. 8. Ny.: K.–P. 10–18
Kerégyártó László, XI. 1-ig
Erdős Renée Ház
XVII., Báthory u. 31. Ny.: K.–V. 14–18
Károlyi Ernő festőművész, X. 18-ig
Erlin Galéria
IX., Ráday u. 49. Ny.: H.–P. 14–18
Bánki Ákos képzőművész, X. 15-ig
Gaál József festőművész, X. 17–XI. 5.
Ezüstgaléria / MOM Park
XII., Dolgos u. 2/2. Ny.: H.–V. 11–18, Szo. 10–13
Reggel: Cera Noémi, Slavei Tamás és Tóth Zoltán ékszerei, X. 11-ig
Faur Zsófi Galéria
XI., Bartók Béla út 25. Ny.: H.–P. 12–18, Szo. 10–13
Menedék: ékszer- és fotókiállítás, X. 13-ig
Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény
IX., Ráday u. 18. Ny.: K.–P. 10–18, Szo. 10–14
Kovács Ferenc Mediterrán gondolatok, X. 18–XI. 9.
Ferencvárosi Pincegaléria
IX., Mester u. 5. Ny.: K.–Szo. 10–18
Mázló Lajos, X. 23-ig
Fészek Galéria
VII., Kertész u. 36. Ny.: H.–P. 14–19
Szilágyi Teréz: Körkép, X. 25-ig
Kalas Zsuzsa: Összefolyás, X. 11-ig
Hopp-Halász Károly, X. 16–XI. 15.
Fiktív Gastrogaléria
VIII., Horánszky u. 22. Ny.: H.–V. 12–24
Anna Csajkovszkaja, Maxim Gurbatov: Betűkönyv, X. 9–XIII.1.

Filter Galéria
XIII., Pozsonyi út 49. Ny.: H.–P. 11–19
Schusztér István 60. ékszerkiállítás, X. 31-ig
FISE Galéria
V., Kálmán Imre u. 16. Ny.: H.–P. 13–18
Játék-tér: Herényi Blanka és Révész Eszter textilművészek, X. 18-ig
Kasler Andrea ötvösművész és Leel-Össy Enikő iparművész kiállítása, X. 22–XI. 8.
FLUX Galéria
VI., Paulay Ede u. 44. Ny.: K.–P. 15–19, Szo. 10–14
Bori Bálint: Különböző KABÓCÁK, X. 12-ig
Forrás Galéria
VI., Terezt krt. 9. Ny.: H.–P. 12–18
Nemes István festőművész, X. 25–XI. 18.
Francia Intézet
I., Fő u. 17. Ny.: K.–P. 10–19
Rétegződő identitások, X. 30-ig
FUGA / Budapesti Építészeti Központ
V., Petőfi Sándor u. 5. Ny.: H.–V. 10–21
Magyar Plakát Társaság, X. 26–XI. 17.
Design Kastély – Zsenneyi Műhely, X. 20-ig
Gaál Imre Galéria
XX., Kossuth L. u. 39. Ny.: K.–V. 10–18
Czétényi Vilmos festőművész, X. 20-ig
Galéria 12 Kézvő
XII., Hajnóczy J. u. 21. Ny.: H.–Szo. 14–22
Kazinczy Gyöngyvér építész, X. 19-ig
Nádas család kiállítása, X. 21–XI. 9.
Galéria 13 Soroksár
XXIII., Hősök tere 13. Ny.: Sze.–P. 14–18
Lux Antal: Összetett egész, X. 25-ig
Galéria Lénia
II., Széher út 74. Ny.: K. 16–20, Szo. 14–18
Kenyér és Bor / csoportos kiállítás, XI. 25-ig
Galéria Neon
VI., Nagymező u. 47. Ny.: H.–P. 14–18
Sarkadi Péter: Ego-dokumentumok, X. 30-ig
Gallery8
VIII., Mátyás tér 13. Ny.: Sze.–P. 10–15
Katarina Taikon: Katitzj, X. 9–XIII. 4.
Godot Galéria
XI., Bartók Béla út 11–13. Ny.: K.–P. 9–14, Szo. 10–13
Elek Judit fotóművész, X. 26-ig
Haas Galéria
V., Falk Miksa u. 13. Ny.: H.–P. 10–18, Szo. 10–13
Modern klasszikusok – klasszikus modernek IX. (XX. századi festmények, rajzok), XII. 31-ig
HAP Galéria
II., Margit krt. 24. Ny.: H.–P. 14–18
A losonci és a soproni Winkler Oszkár építések közös kiállítása, X. 18-ig
Hegyvidék Galéria
XII., Városmajor u. 16. Ny.: K., Cs., P. 10–18
Varga Imre szobrászművész grafikái, X. 21-ig
MAMÚ tagok csoportos kiállítása, X. 11-ig
Papp Oszkár festőművész, X. 17–XI. 15.
Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum
VI., Andrásy út 103. Ny.: Sze.–V. 10–18
Szamorjók és gésák – Hagyományos japán viselet és kortárs magyar ékszerek, XI. 3-ig
Hotel Nemzeti Budapest
VIII., József krt. 4. Ny.: H.–P. 10–17
Makláry Kálmán, XII. 25-ig
Inda Galéria
VI., Király u. 34. Ny.: K.–P. 14–18
El-Hassan Róza, X. 18-ig
Iparművészeti Múzeum
IX., Üllői út 33–37. Ny.: K.–V. 10–18
Maestri – Az olasz design mesterei, XI. 24-ig
Énekelti szavak – Könyvkötő-művészeti kiállítás Észtországból, XII. 8-ig
Józsefvárosi Galéria
VIII., József krt. 70. Ny.: H.–P. 9–18
Aba-Novák Vilmos: Egy merész útjító, X. 16-ig
Hommage à Manna, X. 21–XI. 8.
Jurányi Galéria
II., Jurányi u. 1. Ny.: H.–V. 9–22
Gerber Pál: Azzal főzni, ami van, X. 15–XI. 15.
Kálmán Makláry Fine Arts
V., Falk Miksa u. 10. Ny.: H.–P. 10–18
François Fiedler, X. 17–XI. 17.
kArton Galéria
V., Alkotmány u. 18. Ny.: H.–P. 13–18
Országos e-Karikatúra Pályázat, X. 11–XI. 15.
Kassák Múzeum
III., Zichy-kastély, Fő tér 1. Ny.: Sze.–V. 10–17
Design tett: Társadalomformáló design Kassák Lajos munkásságában, X. 12–2014. III. 9.
Kisterem
V., Képiró u. 5. Ny.: K.–P. 14–18
Vécsei Júlia: Lent a téren, X. 11-ig
Klauzál13 Könyvesbolt és Kortárs Galéria
VII., Klauzál tér 13. Ny.: K.–P. 12–18, V. 10–16
Válogatás Haraszty István gyűjteményéből, X. 17-ig
Nicoló Bottalla festőművész kiállítása, X. 21–31.
Klebelesberg Kultúrúria
II., Templom u. 2–10. Ny.: H.–V. 10–18
IX. Ötvösművészeti Biennále, X. 13-ig
Szélesvásnú tűnődések, X. 13-ig
Ludmann Mihály festőművész, X. 10–27.
Fej és/vagy vitorla, X. 15–XI. 10.
Kerényi Zoltán fotókiállítása, X. 16–XI. 5.
Knoll Galéria
VI., Liszt F. tér 10. Ny.: K.–P. 14–18.30, Szo. 11–14
Alexander Brener–Barbara Schurz, XI. 9-ig
Kogart Ház
VI., Andrásy út 112. Ny.: H.–V. 10–18
Kovács Gábor Gyűjtemény, X. 20-ig
KULTI – Karinthy Szalon
XI., Karinthy F. út 22. Ny.: H.–P. 11–18, Szo. 10–14
Szunyogh László: Test-Tájak, X. 11-ig
Gáll Ádám festőművész, X. 15–XI. 8.
LA Galéria
III., Szépölgyi út 63/a. H.–P. 11–18, Szo. 11–14
Ottó László: A geometria vonzásában, X. 25-ig
Liget Galéria
XIV., Ajtósi Dürer sor 5. Ny.: Sze.–H. 14–18
Elekes Károly: Tunning, X. 31-ig
Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum
IX., Komor Marcell u. 1. Ny.: K. 10–20, Sze.–V. 10–18
Ősz Gábor: Háromszor három, XI. 3-ig
Az égbolt másik fele. Válogatás a Ludwig Múzeum gyűjteményéből, XII. 31-ig
Magyar Fotográfusok Háza – Mai Manó Ház
VI., Nagymező u. 20. Ny.: H.–P. 14–19, Szo.–V. 11–19
A Howard Greenberg-gyűjtemény, 2014. I. 5-ig
Víz és jövő, X. 27-ig

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum
III., Korona tér 1. Ny.: K.–V. 10–18
Vámbéry nyomában – Páczai Tamás fotónaplója, X. 27-ig
Magyar Műhely Galéria
VII., Akácfa u. 20. Ny.: H.–P. 10–17
Juhász R. József: Performansz dokumentumok, X. 16-ig
Magyar Nemzeti Galéria
I., Szent György tér 2. Ny.: K.–V. 10–18
Monet, Gauguin, Szinyei Merse, Rippl-Rónai, X. 13-ig
Impressziók – papíron 1820–1920, X. 13-ig
Chagall – Háború és béke között – Ámos Imre, a „magyar Chagall” – a háború örvényében 1937–1944, 2014. I. 5-ig
Magyar Nemzeti Múzeum
VIII., Múzeum krt. 14–16. Ny.: K.–V. 10–18
Robert Capa: A játékos, 2014. I. 12-ig
Magyar Zsidó Múzeum
VII., Dohány u. 2. Ny.: V.–Cs. 10–18, P. 10–16.30
Csillagpor 1913–1991. Száz éve született Anna Margit, X. 9–XII. 7.
MAMÚ Galéria
VII., Damjanich u. 39. Ny.: Sze., P. 14–18
Bartus Ferenc–Nagy Zopán, X. 18–XI. 8.
Diénes Attila, X. 11-ig
Melange Galéria
V., Markó u. 3. Ny.: H.–P. 11–18, Szo. 11–14
Balla Margit, X. 21–XI. 7. (Jászi Galéria kiállítása)
Fény-Szött-Test, X. 17-ig
Memoart Galéria
XIII., Pannónia u. 6. III/3. www.memoart.eu
Elekes Károly: Új pásztor, XI. 18-ig
M Galéria
II., Marczibányi tér 5/a. Ny.: H.–P. 9–19
Máray Mariann illusztrátor, X. 31-ig
Molnár Ani Galéria
VIII., Bródy Sándor u. 22. Ny.: K.–P. 12–18
Csepregi Balázs és Szász György, XI. 29-ig
Molnár-C. Pál Múterem-Múzeum
XI., Ménesi u. 65. Ny.: Cs.–Szo. 10–18
Molnár-C. Pál Baráti Kör 13. kiállítása, X. 16–XI. 2.
MUSEION No 1. Galéria
IX., Üllői út 3. Ny.: K.–P. 14–18
Geszler Mária Garzuly keramikus, X. 15–XI. 1.
Múcsarnok
XIV., Dózsa Gy. út 37. Ny.: K.–V. 10–18, Cs. 12–20
Eli Cortinas: Félmeztelenül, XI. 17-ig
Mátrai Erik: Táj, X. 20-ig
Design Management Díj 2013 és Magyar Formatervezési Díj 2013, X. 20-ig
Műgyűtők Háza
II., Zsigmond tér 13. Ny.: H.–P. 11–19. Szo. 9–14
Karkas György: Küzdő formák, X. 10-ig
MŰPA
IX., Komor Marcell u. 1. Ny.: H.–V. 10–18
Hello Wood, XI. 16-ig
Műszaki Könyvkiadó Kft.
III., Szentendrei út 91–93. H.–P. 10–17
Kiülts László Ákos festőművész, XI. 2-ig
MŰSZI
VIII., Blaha Lujza tér 1–2. Ny.: H.–P. 10–18
Kassa Gábor, Sörös Zsolt, Kovács Ádám, X. 20-ig
Néprajzi Múzeum
V., Kossuth Lajos tér 12. Ny.: K.–V. 10–18
A finn szőnyeg 1707–2012, 2014. I. 5-ig
Kína – Szamódy Zsolt Olaf, X. 27-ig
Gavin Lyons: Várzlászos tájak, X. 27-ig
World Press Photo, X. 27-ig
NextArt Galéria
V., Aulich u. 4–6. Ny.: K.–P. 12–18, Szo. 10–14
Szóllósi Géza és Dobos Tamás, XI. 10-ig
Nyíró Kortárs Galéria
Pszichiatríai Pavilon, XIII., Lehel út 59. Ny.: H.–V. 9–18
Az Angyalház alkotói, XI. 20-ig
Óbudai Társaskör Galéria
III., Kiskorona u. 7. Ny.: K.–V. 15–19
Pető Hunor: Élet a halál után, X. 16–XI. 3.
ÓKK / Békásmegyeri Községi Ház
III., Csobánka tér 5. Ny.: H.–P. 8–20
Zórád Ernő, X. 7–18.
Metzger Katalin és Szerencse Rozália, X. 21–XI. 7.
ÓKK / San Marco Galéria
III., San Marco u. 81. Ny.: H.–P. 9–16
T-Art kiállítás, X. 11–25.
Osztrák Kulturális Fórum
VI., Benczúr u. 16. Ny.: H.–P. 9–16
Erich Lessing fotói, X. 25-ig
Ökológium Art Galéria
III., Szél u. 11–13. Ny.: H.–P. 10–18
Visnyovszky János, X. 31-ig
Párisi Galéria Művészeti Szalon
VI., Andrásy út 39. Ny.: H.–V. 10–22
Komodók csak egyéniségeknek! Egyedi iparművészeti remekművek, X. 15-ig
Park Galéria
MOM Park, XII., Alkotás u. 53. Ny.: H.–V. 7–24
Baglyas Erika: Jó előre gondoljon a jövőjére!, 2014. I. 5-ig
Pepper Art Projects
XII., Törpe u. 8. Ny.: H.–P. 14–18
Temerinből a világ, csoportos kiállítás, X. 9-ig
Platán Galéria
VI., Andrásy út 32. Ny.: H.–P. 10–18
Anna Konik fotó- és videóművész, X. 24-ig
Prestige Galéria
V., Falk Miksa u. 7. Ny.: H.–P. 10–18, Szo. 10–13
Miniképek, X. 21–XI. 12.
Prófeta Galéria
XI., Szent Gellért tér 3. Ny.: K.–P. 13–18
Takáts Márton, Róma–Párizs–Budapest, X. 16-ig
Radnóti Miklós Művelődési Központ
XIII., Kárpát u. 23. Ny.: H.–V. 9–21
Szőke Péter Jakab festőművész, X. 17–XI. 11.
Symbol Art Galéria
III., Bécsi út 56. Ny.: H.–V. 12–19
Gaál Tamás szobrászművész: Kádak, XII. 31-ig
LAP-TOP-ON III. csoportos kiállítás, X. 15–22.
Szépnművészeti Múzeum
XIV., Dózsa Gy. út 41. Ny.: K.–V. 10–18, Cs. 10–22
Egon Schiele és kora, X. 13-ig
Caravaggióttl Canaletto, X. 26–2014. II. 16.
Tat Contemporary Art Gallery
V., Semmelweis u. 17. Ny.: K.–P. 14–19
Hegedüs Ioan Andrei, Tornyai Gergő, Gulyás Andrea, Tóth Veronika, X. 15-ig

Trafó Galéria
IX., Lilium u. 41. Ny.: K.–V. 16–19
A császár új ruhája, X. 20-ig
Trapéz
V., Henszlmann Imre u. 3. Ny.: K.–P. 14–18
Szőrényi Beatrix: Vakrepülés, X. 12-ig
Puklus Péter, XI. 13-ig
Újlipótvárosi Klub Galéria
XIII., Tátra u. 20/b. Ny.: H.–P. 9–17
Koppány Attila festőművész, X. 15-ig
Bayer Gábor festőművész, X. 10–XI. 4.
Várfok Galéria
I., Várfok u. 11. Ny.: K.–Szo. 11–18
ROZSDA 100 – A párka fonala, XI. 23-ig
Várfok Project Room
I., Várfok u. 14. Ny.: K.–Szo. 11–18
Györfffy László, X. 12-ig
Kárpáthegyi István, X. 18–XI. 23.
Városház Galéria
XIII., Béke tér 1. Ny.: H.–P. 10–17
Szurcsik János festőművész, X. 17–XII. 2.
Vasarely Múzeum
III., Szentlélek tér 6. Ny.: K.–V. 10–17.30
Ötödész: Berhidi Mária és Szij Kamilla, párhuzamos kiállítás, XI. 24-ig
VILTIN Galéria
V., Széchenyi u. 3. Ny.: K.–P. 12–18, Szo. 11–17
BajóTa / Utópiacsapda, X. 12-ig
Szikora Tamás emlékkiállítás, X. 16–26.
Vintage Galéria
V., Magyar u. 26. Ny.: K.–P. 14–18
Szabó Dezső: Szent Elmo tüze, X. 25-ig
Vízvárosi Galéria
II., Kapás u. 55. Ny.: K.–P. 13–18, Szo. 10–14
Rutkai Borl–Nemes Péter, X. 25-ig

VIDÉK

BALASSAGYARMAT
Horváth Endre Galéria, Rákóczi út 50.
Verebes György festőművész, X. 24-ig
BALATON

25 éves a bécsi Generali Foundation

Konceptgyűjtemény – fehér foltokkal

A bécsi Generali Foundation 1988-as alapítása óta egyedülálló gyűjteményt hozott létre. A kollekció annyiban unikális, hogy szinte teljes egészében a koncept- és a konceptuális művészetre koncentrált. A mintegy 2100 műtárgy az irányzatra vonatkozólag egyszerre átfogó és reprezentatív. Utolsó nyomtatott katalógusa tíz évvel ezelőtt jelent meg, azóta a művek dokumentációja az intézmény weboldalán érhető el, a <http://foundation.generali.at/en/collection.html> címen.

Természetesen léteznek hasonló kollekciók, így a Herbert-gyűjtemény Gentben, vagy a Deled-gyűjtemény Brüsszelben (az utóbbi nemrég a New York-i MoMA-ba került). Ezek azonban mind lényegesen kisebbek, és a közönség számára csak részben hozzáférhető; a nevesebb múzeumokban pedig a konceptuális művészet egy-egy nagyobb gyűjteményi egység részeként jelenik meg, és ennek megfelelően alárendelt szerepet kap. A konceptművészettel kapcsolatban az 1960-as évekbeli kezdetek óta eltelt időszakot áttekintve számos kérdés merül fel. Például hogy mennyiben sikerült megmaradni azoknál az elveknél, amelyek végül is életre keltették és megje-

Lili Dujourie: *Édition de tête*, 1972–1981
fekete-fehér videó, néma, DVD 2002

lenését formálták. A koncept azzal az elhatározással lépett fel, hogy demisztifikálja a hagyományos művészetet. Időközben azonban a konceptuális műveknek is kialakult a saját aurájuk. Kiderült: ha egy fotós nem vár a jó pillanatra, hanem egyszerűen lenyomja fényképezőgépe kioldógombját, utóbb a piac ezt is felveszi és kommercializálja. Egy következő kérdés az intézménykritika lehetősége, amely a koncept keletkezésénél szintén központi célnak számított. Az intézménykritika a Generali esetében egy anyagi tekintetben jól menő, kapitalista konszern működését vizsgálja. 1995-ben Andrea Fraser Kunstvermittlung (Művészetközvetítés) címmel készített ezzel kapcsolatos, 13 szövegből álló installációt. Fraser a Generali dolgozóival folytatott interjúkban „fedte fel az intézmény működését”. Sabine Folie, a Generali Foundation vezetője szerint – talán a fraseri tapasztalatok fényében is – az intézménykritika időközben a mainstream része lett. És végül az is kiderült, hogy a konceptuális mű anyagi megvalósulása mindig önellentmondást tartalmaz: olyan elem, amelyet a művész nem szándékozott beletenni az alkotásba, mégis ott van.

A konceptuális műalkotások gyűjtése és kiállítása éppen ezért kihívás. A művész számára a kon-

VALIE EXPORT–Peter Weibel:
A Hundigkeit mappából, 1969
akció-dokumentáció, vintage fotó, 50x40,4 cm

ceptió a lényeg. Az eredmény, a fizikailag létező mű viszont nem része a koncepciónak. Az alkotás anyagi mivoltával, amely tehát a gyűjteményben és a kiállításon is megjelenik, történt valami, amit a konceptművész nem látott előre, és nem is tervezett. A mű a jelenlétével interpretációs lehetőséget ad. És ez pontosan az, ami ellen a konceptualisták felléptek: nem akarták, hogy a közönség értelmezze a művet. A konceptművészek úgy tesznek, mintha nem lenne alkotó, nem lenne műtárgy, a munkákban nem lennének szubjektív nyomok, mintha azok hozzáidomultak volna az információs technológiához, a felgyorsult és racionalizált ipari termeléshez. Mindez nyomot hagyott a konceptművészetben; Benjamin Buchloh kifejezésével élve az adminisztráció esztétikája vált meghatározóvá.

A Generali 25 éves fennállása alkalmából három vendégkurátor – Guillaume Désanges, Helmut Draxler és Gertrud Sandqvist – rendezett egy-egy kiállítást. Az első a konceptművészet úttörőire összpontosított, a második a művek keletkezési kontextusaira, a harmadik magukra a munkákra. Désanges fiatal kurátor, aki más területről, a gazdaságból jött, és így friss szemmel válogatott. Draxler régóta dolgozik a Generalival: 1992 és 1994 között volt a tanácsadó terület tagja, tehát abban az időszak-

Martha Rosler: *Konyha-szemiotika*, 1975
videoperformansz, 6' 9"

ban, amikor a Generali az osztrák szobor-, design- és papírmunkák súlypontjáról átváltott nemzetközi és konceptualista irányba. Sandqvist a performatív, feminista, pszichoanalitikus irányzatot képviseli. Néhány mű többük válogatásába is bekerült, így VALIE EXPORT–Peter Weibel, Lili Dujourie, Martha Rosler és Hans Haacke egy-egy alkotása.

Negyedszázad elmúltával felmerül az a kérdés is, milyen irányba fejlődik tovább a gyűjtemény. Sabine Folie 2008 óta vezeti a Generali Foundationt. Követi az alapvető tendenciát: a koncept- és a konceptuális művészet gyűjtését és kiállítását. Ez csak annyiban lazul fel, hogy Folie szerint ma már minden műalkotás magában hordja az önreflexiót is, és így végkövetkeztetése az, hogy napjainkban minden művészet konceptuális művészet. Több munkát szeretne bemutatni olyan fiatal európai művészekről, akiknél az alkotás tárgyi karaktere is számít. A gyűjteményt felépítő Sabine Breitwieser 2008-ig hidegebb, modernisztikusabb, minimalisztikusabb prezentációkat rendezett. Most szabadabb, nyíltabb bemutatókra kerül sor.

A Generali egy kiállítóteremből, egy 15 ezer kötetes könyvtárból és egy médiatárból áll, ahol videón megtekinthető a gyűjteményben szereplő több mint 500 film. A látogatók száma (a kísérő rendezvények résztvevőivel együtt) évente 8–9 ezer. A kutatóteremnek közel 500 látogatója van évente. Mindennek az anyagi háttere az éves költségvetés, amely 2–3 millió euró között mozog, ebből 200–250 ezer euró jut a gyűjtésre. A legfrissebb becslés szerint a kollekció értéke (az azóta vásárolt művekkel együtt) 2002 óta 200 százalékkal nőtt. Több munka (így az osztrák Bruno Gironcoli vagy VALIE EXPORT alkotásai) esetében ez a növekedés százszoros is lehet.

A három kiállítást áttekintve feltűnő, hogy Magyarországról egyedül Maurer Dóra egy műve volt látható. A kelet-európai konceptuális művészet nemcsak a tárlaton, hanem a Generali gyűjteményében is alulreprezentált. Ez azért sajnálatos, mert az egykori szocialista régióban a nyugatival párhuzamosan fejlődő, de – az államrendszerek kultúrpolitikai helyzetének megfelelően – egyedi, sajátos politikai és társadalmi töltésű, ennek megfelelően pedig formai megoldásaiban is jellegzetes művészet jött létre. A modernizmus fázisai a nyugatihoz képest eltérő hangsúllyal és kategóriarendszerben jelentek meg a cseh, a jugoszláv, vagy éppen a magyar művészetben. Egy koncepcionalista alkotás az 1970-es évek Kelet-Európájában egyszerre volt szubverzív, immateriális, és a cenzúra számára kezelhetetlen. A konceptművészet már említett egyik központi témája, a rendszerkritika teljesen mást jelentett Keleten. A magyarországi koncept is „automatikusan” intézménykritikus volt, mivel nem felelt meg a szocialista állam előirányzatainak. Így a nyugati koncept problémája, hogy lehet-e intézménykritikusnak lenni, itt fel sem merülhetett. A kollekciót áttekintve és a három jubileumi kiállítás tapasztalata alapján ezúttal is nyilvánvaló: számos fehér folt akad még a Generali Foundation gyűjteményében is. *(Az utolsó, Against Method. The Collection Seen by Gertrud Sandqvist című kiállítás december 22-ig tart nyitva.)*

KÓKAI KÁROLY

Tárlatvezető

Isztambulban

Anyu, barbár vagyok?

Sokrétű felvetéssel indít az idén 13. alkalommal megrendezett Isztambuli Biennále, amelyen 88 művész és művészcsoport vesz részt, Magyarországról Kokesch Ádám. Az „Anyu, barbár vagyok?” kérdést mint a biennále címét és keretkoncepciójának összefoglalását Lale Müldür költőnőtől vette át a kurátor(nő) Fulya Erdemci. A több helyszínes tárlat a public art jegyében a nyilvánosság és a közösség; a közösségi, politikai, kulturális és identitásképző tér; a mi és a másik mint társ vagy idegen problémáit vizsgálja.

A koncepcióval és a kérdéssel kapcsolatban azonban Lale Müldür mellett eszünkbe juthat egy másik referencia is: Konsztantinosz Kavafisz alexandriai görög költő híres verse, A barbárokra várva, amelyben egy város lakóit megbénítja a hamarosan érkező barbároktól való félelem, majd amikor kiderül, hogy sehol sincsenek, egyfajta csalódottság lesz úrrá a nemrég még rettegő lakosokon, hiszen a barbárok mégiscsak valamilyen megoldást jelentettek volna. Sőt a verset továbbgondolva, talán nem is a városon kívül kell őket keresni? Köztünk lennének? Vagy mi magunk lennénk azok?

A „barbárok” elleni védekezés egyik leghagyományosabb módja a fal. Ám ha a „barbárok” mi magunk is lehetünk (lásd: „Anyu...?”), vagy legalábbis közöttünk is lehetnek, akkor a fal tradicionális funkciója relativizálódik, a szereplehetőségek pedig bővülnek: elzárkózás vagy védekezés? Összefogás és/vagy kirekesztés? Lebontandó vagy megerősítendő elem? A biennále fő kiállítóterébe belépőt például éppen egy nagy fal fogadja: Jorge Méndez Blake installációja egy egyenes, majdnem szabályos téglafal, amelyet középen Kafka regénye, A kastély bont meg, szó szerint: a legalsó téglasort megemelve az egész fal megtörik. A mű így nem csupán képzőművészet és irodalom kapcsolatát vizsgálja – ami a Fulya Erdemci által kijelölt egyik fő terület volt –, hanem a könyv, áttételesen pedig a kultúra pozitívan destabilizáló szerepét is középpontba állítja.

A fal médiumként jelenik meg Gordon Matta-Clark klasszikus, 1975-ös, Conical Intersect című művén: egy, a párizsi Pompidou Központ építése miatt lebontandó épületbe vágott nagyméretű lyukakat, installatív gesztusként. A Pompidou közkedvelt épület lett, ám a bontás nem feltétlenül pozitív a városalakók számára. A városfejlesztés gazdasági spekulációs oldalát kritizáló, hatásos mű Halil Altindere munkája, amely a videoművészet és a klip státusa között mozog. A Wonderland című, negyedórás alkotásban Isztambul Sulukule városrészének lakói tiltakoznak az erőszakos épületbontások ellen. Ironikus és álomszerű helyzetek és beállítások váltják egymást, a hip-hop és a roma kultúra vizuális és zenei elemei együtt tűnnek fel – a terület hat évszázadon át adott otthont a város roma lakóinak. Sokan a Taksim téri események leképezésének vélték a művet, pedig hónapokkal korábban, 2013 februárjában készült. A bontást lehet még tágabban is értelmezni: a fő biennále-kiállításnak helyet adó egykori kikötői raktáregyület előtt álló Bangbangbang című Ayse Erkmen-installáció erre tesz kísérletet: egy darus kocsi nagyméretű műanyag (!) bontógömböt emel a magasba, amit – könnyű alapanyaga révén – már egy kisebb légmozgás is az épület falához ver. A mű nemcsak a folyamatos rombolás elleni tiltakozásként fogható fel, hanem a művészet (ellenálló)erejét is megkérdőjelezi, hiszen épp azt az épületet támadja, amely a műveket befogadja. *(Isztambul, különböző helyszínek, október 20-ig.)*

Hétköznapi poézis

Isztambul több más kiállítóhelye is a biennále témájához kapcsolódó kiállításokat szervezett. A fő helyszín szomszédságában lévő Istanbul Modern múzeum például legújabb időszakai tárlatán kortárs török fotósokat mutat be. A Close Quarters című tárlatra olyan munkákat válogattak, amelyek a hétköznapiakban rejlő poézist, a jól ismertben rejtőző ismeretlent keresik, és a dokumentarista stage-photography és a hagyományos művészi fotográfia határmezsgyéjét vizsgálják. Például Korhan Karaoyul 2013 januárjában egy teljes hónapon keresztül minden reggel ugyanazon fal előtt lefotózta munkába készülő feleségét, majd a képeket naptárszerűen installálta, a harmadikkal kezdve (idén az első munkanap szerdára esett); szombat-vasárnap pedig az üres falat fotózta. A mű művész(et)szociológiai szempontból is érdekes: Karaoyul azért is készítette a sorozatot, hogy a felesége munkájához hasonló egyfajta „irodai” rendszerességet vigyen szétfolyó művészlétébe. *(Istanbul Modern, október 27-ig.)*

Munka közben

A nemrégiben kitűnő érzéssel felújított és művészeti-kulturális központtá alakított egykori Oszmán Nemzeti Bank, a Salt Galata tereiben Elio Montanari olasz fotográfus műveiből látható válogatás. Montanari az 1980-as évektől 2005-ig több száz művészről közel félmillió felvételt készített. Az egyszerű „backstage”-nek tűnő fotókon jól ismert alkotók jelennek meg, például Peter Greenaway, Matthew Barney, Emilio Vedova vagy Claes Oldenburg. A legjobb felvételek azonban különös műfajt teremtenek: nem műtermi művészportrék, de nem is kiállítások enteriőrfotói, hanem az installálás folyamatát megörökítő képek. Olykor ráadásul a bemutatásokra várakozó műtárgyak mellett (vagy helyett) mellékesnek tűnő elemek kapnak kompozicionális főszerepet, például egy létra, vagy az állvány struktúrája szervezi a képet, ami által Montanari felvételei nem (csak) dokumentumként, hanem szuverén műalkotásként is jelentőssé válnak. *(Salt Galata, december 26-ig.)*

SOMHEGYI ZOLTÁN

művészettörténész

– *Első filmje, amelyben a művész karrierépítés és karriervesztés, a felfutás és a leépülés küzdelmeit ábrázolja, személyes történet. Háttérében ön és édesanyja, Mészáros Edit festőművész szimbiotikus kapcsolata áll.*

– A Brushstrokes (Ecsetvonások) valóban a lehető legszemélyesebb történet, rólam és édesanymról szól, az áthallásos cím pedig a betegségére utal, ahogy a stroke miatt elvesztette képességét a festéshez, ami az életeleme volt. Sarkítva: az ember szenvedélyt érez valami iránt, és ha ez a dolog elvételik tőle, hogyan tud, egyáltalán miért akarna tovább élni? Ez a 11 perces filmköltemény végül is a halál gondolatát sűrölja, a veszteség általános emberi kondícióját, mégsem depressziós darab. Úgy tűnt, nagyon megérinti az embereket. Díjakat nyert: az Angel Film Awardson, Monacóban Independent Spirit Awardot, Best Independent Film Awardot a Winter Film Awardson New Yorkban, levetítettük a Tribeca Centerben, a Robert De Niro-féle alapítvány magánvetítőjében csak filmeseknek és befektetőknek, és tavasszal eljutottam vele a cannes-i filmfesztiválra, ahol versenyen kívül szerepelt a programban. Döbbenetes volt, hogy amikor a vetítés után felkapcsolták a vilányt, könnyben ázó arcokat láttam. Fantasztikus érzés, hogy az emberek érzékenyek a történetemre, és arra, ahogyan elmondtam.

– *Számos más kifejezési forma kipróbálása után hogyan jutott el a független filmig? Ez a film hogyan jött létre, ki és mi minden állt a háttérében?*

– A történet érdekes véletlenek sorozata. Több évig dolgoztam a New Dance Club nevű progresszív tánc-központban, New York egyik legrégebbi táncintézetében, közel a Times Square-hez, amit még a nagy válság idején hoztak létre fiatal táncosnők, akik nemcsak szórakoztatni akartak a tánccal, hanem politikai mondani-valót is ki akartak fejezni, és ezért a várostól egy dollárért megkapták az épületet. Fantasztikus munka indult be, kísérleti, merész, érdes típusú, mertek rizikót vállalni. Miután

Beszélgetés Zoi Florosszal első filmje kapcsán

Brushstrokes – Ecsetvonások

táncosként idekerültem, létrehoztam egy film- és videorészleget, mivel úgy gondoltam, a tánc megköveteli, hogy az intézményen belül legyen filmes megfelelője. Szerencsére az akkori művészeti vezető egyetértett velem. Szabad kezett adott, és hozzá anyagi keretet, amiből gazdálkodhattam. Egy sorozatban hetente táncosokat és musicalszínészeket mutattam be; küzdelmeiket, kis győzelmeiket, műhelytitkokat, óvatlan pillanatokat. Egy másik vonalon izgalmas kísérlet indult, amely arra irányult, hogy miként lehet a táncot kamerával a színpadon követni, együtt mozogni a táncossal. Sajnos két év múlva a táncközpont anyagiilag összeomlott. A legjobb megoldásnak az tűnt, ha munkanélküli segílyt kérek, és mellette általános filmezést tanulok, mindent az alaptól. A tanulmányok közben egymás filmjein is dolgoztunk, minden

Mészáros Edit: Zoi

pozícióban kipróbálhattuk magunkat, a vágástól a produceri munkáig, a PR- és marketingfeladatokig – A-tól Z-ig mindent. Megtanultuk az alázatot, és azt is, hogy ez teammunka.

– *A film ennek a tanulási folyamatnak a végeredménye?*

A szerző felvétele

megéreztem, mit jelent komponálni a kamerával

– Igen, ez lett a vizsgafilmem. A téma nagyon friss élményem volt. Amikor azt a feladatot kaptuk, hogy csináljunk egy rövidfilmet, először azt gondoltam, hogy a filmben tánc is lesz, mert érdekelt, hogyan lehet része a tánc egy történet elmondásának. De aztán arra jutottam, hogy kitalálhatok egy történetet, erőlködhetek, de sokkal jobb lenne, ha valami személyeset tudnék elmondani, még ha több félelmet kell is leküzdenem ahhoz, hogy befele nézzek és előhúzzam magamból a saját sztorimat. Bár volt olyan tanárom, aki azt mondta, túl közel leszek a témához, nem lesz rálátásom, mégis emellett döntöttem, mert érzelmileg mélyen érintett, és szerettem volna ebből valamit átadni. Nemcsak szerettem az édesanyámat, hanem felnéztem rá, mint művész példaképre, aki nagyon szenvedélyes festő. Számomra megrendítő trauma volt, hogyan viselkedik egy művész ilyen helyzetben, ha a festészetet kiveszik az életéből: mi az, hogy elhivatottság, mi az, hogy hősies viselkedés. Hittem abban, hogy meg fog gyógyulni, és nagymértékben vissza is jött, szóval számomra ez sikerélmény volt, hogy mégis lehetséges, hogy a szeretet gyógyít, és az ember támasz-

kodhat az intuíciójára. Fontos visz-szajelzés volt.

– *Milyen felfogásban készült a film, mi volt az alapkoncepciója?*

– Narratív, ugyanakkor elég elvont. A történet két szálon fut. Az egyik onnan indul, hogy az anya gyógyulásáért, tehát együtt próbálnak gyógyulni. A másik vonal, hogy a lány küzd a saját karrierjéért, hogy művészeti produktumokon dolgozik, és vívódik, mert nem mindig sikerülnek a dolgai – a szokásos sztori. Elég sokat leforgattam mindkét vonalból, majd a kettőt elkezdtem keresztbe vágni, és megpróbáltam kihozni, hogy ahogy a lány a saját karrierjében kiküzdí a jó megoldásokat, az anya állapota is jobbra fordul, tehát egybekapcsoltam a két kulminációs pontot. Miközben az ember a munkájával megbirkózik, rájön, miként kell bizonyos magánéleti dolgokat megoldani. Attól, hogy kinyílik a munkájában és megold valamit, kitisztul az agya, és tudja, hogy kell hozzányúlni ahhoz a problémához, ami otthon várja.

– *Gondolom, a film még fut néhány kört, de túl ezen hogyan képzei a jövőt?*

– Három tervet vittem Cannesba, amelyek közül bármelyikből lehet film, attól függően, hogy melyik mögé áll valaki anyagilag. Ezenkívül idén édesanyám életműdíjat kapott Dunaújvárosban. (Mészáros Edit 2013. augusztus 3-án hunyt el – a szerk.) Ő Budapestről került Dunaújvárosba, ahonnan fővárosi létére érdekes módon sohasem akart máshova költözni. Volt egy időszak, a hatvanas évek végén, amikor a város műteremlakásokat biztosított kezdő művészek számára, ahol így tehetséges pályakezdekből – mint ifj. Koffán Károly, Ravasz Erzsébet vagy Birkás István –, majd tanítványi körükből kisebb kolónia jött létre. Számomra az, hogy vizuális művészek gyer-

meke vagyok, nagyon fontos abból a szempontból, hogy a későbbiekben miért fordultam a film felé. Meghatározó volt, hogy édesanyám festő, apukám pedig, Florosz Szpirosz, szobrász-keramikus. Arra neveltek – illetve sok inspirációt adtak ahhoz –, hogy legyen rálátásom a világra, és aztán eldöntsem, mi az, amit abból szépnék, értékesnek találok. Gyermekkoromban a szüleim állandóan nemzetközi rajzversenyekre neveztek be, ami azt jelentette, hogy miután az iskolából hazaértem, azonnal leültem a rajztáblához, és napi hat-hét órát rajzolással töltöttem. Ez most úgy kamatozik, hogy amikor a filmezésben elakadok, jó egy kicsit elsétálni, manuálisan valami mást csinálni, rajzolni vagy mozaikozni, tehát valamilyen egyéb kreatív dologgal foglalkozni. Furcsa módon eleinte mégis zenei pályára készültem. Fuvolistaként el is végeztem egy konzervatóriumot. Azután a kilencvenes évek közepén kikerültem New Yorkba, ahol muscalt tanultam. Hosszú évekig játszottam Broadway- és off Broadway-darabokban, majd jött egy időszak, amikor bekerültem forgatásokra, ahol a kezembe nyomták a kamerát. Egyszer csak megéreztem, mit jelent komponálni a kamerával, hogy az egy erő, egy mámorító érzés, amikor az ember meghatározza, hol lesz a kerete a képnek, mit vesz be és mit nem vesz be a képbe, hogyan mozog a kamera. A másik hatalom, hogy mit vágok be, milyen zenét teszek alá. Az elmúlt nyolc évben, miközben továbbra is felléptem táncosként, musicalszínészként, egyre többet dolgoztam kamera mögött mások filmjein, míg eljutottam arra a pontra, hogy megcsináljam az első önálló filmemet. A legnehezebb a saját történetem megírása volt – elhinni, hogy az másoknak is fontos, érdekes lehet... De attól kezdve, hogy ezt a félelmet leküzdöttem, nagy örömet jelentett, mert a film olyan művészi lehetőség, ahol minden – hozzátevé, hogy a filmezés mindig teammunka – kizárólag az én döntéseimen múlik, ahol alkotóként százszázalékosan én vagyok jelen.

VARGA MARINA (BERLIN)

Képek a kofferből – Fritz Grossmann gyűjteménye és Fried Tivadar újrafelfedezése címmel látható tárlat a Wolfgangsee partján, ahol 1927 és 1938 között a zinkenbach (ma Abersee) nyári festőtelep működött. A kolónia múzeuma 2001-től minden évben újabb kiállítással emlékezik egykori tagjaira. Ez a közel harmincfőnyi, teljesen nyitott csoportosulás mindenféle stílusú, származású és politikai meggyőződésű kollégát befogadott, ezért sokkolta halálósan az Anschluss kultúra-uniformizálása. Ezért menekült Fritz Grossmann művészettörténész egy képekkel tömött bőrönddel Londonba, Walesben élő lánya pedig megőrizte a hagyatékát – a félszáznál több mű most került először kofferestől a nyilvánosság elé.

Fried Tivadar (Budapest, 1902 – New York, 1980) Rudnay-tanítvány volt a pesti főiskolán, majd a bécsi akadémián grafikai technikákra szakosodott. Az osztrák fővárosban hamar beilleszkedett az olyan modern művészek körébe, mint Ernst Huber, Franz von Zúlow, Fritz Wotruba vagy Josef Dobrowsky – akikkel a salzkam-

Museum Zinkenbacher Malerkolonie, St. Gilgen

Fried Tivadar újrafelfedezése

merguti tó partján is együtt nyaralt –, bécsi csoportos tárlatokon pedig Oskar Kokoschka vagy Oskar Laske munkái szomszédságában függtek képei, sőt a nemzetközi seregszemléken Munch, Nolde, Kandinszkij, Franz Marc és Picasso társaságában is szerepelt.

1935-ben Párizsba költözött, ahol Marc Chagall és André Kertész életre szóló barátságát elnyerte, nemcsak a Café Dome asztaltársaságában, hanem a Salon d'Automne független kiállítóinak törzstagjaként is. A Blattner Géza alapította Arc-en-Ciel (Szivárvány) bábszínház mindeneként figurákat faragott és mozgatott, vagy díszletet festett. A harminctagú társulatban világhírré szert tett honfitársaival dolgozott (mint Kolozsvári Zsigmond, Beöthy István, Csáky József, Koffán Károly, A. Tóth Sándor), az 1936-os párizsi világkiállításon a francia pavilon dekorációjával, illetve Madách Az ember tragédiája francia bábverziójá-

Fried Tivadar: Alvó szerelmesek, 1925

színes kréta

nak világpremierjével aranyérmet nyertek. Ő azonban mára teljesen feledésbe merült, itthon és külföldön egyaránt.

Ennek oka talán az lehetett, hogy túlon túl elaprózta a tehetségét: hegedült egy mozi zenekarában (innen merít muzikusokról és énekesek-

ről festett számos képe), besegített a műterme alatt dolgozó szobrász műhelyében, divatlapoknak rajzolt ruhaterveket, könyveket illusztrált, portrérendeléseket teljesített. Párizs német megszállása után fél éven át Toulouse-ban dekkolt, igazolványfó-tók készítéséből élt.

1942 nyarán ért New Yorkba, és friss emigráns régi barátai – Chagall, Duchamp, Jacques Lipschitz, André Kertész – segítségével gyorsan integrálódott Greenwich Village közép-európai művészközösségébe. A Westbeth Graphics Workshops keretében tárlatokat szervezett, grafikai technikákat oktatott (rézkarcmarató, fa- és linómetszés), sikeresen folytatta portréfestői karrierjét és könyvillusztrátori pályafutását. Most ebből is kapunk ízelítőt 28 kép erejéig, sőt a zsánerjelenetek, tájak vagy csendéletek mellett sokszorosított üdvözlőlapok, illetve változatos technikájú grafikai lapok is megtekinthetők.

A tárlatot százoldalas katalógus kíséri. A kurátor, Marie-Theres Arnbom helytörténész egy magyarországi bemutató lehetőségét is felvette. *(Megtekinthető október 13-ig.)*

WAGNER ISTVÁN

Donald kacsá és Mickey egér a stégen horgászik. Donald örömmel konstatálja, hogy fogott egy halat, de csak a saját zakójába akadt a horga. Mickey a háta mögött ezt pontosan látja, és megmosolyogja Donaldot. Az 1961-ben készült Look Mickey (Nézd, Mickey!) című festmény – a Pompidou Központban látható Lichtenstein-retrospektív nyitóképe – előrevetíti a rendezők üzenetét, akik a művészt mint az amerikai fogyasztói kultúra bírálóját és a pop-art egyik úttörőjét mutatják be. Halála óta ez Lichtenstein első nagy életműtárlata a francia fővárosban.

A kiállítás, amely Chicago, Washington és London után érkezett Párizsba, egyben „rehabilitálja” is Lichtensteint, akinek eredetiségét a hatvanas években több kritikus megkérdőjelezte. Sokáig nemcsak azt vetették a szemére, hogy alkotásai nem tekinthetők műtárgyaknak, hanem plagizálással is vádolták. 1963-ban a New York Times cikkének Lichtenstein, avagy a banalitás diadala címet adta. Egy amerikai képregényrajongó, David Barsalou pedig három évtizeden keresztül kutatta a Lichtenstein munkáit ihlető rajzokat, majd egy honlapon párba állítva tette közzé őket azzal a nem titkolt céllal, hogy aláassa a művész tekintélyét, illetve ismertté tegye az eredeti rajzolókat. A honlapon megtalálható a párizsi tárlat egyik legismertebb festménye, a londoni Tate kollekciójába tartozó Whaam! (1963)

Van Gogh munkában – hirdetik a plakátok Amszterdam utcáin, mivel a mester nevét viselő múzeum nagyszabású tárlattal ünnepli fennállásának 40. és a művész születésének 160. évfordulóját. A felújítási munkák miatt rövid időre zárva tartó intézmény május elsején ezzel a jubileumi kiállítással nyitott, amelyet már az első hónapban 160 ezren tekintettek meg. Az érdeklődés azóta sem csökkent – amikor ezen írás szerzője nyáron ott járt, jókora sor kígyózott az épület előtt. Ugyanakkor a közelben lévő és hosszú évek után szintén idén megnyitott Rijks és Stedelijk múzeumba

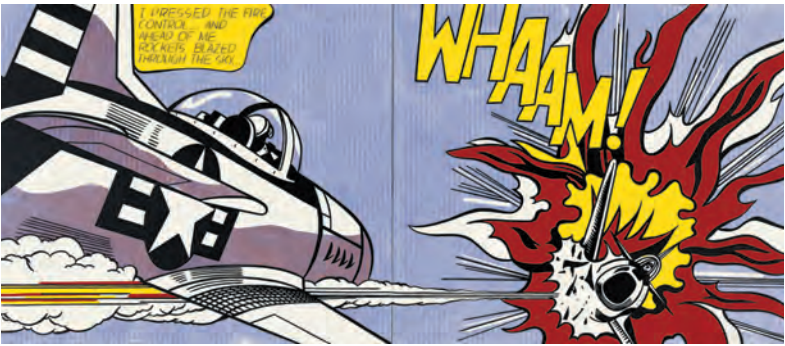

Vincent van Gogh: Gauguin széke, 1888
olaj, vászon, 90,5x72,5 cm

sorban állás nélkül lehetett bejutni. Van Goghot képi világa, élete utolsó éveiben készült emblematikus festményeinek világszerte terjesztett reprodukciói, betegséggel terhelt, tragikus végzetű élettörténete és a hozzá kapcsolódó mendemondák az elmúlt évtizedek igazi sztárjává emelték. Ezért naponta több ezer ember várakozik türelmesen, hogy

Centre Pompidou, Párizs

Történelem, tárgyakból

Roy Lichtenstein: Whaam!, 1963
olaj, vászon, 172,7x203,2 cm, Tate Gallery, London

is, amelyen egy arctalan hadipilóta rakétával szétrobbantja az ellenséges flotta egyik gépét, és azt felemésztik a piros-sárga lángnyelvek. Az eredeti mű alkotója Irv Novick amerikai illusztrátor, aki abban a kiképzőtáborban volt őrmester, ahol a II. világháború alatt Lichtenstein állomásozott. Novick felfedezte Lichtenstein rajztehetségét, és a közkatonai szolgálatból áthelyeztette a poszttereket és egyéb jelzéseket készítő egységhez. A háború után Lichtenstein felhasználta Novick egyik illusztrációját, és a saját technikájával reprodukálta. Így született meg a Whaam!, amelyet pár évvel később már a vietnami háború profetikus kritikájaként értelmeztek.

A Pompidou Központ tárlata nem rejt el, sőt az ötletadó elemek mentén mutatja be Lichtenstein alkotásait, majd arra ösztökél, hogy lépünk túl ezeken a hasonlóságokon, és más kritériumok alapján ítéljük meg a műveket. Kronologikus rendben, művészetének egy-egy új állomását vagy technikáját bemutatva, tíz térrészben állították ki az 1950 és 1997 között készült 130 festményt, rajzot, kollázst és szobrot, olyan módon, hogy az elrendezéssel és a hozzá tartozó magyarázatokkal minden résznél teljesen nyilvánvaló, ki, vagy mi szolgált Lichtenstein inspirációjának forrásaként. „A pop-art a világot szemléli, elfogadja környezetét, azt se jónak, se rossznak nem látja,

csak másképpen tekint rá” – nyilatkozta annak idején Lichtenstein, és ez a felfogás tükröződik viszsza az egész kiálltásból. Mindazt, amit látott, a maga sajátos, összetéveszthetetlen technikájával újra-kreálta.

Az első teremben a hatvanas évek elején készült festményeket találunk, amelyek óriásira nagyított hétköznapi tárgyakat ábrázolnak: hordozható rádiót (Portable radio, 1962), golfabdát (Golf ball, 1962), nagyítót (Magnifying glass, 1963). Ezeket a reklámok hatására festett, a fogyasztói kultúrát pellengérré állító képregényrajzfeldolgozások követik, a Gyűrű (The ring, 1962), vagy az Oh, Jeff (1964). Egy újabb teremben Lichtenstein 1973–1974-ben készített, a saját műtermét ábrázoló négy monumentális vásznát tekinthetjük meg (Artist's Studio), amelyeket Matisse hasonló témájú munkáinak hatására festett. Még Matisse rendszeresen visszatérő motívumait – a növényeket, a gyümölcsöket, a kancsót – is megtalálhatjuk a képeken. A Late Nudes, azaz a késői aktok-sorozat nőalakjait pedig képregényekből és újságkivágásokból vette Lichtenstein.

Aki veszi a fáradságot, hogy minden esetben utánajárjon és megkeresse a művek eredeti verzióját,

Roy Lichtenstein: M-Maybe, 1965
olaj, vászon, 152,4x152,4 cm

ahogy azt Barsalou is tette, láthatja, hogy Lichtenstein képei szinte mindig a megszólalásig hasonlítanak rájuk. Annak révén azonban, hogy egyedi technikájával – megváltoztatva méretüket és színskálájukat – újáteremtette azokat, a mulandó dolgokból, tárgyakból mintegy a történelmi festmények kortárs verzióját alkotta meg. Kapcsolatot teremtett olyan univerzumok között, mint a reklám, a képregény és a kortárművészet világa.

A kiállítás fő üzenete, hogy Lichtenstein munkássága nagyon is eredeti, őt pedig folytonosan megújuló művészként mutatja be. A tárlat további érdeme, hogy hangsúlyt helyez a kevésbé ismert alkotásokra is, például az utolsó teremben a kínai Song-dinasztia (960–1279) klasszikus természet-ábrázolásai által ihletett tájképekre. (Megtekinthető november 4-ig.)

HALLER DÓRA

Van Gogh Museum, Amszterdam

Van Gogh aan het werk

Vincent van Gogh: Tengeri táj, Les Saintes Maries de la Mer, 1888
olaj, vászon, 64,3x50,5 cm

vázlatfüzetlapon keresztül követhetjük nyomon a mester stílusának kialakulásához vezető utat.

A rendezők nyolc év kutatómunkájának eredményeit is a látogatók elé tárták. „Az elmúlt évek alatt nem születtek eget rengető felfedezések – mondta egy interjúban Axel Rüger, az intézmény igazgatója –, de ma már jobban megértjük a festő személyiségét és munkamódszerét. Sokkal világosabban látjuk, hogy Van Gogh igen alapos művész volt, ami ellentmond annak a mítosznak, hogy egy mániákus, kissé őrült ember csak a megérzéseire hagyatkozva rakott fel festéket a vászonra.

Nagyon is tisztában volt az anyagok tulajdonságaival és használatával, kompozíciói átgondolt alkotómunka eredményei.” Erről számtalan passzív és interaktív installáció segítségével győződhetünk meg. Megtapinthatjuk a Van Gogh által használt különböző vásznakat, valamint az egy-egy festményéről 3D-technológiával készített képrészlet-másolatokat is, és ujjunkkal érezkelhetjük a különbséget a pasztózosan és a híg olajjal festett felületek között. Mikroszkóp alatt vizsgálhatjuk meg a pigmenteket és a művész ecsetkezelését, ahogy a még nedves festékre vitt fel újabb réteget. Van Gogh

egyik kiállított gyümölcscsendéletének digitalizált másolatán változtathatjuk a téma és a háttér tónusait, elmélyedve a komplementer színek világában. Az így nyerhető tapasztalat után is meglepő lehet, hogy a művész egyik legismertebb festménye, a Hálószoza (1888) fala eredetileg nem kék, hanem lilás árnyalatú volt, ahogy egy digitalizált változat mutatja.

A kiállítás kiemelten foglalkozik a korabeli, XIX. századi festékekkel, amelyeknek nagyipari gyártása Van Gogh idejében vette kezdetét. A vegyipar még nem volt képes minden tekintetben megbízható festékek előállítására, egyes színek rövidebb-hosszabb idő alatt jelentős átalakuláson mentek keresztül. Például a művész által használt vörös szín viszonylag gyorsan veszített intenzitásából, vagy teljesen eltűnt, mint a virágzó gyümölcsfán, amelynek eredetileg rózsaszín virágai ma már fehérek. A festékek „viselkedéséről” nyert információk alapvetően határozzák meg a Van Gogh színvilágáról való vélekedésünket. A kutatások fényében úgy tűnik, hogy a művész sokkal jobban ragaszkodott a klasszikus színelmélethez, mint korábban gondolták.

Csak néhányat emeltem ki abból a számtalan érdekességből, amely a tárlatot igazán látványossá és informatívvá teszi. A nagyszabású esemény nemcsak Van Gogh művészetét tárja elé, de képet ad a korszakról és azokról a körülményekről is, amelyek közt alkotott. További ismereteket pedig a múzeum pincésztintjén vetített dokumentumfilmből szerezhetünk, amelynek teljes, kétlemez DVD-változata online is megvásárolható. (Megtekinthető január 12-ig.)

JUHÁSZ SÁNDOR

Bízza a BÁV-ra!

Műtárgyait magas áron felvásároljuk!

- EGÉSZ ÉVBEN FOLYAMATOS FELVÁSÁRLÁS
- Ingyenes értébecslés és szaktanácsadás
- Kedvező beadói jutalékrendszer
- Ingyenes, biztonságos szállítás

Kínálja fel már most értékes műtárgyait, festményeit, ékszereit, óráit, bútorait, szőnyeget a következő aukciónkra:

63. Művészeti Aukció
2013. november 12-13-14.
Felvásárlás vége: szeptember 6.

V. Bécsi utca 1.
V. Bécsi utca 3.
V. Párisi utca 2.
V. Falk Miksa u. 21.
V. Szent István krt. 3.
II. Frankel Leó u. 13.
V. Váci utca 74.

Telefon: 1-429-2090
Telefon: 1-429-2064
Telefon: 1-318-6217
Telefon: 1-353-1975
Telefon: 1-331-0513
Telefon: 1-315-6588
Telefon: 1-318-3733

www.bav.hu/felvasarlas [bavmukereskedelem](https://www.facebook.com/bavmukereskedelem)

1 7 7 3